

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการขุมปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่
ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

Wisdom of Folk Handicraft for Happiness and Active Aging
Society in EEC

รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑามาศ แหนจอน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร สุวรรณละออง

รองศาสตราจารย์ ดร.พูลพงศ์ สุขสว่าง

ดร.พวงทอง อินใจ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิณห์จุฑา ชัยเสนา ดัลลาส

รองศาสตราจารย์ ดร.ชนัญธิดาคุษฎี ทุลศิริ

รองศาสตราจารย์ ดร.ธนิดา จุลวนิชย์พงษ์

รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา พงศ์กิติวิบูลย์

อาจารย์เกศรา น้อยมานพ

คณะศึกษาศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

คณะวิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา

คณะแพทยศาสตร์

คณะพยาบาลศาสตร์

คณะพยาบาลศาสตร์

คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

คณะศึกษาศาสตร์

โครงการวิจัย

ผ่านกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

งบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ประเภท Basic

Research Fund มหาวิทยาลัยบูรพา

รหัสโครงการ 68516
เลขที่สัญญา ววน. 22.9/2564

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการขุมปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุ
ยุคใหม่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
Wisdom of Folk Handicraft for Happiness and Active Aging
Society in EEC

รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑามาศ แหนจอน	คณะศึกษาศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร สุวรรณละออง	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.พูลพงศ์ สุขสว่าง	คณะวิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา
ดร.พวงทอง อินใจ	คณะแพทยศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิณห์จุฑา ชัยเสนา ดัลลาส	คณะพยาบาลศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ชนัญธิดาคุษฎี ทุลศิริ	คณะพยาบาลศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ธนิดา จุลวนิชย์พงษ์	คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา
รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา พงศ์กิติวิบูลย์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
อาจารย์เกศรา น้อยมานพ	คณะศึกษาศาสตร์

โครงการวิจัย
ผ่านกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564
งบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ประเภท Basic
Research Fund มหาวิทยาลัยบูรพา

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยผ่านกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 งบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ประเภท Basic
Research Fund มหาวิทยาลัยบูรพา เลขที่สัญญา ววน. 22.9/2564

ผลงานวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สมศรี
ทองนุช ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ เฟื่องพันธ์ คณะศึกษาศาสตร์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด
หนูอิม ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมจำนวน 3 ท่าน แบบสัมภาษณ์แบบ
กึ่งโครงสร้าง ผ่านการพิจารณาความเหมาะสมของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูง มา ณ
โอกาสนี้

การเก็บข้อมูลการวิจัยในทุกระยะได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา
(Covid-19) ที่ส่งผลกระทบต่อความล่าช้า และความไม่สะดวกในหลายประการ ท้ายที่สุดงานวิจัยครั้งนี้สามารถ
สำเร็จลงได้ด้วยดีด้วยความอนุเคราะห์จากผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน
ของกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

คุณประโยชน์ อันพึงจะเกิดจากการศึกษาครั้งนี้ ขอถวายเป็นพุทธานุชาและบูชาพระคุณ
คุณพ่อ คุณแม่ คุณครู-อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑามาศ แหนจอน

และคณะผู้วิจัย

พ.ศ. 2564

Acknowledgment

This work was financially supported by Thailand Science Research and Innovation (Grant no. 22.9/2564).

Keywords: Wisdom of Folk Handicraft, Happiness, Well-being, Active Aging Society, EEC

JUTHAMAS HAENJOHN, et al., : WISDOM OF FOLK HANDICRAFT FOR HAPPINESS AND ACTIVE AGING SOCIETY IN EEC, 153 pp., Year 2021.

ABSTRACT

The objectives of this research were to: 1) study the status, context, socialization, and culture of the elderly who possess folk handicraft wisdom in the Eastern Economic Corridor (EEC) and, 2) study the factors of folk handicrafts potential development and the folk handicrafts knowledge transfer that influence health and well-being of the elderly and 3) to create a map database of folk craft wisdom in the EEC. This mixed methods research was studied in Chonburi, Rayong and Chachengsao Provinces in Year 2022. The samples were 245 elderly people. Phase 1: the quantitative data were collected from 200 samples whose was recruited by simple random sampling. Phase 2: The indept interview was employed to collect the data in 15 elderly people (5 elderly per community) and phase3: the focus group in 30 elderly people (10 elderly per community) by purposively selected. The data were analyzed by using Multiple Analysis of Variance and Sheffe's method of pair comparison.

The results were that:

1. Basketry Community at Phanat Nikhom District (Chonburi) is the bamboo basketry weaving handicraft community. The unique product is a special cone-shape cover with bamboo strip. They have ownership of 4 pattern copyright. Krajood basketry weaving community at Klaeng District (Rayong Province) make basketry handicraft by using reeds or krajood with more than 100 weaving patterns. Wang Yen housewife community (Chachoengsao Province) made handicraft from coconuts and bamboo, the best known is Khun Nai Ma Pheung Basket pattern. The elderly in 3 communities needed the support on marketing, product design, skill development and export product.

2. The factors of folk handicrafts potential development and the folk handicrafts knowledge transfer that influence health and well-being of the elderly and also to create a map database of folk craft wisdom of elderly were community areas, basketry-making experiences and meditation.

3. The data base on local folk handicraft for EEC can be seen at <http://agingwisdom.buu.ac.th/>

Keywords: Happiness of elderly, Well-being of elderly, Local folk handicraft, Eastern Economic Corridor (EEC)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
คำถามการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	3
ขอบเขตการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่ได้รับ	4
กรอบแนวคิดการวิจัย	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
หัตถกรรมพื้นบ้าน.....	5
ความผาสุกและสุขภาวะ.....	7
ผู้สูงอายุ.....	12
เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก.....	17
ชุมชนจักสานในเขตระเบียบงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก.....	19
3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	23
ระยะที่ 1 การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องฯ หัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญา	
ภาคตะวันออกของผู้สูงอายุที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุก	
ของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนา	
พิเศษภาคตะวันออก	23
ระยะที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)	25
ระยะที่ 3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)	30

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิจัยและการวิเคราะห์ผลการวิจัย.....	31
ผลการวิจัยและการวิเคราะห์ผลการวิจัยระยะที่ 1.....	33
ผลการวิจัยและการวิเคราะห์ผลการวิจัยระยะที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก และระยะที่ 3 การสนทนากลุ่ม.....	49
ภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน)	99
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	125
สรุปและอภิปรายผล.....	126
ข้อเสนอแนะ.....	132
รายงานสรุปการเงิน.....	134
บรรณานุกรม.....	135
ภาคผนวก.....	141
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ.....	148
ประวัตินักวิจัยและคณะ พร้อมหน่วยงานสังกัด.....	149

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
4-1	ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุทั้ง 3 ชุมชน	33
4-2	ข้อมูลเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของชุมชน ในพื้นที่อำเภอพนสนิคม จังหวัดชลบุรี	34
4-3	ข้อมูลเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของชุมชน ในพื้นที่อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา	35
4-4	ข้อมูลเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของชุมชน ในพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง	37
4-5	ประเด็นที่เกี่ยวกับสุขภาพและการดูแลตนเองของผู้สูงอายุทั้ง 3 ชุมชน	39
4-6	ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับความสุขของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยใช้ดัชนีชี้วัดความสุขคนไทย (Thai Happiness Indicators: THI-15) ของกรมสุขภาพจิต	40
4-7	ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ด้วยแบบวัดความผาสุกเชิงจิตวิทยา ฉบับภาษาไทย ...	41
4-8	ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านกลุ่มชุมชน	43
4-9	ผลการเปรียบเทียบความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านกลุ่มชุมชน ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ	43
4-10	ผลการทดสอบภายหลังความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เฉพาะประเด็นการมีอิสระแห่งตน และประเด็น การมีเป้าหมายในชีวิต จำแนกตามจำแนกตามปัจจัยด้านกลุ่มชุมชน ด้วยวิธีการของ Scheffe	45
4-11	ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านประสบการณ์ ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน	78

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4-12 ผลการเปรียบเทียบความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านประสบการณ์ ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ	46
4-13 ผลการทดสอบภายหลังความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เฉพาะประเด็นความมั่งคั่งของตนเอง และประเด็น การมีเป้าหมายในชีวิต จำแนกตามปัจจัยด้านประสบการณ์ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน แบบจักสาน ด้วยวิธีการของ Scheffe	47
4-14 ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านการปฏิบัติสมาธิ.....	48
4-15 ผลการเปรียบเทียบความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านการปฏิบัติสมาธิ ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ	48

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1-1	กรอบแนวคิดของการวิจัยแนวคิด ทฤษฎี และสมมติฐานงานวิจัย.....	4
2-1	มิติหลักของสุขภาวะทางจิตใจ	8
2-2	โมเดลกงล้อสุขภาพ (The wheel of wellness) ตามแนวคิดสุขภาวะของไมเยอร์	9
2-3	แบบจำลองสุขภาวะของอดัมส์.....	10

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง เป็นพื้นที่ในเขตพิเศษภาคตะวันออกที่ได้รับการส่งเสริมในการยกระดับการท่องเที่ยวตามแผนปฏิบัติการการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ในช่วงปี พ.ศ. 2560-2564 โดยกล่าวว่า EEC เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญจำนวนมากและมีความหลากหลาย เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม และการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ (Business tourism) ซึ่งตอบสนองนักท่องเที่ยวหลากหลายกลุ่ม (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, 2561) ดังนั้นการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน จึงเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ๆ

งานหัตถกรรมพื้นบ้านของภาคตะวันออกมีมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) และในปัจจุบันมีการเฟื่องฟูอย่างมากในช่วง 30 ปี ที่ผ่านมา โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จักสานซึ่งกลุ่มคนที่ทำงานจักสาน คือ กลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งจัดเป็นปราชญ์พื้นบ้านในการถ่ายทอดลวดลายต่าง ๆ ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดเหล่านี้มีคุณค่าทั้งในเชิงวัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคม เช่น การเป็นสินค้า OTOP การสร้างความภาคภูมิใจ การเพิ่มศักยภาพทางสมองที่ป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมไปตามวัย ที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาเพื่อนำศักยภาพของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้เพื่อให้เกิดเป็นคลังและแหล่งการเรียนรู้ รวมทั้งการส่งเสริมให้จักสาน/ ทอผ้าเข้าสู่ตลาดสากล ซึ่งตอบสนองนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก EEC เชื่อมโลกผู้สูงวัย

สังคมสูงวัย (Aged society) จัดเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สำคัญของประเทศไทยในห้วงเวลาปัจจุบัน ซึ่งสังคมลักษณะนี้ทางประชากรศาสตร์หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด (ปรามิทย์ ประสาทกุล, 2557, หน้า 24) เมื่อเปรียบเทียบกับ 10 ประเทศในภูมิภาคอาเซียน พบว่าในปี พ.ศ. 2559 ประเทศไทยติดกลุ่ม 3 ประเทศแรกของอาเซียนที่เดินทางเข้าสู่สังคมสูงวัย กล่าวคือ ประเทศสิงคโปร์ (ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 18.7) ประเทศไทย (ร้อยละ 16.5) และประเทศเวียดนาม (ร้อยละ 10.7) (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) และจากข้อมูลสถิติจำนวนผู้สูงอายุประเทศไทย 77 จังหวัด ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2560 ซึ่งกรมกิจการผู้สูงอายุได้รวบรวมไว้บ่งชี้ว่าประชากรผู้สูงอายุของไทยที่อายุ 60 ปีขึ้นไปมีจำนวน 10,225,322 คน คิดเป็นร้อยละ 15.45 (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2560) จากตัวเลขจะเห็นสังคมไทยเป็นสังคมสูงวัยเต็มตัวแล้วและการเข้าสู่สังคมสูงวัยจะถือเป็นความเสี่ยงของสังคมอย่างมากหากไม่มีเตรียมความพร้อมในการรับมือ เพื่อป้องกันปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดตามมาของผู้สูงอายุไม่ว่าปัญหาความยากจน สุขภาพไม่ดี อาศัยอยู่เพียงลำพัง ไม่มีลูกหลานหรือครอบครัวคอยดูแลเอาใจใส่ ฯลฯ

การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้วยกระบวนการทบทวน (Reflection) และถ่ายทอด (Transformation) องค์ความรู้ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่เป็นภูมิปัญญาภาคตะวันออกโดยอาศัยประสบการณ์ ภูมิความรู้ของผู้สูงอายุในเขต EEC การจัดการองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้เป็นสิ่งจำเป็น เพื่อนำไปสู่ การพัฒนาฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่พร้อมถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังผ่านศูนย์เรียนรู้ และการพัฒนาหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้าน (หลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้นสำหรับการฝึกอบรมใน ศูนย์เรียนรู้ หลักสูตรระยะสั้นสำหรับเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในชุมชน และรายวิชา ในหลักสูตรที่จัดการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา) และหลักสูตรสำหรับผู้สูงอายุยุคใหม่ใน เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ตลอดจนการพัฒนานวัตกรรมสื่อ เช่น Applications ที่เป็นคลังความรู้ด้าน การจักสานที่เป็นภูมิภาคตะวันออก ที่เป็นคลังความรู้ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นภูมิภาคตะวันออก จะเป็น กลจักรสำคัญในการรวบรวมองค์ความรู้ เผยแพร่ความรู้ ตลอดจนเป็นแนวทางให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ ต่อยอดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการจักสาน

มหาวิทยาลัยบูรพาในฐานะสถาบันอุดมศึกษาหลักในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกจึงถือเป็นภารกิจและ ความรับผิดชอบอย่างสำคัญในการมีส่วนร่วมกับภาคสังคมและภาครัฐบาลในการรับมือและแก้ปัญหาอันเกิด จากการกลายเป็นสังคมสูงวัยของประเทศไทย ประกอบกับมหาวิทยาลัยตั้งอยู่ในพื้นที่ที่อยู่ในโครงการเขต พัฒนาพิเศษภาคตะวันออก หรือ อีอีซี ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบันที่ต่อเนื่องมาจากนโยบายของ รัฐบาลชุดก่อน (คสช.) ซึ่งมุ่งหวังให้การพัฒนาประเทศมีความยั่งยืนและเป็นการพัฒนาจากชุมชนฐานราก ที่สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคมของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ดังนั้นการวิจัย เกี่ยวกับผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อีอีซี จึงถือเป็นสิ่งจำเป็นและควรเร่งดำเนินการ เพื่อเป็นฐานข้อมูลและแนวใน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับสังคมไทยได้อย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านของผู้สูงอายุในภาคตะวันออก เพื่อสร้างฐานข้อมูล ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพ บริบท สังคม วัฒนธรรม ของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
2. เพื่อศึกษาปัจจัยด้านการพัฒนาศักยภาพด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และการถ่ายทอดองค์ความรู้ หัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก ที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญา หัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
3. เพื่อสร้างฐานข้อมูลแผนที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกในเขตพัฒนาพิเศษภาค ตะวันออก

คำถามการวิจัย

1. ภูมิปัญญาและพัฒนากาทางภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านของผู้สูงวัยในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเป็นอย่างไร
2. การจัดการองค์ความรู้ด้านด้านหัตถกรรมพื้นบ้านของผู้สูงวัยในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกให้คงอยู่ต่อเนื่อง ควรจะอย่างไร
3. ฐานข้อมูลแผนที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเป็นอย่างไร

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **หัตถกรรมพื้นบ้าน** หมายถึง เครื่องจักสานที่ทำด้วยมือโดยจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นสิ่งสำคัญ วัสดุที่ใช้ประกอบด้วยไม้ไผ่ กระจูดและทางมะพร้าว โดยมีเอกลักษณ์และลักษณะเด่นเฉพาะตัวที่เป็นแบบอย่างในเขตพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก
2. **ผู้สูงอายุ** หมายถึง ผู้ที่มีอายุ ตั้งแต่ 60 - 75 ปี ที่อาศัยในเขตพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก ระหว่างปี พ.ศ. 2563 – ปี พ.ศ. 2564 ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน
3. **สังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่** หมายถึง ชุมชนที่ผู้สูงอายุมีความสุขและความผาสุก
4. **ชุมชนจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก** หมายถึง ชุมชนจักสาน ตำบลพนสนธิคม อำเภอนสนธิคม จังหวัดชลบุรี กลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ตำบลชากพง อำเภอกอง จังหวัดระยอง และกลุ่มโอท็อป (OTOP) จักสานบ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขอบเขตการวิจัย

การดำเนินการวิจัยภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานภาพ บริบท สังคม วัฒนธรรม ของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก 2) ศึกษาปัจจัยด้านการพัฒนาศักยภาพด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และการถ่ายทอดองค์ความรู้หัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก และ3) สร้างฐานข้อมูลแผนที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix method) มีขอบเขตการศึกษา ในกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ที่มีอายุ ตั้งแต่ 60 - 75 ปี ที่อาศัยในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ระหว่างปี พ.ศ. 2563 – ปี พ.ศ. 2564 ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน และสามารถตอบคำถามหรือให้ข้อมูลได้จำนวน 200 คน

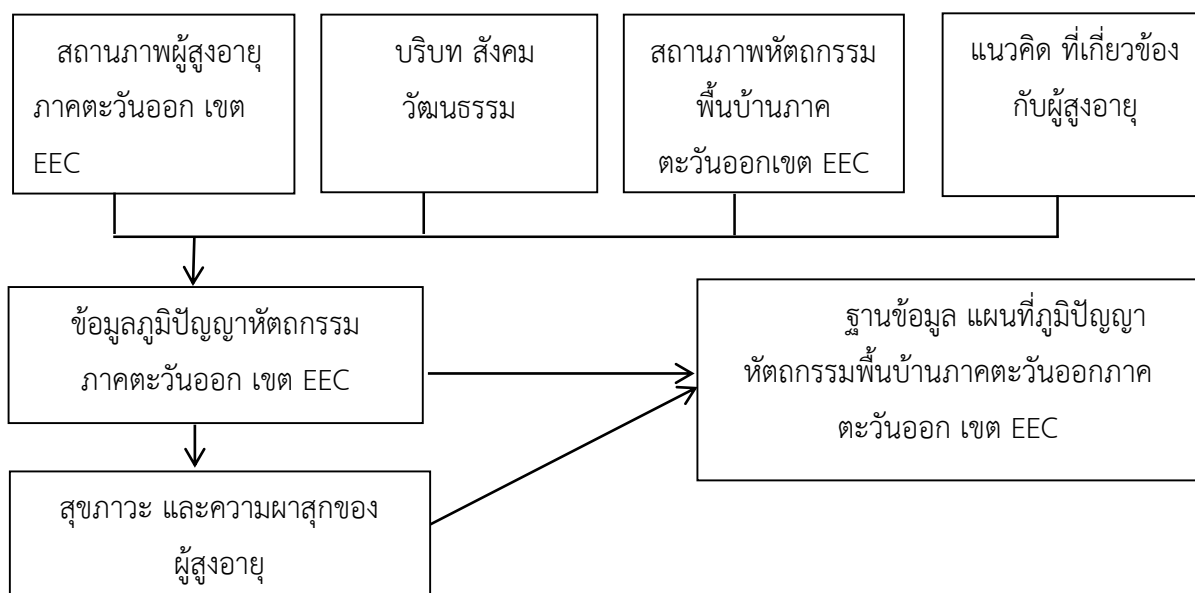
การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในทุกๆระยะได้รับการพิทักษ์สิทธิ โดยงานวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมจาก คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา รหัส HU104/2563 (E1)

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบระดับของความผาสุกทางจิตวิทยาและความสุขของผู้สูงอายุกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
2. ได้ฐานข้อมูลภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
3. ได้ข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการกระตุ้นเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
4. เป็นข้อมูลที่สามารถนำไปใช้สอน แนะนำ แก่นักเรียน บุคคลทั่วไป นักท่องเที่ยว
5. ได้ผลงานวิจัยที่สามารถนำไปประยุกต์หรือใช้ประโยชน์ทางด้านสังคมชุมชน การท่องเที่ยว และหัตถกรรม
6. ได้ข้อมูลที่สามารถนำไปใช้เชิงนโยบายเพื่อให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็น ศูนย์กลางการพัฒนา” และการพัฒนาสังคมผู้สูงอายุยุคใหม่

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัยแนวคิด ทฤษฎี และสมมติฐานงานวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาชุมชนปัญหาหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกผู้วิจัยเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

1. หัตถกรรมพื้นบ้าน
2. ความผาสุกและสุขภาวะ
3. ผู้สูงอายุ
4. เขตเศรษฐกิจพิเศษพิเศษภาคตะวันออก
5. ชุมชนจักสานในเขตระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

หัตถกรรมพื้นบ้าน

ความหมาย

หัตถกรรม (Crafts) หมายถึง เครื่องมือเครื่องใช้ที่สร้างขึ้นด้วยมือเป็นหลัก เช่น การปั้น การแกะสลัก การจักสาน ซึ่งเกิดจากฝีมือช่างเพียงคนเดียวหรือมากกว่าหนึ่งคน ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ “การใช้สอย” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2553)

พื้นบ้าน (Folk) นักคติชนวิทยาได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง กลุ่มชนใดคนหนึ่ง ที่มีเอกลักษณ์หรือลักษณะร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจจะเป็นลักษณะของการเลี้ยงชีพที่คล้ายคลึงกัน พูดภาษาเดียวกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มีขนบประเพณีเดียวกัน

หัตถกรรมพื้นบ้าน จึงหมายถึงเครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ แต่หัตถกรรมพื้นบ้านบางอย่าง มีความงามร่วมอยู่ด้วย อาจเป็นในด้านรูปทรง ลวดลาย สี สัน ความละเอียด ประณีตของวัสดุการทำ ดังนั้นหัตถกรรมพื้นบ้านบางอย่าง จึงจัดเป็นงานศิลปะ เรียกว่า “ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน” ซึ่งได้มีผู้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า ถ้าวัตถุนั้น ผู้สร้างให้ความสำคัญด้านความงามมากกว่า ประโยชน์ใช้สอยก็ถือว่า วัตถุนั้นเป็นศิลปหัตถกรรม แต่ถ้าวัตถุนั้นมีประโยชน์ใช้สอยมากกว่าก็ถือว่าเป็นงานหัตถกรรม

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน (ศิลปะพื้นบ้าน+หัตถกรรมพื้นบ้าน) มีเอกลักษณ์และลักษณะเด่นเฉพาะตัวที่เป็นแบบอย่างของตนเอง ซึ่งเป็นการแสดงออกของชีวิตชุมชนอันแตกต่างกันออกไป บ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชนในภูมิภาคนั้นได้เป็นอย่างดี (นัฐธีธรรณัฐ รอดชื่น, 2560)

จักสาน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายของจักสาน ว่า เรียกเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ไผ่หรือหวาย เป็นต้น ว่า เครื่องจักสาน

กริตพร แก้วแกมเสียม (2562) จักสานเป็นศิลปะที่มีคุณค่าและสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทย ทั้งด้านการอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตและด้านคุณค่าทางจิตใจจากความงาม และความประณีต ซึ่งนำไปสู่ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และพัฒนาสร้างสรรค์งานในวงกว้างขึ้น จนสามารถสร้างเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นได้ เป็นศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน

วุฒิชัย วิธาทานัง (2559) จักสานเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ เพื่อเป็นเครื่องมือที่นำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น ประโยชน์ในการบริโภค ประโยชน์ในการทำงาน ประโยชน์ในการเล่น และประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรม

จักสานเป็นงานหัตถกรรมที่อาศัยเรียนรู้จากการสืบทอดกันภายในครอบครัว จากปู่ ย่า ตา ยาย สอนลูกหลานให้รู้วิธีการจักสาน อาทิ ให้ช่วยผ่าไม้ไผ่ จักตอก และหัดสาน เล็ก ๆ น้อย ๆ จนเกิดความชำนาญ โดยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแหล่งจักสานที่สำคัญ คือ จักสานไม้ไผ่ อ.พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี จักสานกระจูด บ้านมาบเหลาพะยอม จังหวัดระยอง และจักสานไม้ไผ่ บ้านวังเย็น จังหวัดฉะเชิงเทรา

การอนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาศิลปหัตถกรรมจักสาน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ อนุรักษ์ หมายถึง รักษาให้คงเดิม สืบทอด หมายถึง รับช่วงปฏิบัติต่อ และพัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ

สังคมในปัจจุบันเกิดปัญหาการไหลบ่าของวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นถูกลดทอนความสำคัญลง ส่งผลให้พบปัญหา เช่น ความต้องการในการใช้ผลิตภัณฑ์อยู่ในวงจำกัด การผลิตไม่คุ้มทุน การผลิตจำนวนมากเพื่อให้ราคาต้นทุนถูกแต่ฝีมือต่ำลง คนรุ่นใหม่ขาดความสนใจในการสืบทอด แนวโน้มและอนาคตของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจึงต้องอาศัยความสามารถในการพัฒนาปรับตัวให้เข้ากับวิถีปัจจุบัน

กริตพร แก้วแกมเสียม (2562) งานศิลปหัตถกรรมจักสานเกี่ยวเนื่องกับประโยชน์ใช้สอย ความงาม ภูมิปัญญา ลักษณะเฉพาะของตนเอง ความเรียบง่าย ผู้ที่ทำถือเป็นช่างเป็นศิลปิน เนื่องจากต้องใช้ทักษะและความประณีต ทั้งนี้งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไม่ได้เป็นสิ่งที่คงที่ มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามผลกระทบทางสังคมและเทคโนโลยี ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ หรือรวดเร็วขึ้นอยู่กับผลกระทบในแต่ละช่วงเวลา การสืบทอดฝีมือในการสร้างสรรค์งานเกิดขึ้นในสองรูปแบบ ได้แก่ การสืบทอดผ่านทางผู้ที่ใกล้ชิดแบบรุ่นต่อรุ่น ด้วยการปฏิบัติสืบทอดกันมาหรือการพิจารณาสังเกตจดจำจากผู้ที่มีฝีมือ (ครูพักลักจำ) และการถ่ายทอดผ่านการเล่าเรียน ฝึกหัดจากสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่าง ๆ การถ่ายทอดซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ ผ่านกิจกรรมและสื่อต่าง ๆ การอนุรักษ์ต้องคำนึงถึงปัจจัยทั้ง 5 ประการ ได้แก่ 1) ช่างฝีมือผู้สร้างสรรค์ ซึ่งจะต้องมีการฝึกในแต่ละรุ่นให้ต่อเนื่องกันไป 2) วัตถุดิบ 3) เทคนิคและกรรมวิธีในการผลิต ซึ่งควรมีการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ 4) รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม และ 5) การอนุรักษ์แหล่งผลิตที่กลายเป็นชื่อควบคู่ไปกับผลิตภัณฑ์นั้น ๆ

ปิยดา สุนทรปิยะพันธ์ และภัทรวดี อินทปนต์ (2562) ศึกษาบทบาทของสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์จักสานกระจูด บ้านห้วยลึก จ.สุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น โดยการทำงานของสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์จักสานกระจูด บ้านห้วยลึก เป็นการประสานความร่วมมือจาก 2 ส่วน ได้แก่ จากสมาชิกด้วยตนเองที่มีความหลากหลายของช่วงอายุ ซึ่งได้รับบทบาทหน้าที่ที่ต่างกันไป เช่น ครูภูมิปัญญาทำหน้าที่ฟื้นฟู ประดิษฐ์ซ้ำ และประดิษฐ์ชิ้นใหม่ กลุ่มเยาวชน มีบทบาทในการเป็นผู้ช่วยครู และยังมีส่วนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสานกระจูดทั้งในและนอกสถานที่ อีกทั้งยังมีส่วนในการชักจูงเยาวชนในหมู่บ้านมาร่วมทำกิจกรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด และอนุรักษ์ภูมิปัญญาการจักสานกระจูด นักวิชาการ มีบทบาทในการให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาจักสาน แนะนำวิธีการให้การต้อนรับนักท่องเที่ยว รวมถึงประสานงานเรื่องต่าง ๆ ส่วนที่ 2 ได้แก่ กลุ่มเครือข่าย ซึ่งเป็นองค์กรต่าง ๆ ภายนอก ที่มีบทบาทในการให้การสนับสนุนกลุ่มผลิตภัณฑ์จักสานกระจูดบ้านห้วยลึก ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสานกระจูด โดยถ่ายทอดภูมิปัญญาตาม PLAY Model ได้แก่ Participatory Communication หมายถึง การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์จักสานกระจูดบ้านห้วยลึกในกระบวนการวางแผนกลยุทธ์การสื่อสารทุกขั้นตอนรวมถึงการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสานกระจูดทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ Learning หมายถึง การเรียนรู้วิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสานกระจูดภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้ได้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสานกระจูดที่มีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายที่สุด Activity หมายถึง สื่อหรือกิจกรรมที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสานกระจูด โดยมีการคัดเลือกให้มีความเหมาะสมและตรงกับความต้องการของกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายที่สุด Youngers หมายถึง กลุ่มผู้รับสารเป้าหมายทั่วไปที่เป็นผู้รับสารการถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสานกระจูดให้คงอยู่สืบไป

ดังนั้นการทำให้ศิลปหัตถกรรมจักสานคงอยู่นั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากสมาชิกกลุ่มและองค์กรหรือหน่วยงาน ในการรักษาฝีมือการจักสาน ลวดลายที่มีมาแต่เดิม รวบรวมข้อมูล ถ่ายทอดความรู้ต่อไปยังรุ่นลูก รุ่นหลาน รวมถึงปรับและพัฒนาฝีมือ ลวดลาย รูปแบบ และวัสดุ ให้มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยนั้น ๆ โดยยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอยู่

ความผาสุกและสุขภาวะ

ความผาสุก

ความผาสุก (Well-being) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลในการรับรู้ และพึงพอใจต่อประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต แบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ การมีอิสระแห่งตน ความงอกงามแห่งตน การมีเป้าหมายชีวิต การยอมรับตนเอง การเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม และการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ส่วนการวัดความผาสุกนั้นใช้แบบประเมินความผาสุกเชิงจิตวิทยา เนื่องจากเป็นมาตรวัดที่ได้มาตรฐาน และมีองค์ประกอบที่ชัดเจน (จุฑามาศ แหนจอ, 2564, 2559)

ความผาสุก (Well-being) หมายถึง ภาวะที่สามารถแสดงออกตามบทบาททางสังคมได้อย่างเหมาะสมและเต็มประสิทธิภาพ รวมถึงสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมได้ เป็นภาวะที่บุคคลรับ

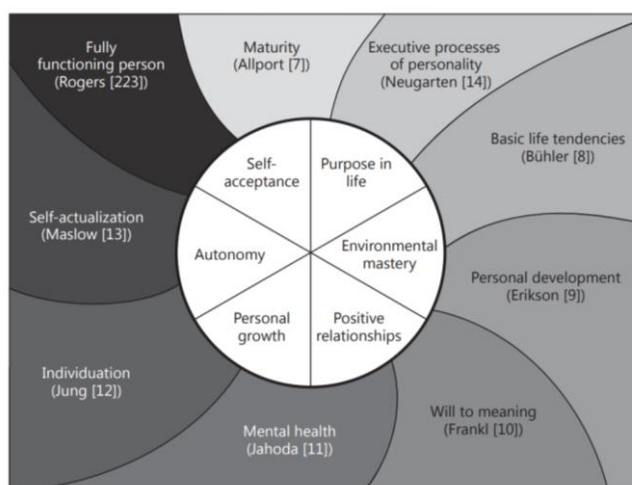
รู้ต่อสภาวะการณที่เป็นอยู่ รู้สึกมีความสุขได้ทั้งความสุขจากสภาพแวดล้อมภายนอกหรือภายใน มองโลกในแง่ดี มีความพึงพอใจต่อการดำเนินชีวิต มีความสมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจ อารมณ์ ปัญญา สังคม และสิ่งแวดล้อม (อัศรา ประเสริฐสิน และคณะ, 2561) มีอิสระในการปฏิบัติกิจกรรมตามความต้องการ ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น และ รู้สึกมีคุณค่าในตนเองมากยิ่งขึ้น (กิตติวงศ์ สาสวด, 2560)

ความผาสุกทางใจ (Psychological well-being) เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นอยู่ที่ดี และสัมพันธ์กับ สุขภาพร่างกาย เป็นเครื่องมือที่ใช้ประเมินทั้งชีวิตส่วนบุคคลและชีวิตในสังคม ดังนั้น สุขภาวะทางจิตใจ จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อสุขภาพของแต่ละบุคคลแบบองค์รวม (Dadfar et al., 2018)

ความสุข (Happiness) หมายถึง สภาพชีวิตที่เป็นสุข อันเป็นผลมาจากการมีความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำรงชีวิต มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจ ภายใต้อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป (อภิชัย มงคล และคณะ, 2544) ซึ่งประเมินโดยใช้แบบวัดดัชนีชี้วัดความสุขคนไทย (Thai Happiness Indicators: THI-15)

องค์ประกอบของความผาสุก

จุฑามาศ แหนจอน (2559) สรุปองค์ประกอบของความผาสุกเชิงจิตวิทยาตามแนวคิดของริฟฟ์ (Ryff, 2014) ไว้ 6 ประการ (แสดงดังภาพที่ 2-1) ดังนี้

ภาพที่ 2-1 มิติหลักของสุขภาวะทางจิตใจ (Ryff, 2014)

1. การยอมรับตนเอง (Self-acceptance) หมายถึง ความรู้สึกพึงพอใจต่อตนเอง และประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา
2. ความมั่งคั่งแห่งตน (Personal growth) หมายถึง ความรู้สึกถึงความมั่งคั่ง และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
3. การมีเป้าหมายในชีวิต (Purpose in life) หมายถึง ความรู้สึกเชื่อว่าชีวิตมีเป้าหมายและความหมาย

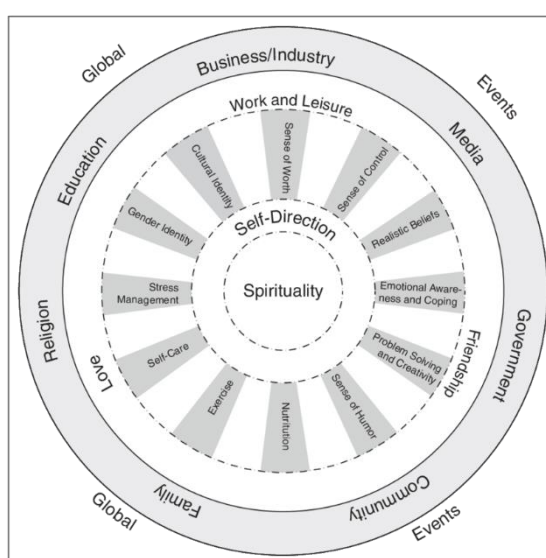
4. การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น (Positive relationships with others) หมายถึง ความรู้สึกมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

5. การเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม (Environmental mastery) หมายถึง ความสามารถในการจัดการกับชีวิตและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. การมีอิสระแห่งตน (Autonomy) หมายถึง ความรู้สึกของการตัดสินใจได้ด้วยตนเอง

สุขภาวะ (Wellness)

สุขภาวะ (Wellness) สรุปว่า สุขภาวะของบุคคลเป็นองค์รวมที่เชื่อมโยงกันด้วยจิตวิญญาณ (Spiritual) ซึ่งสุขภาวะสามารถบ่งบอกถึงการมีสุขภาพดี และความเป็นอยู่ที่ดี

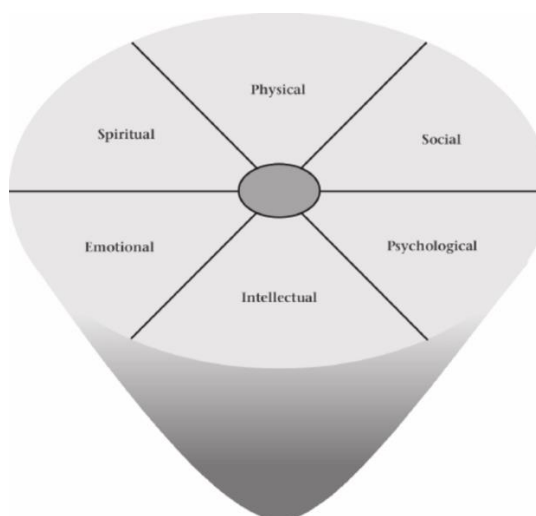

ภาพ 2-2 โมเดลวงล้อสุขภาพ (The wheel of wellness) ตามแนวคิดสุขภาวะของไมเยอร์ (Shannonhouse, Myers & Sweeney, 2016 อ้างถึงใน เมธาวิ อ้ออารีรักษ์ และคุณพลทิพย์ พานิชภักดิ์, 2563)

วงล้อสุขภาพ (The wheel of wellness) เป็นการบูรณาการสุขภาวะ 5 ด้าน ที่เชื่อมโยงกันและกันอย่างสมดุล ประกอบด้วย 1) ด้านจิตวิญญาณ การตระหนักรู้ถึงการดำรงอยู่ 2) ด้านการมีเป้าหมายและทิศทางการดำเนินชีวิต 3) ด้านการทำงานและการใช้เวลาว่าง มีรายได้และความสามารถในการทำงาน 4) ด้านมิตรภาพ การมีสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนในสังคม และ 5) ด้านความรัก การเป็นที่รักของคนรอบข้าง (Shannonhouse, Myers & Sweeney, 2016 อ้างถึงใน เมธาวิ อ้ออารีรักษ์ และคุณพลทิพย์ พานิชภักดิ์, 2563)

แบบจำลองสุขภาวะ (The Wellness Model) อธิบายภาวะสุขภาพดีโดยใช้รูปกรวย ด้านบนสุดของกรวยเป็นภาวะที่มีสุขภาพดีหรือเรียกว่า “มีสุขภาวะ” ด้านล่างของกรวยเป็นภาวะความเจ็บป่วย

สุขภาวะประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตวิญญาณ เชาวน์ปัญญา สังคม อารมณ์และจิตใจ (แสดงดังภาพที่ 2-3) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 2-3 แบบจำลองสุขภาวะของออตม์ส์ (The Wellness Model; Rothmann & Ekkerd, 2007)

1. สุขภาวะด้านร่างกาย (Physical) หมายถึง การรับรู้ว่าคุณเองมีสุขภาพที่แข็งแรง มีพฤติกรรมที่ส่งเสริมให้มีสุขภาพดี เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารอย่างเหมาะสม และไม่เจ็บป่วย
 2. สุขภาวะด้านจิตวิญญาณ (Spiritual) หมายถึง การรับรู้ของความหมายและความต้องการในชีวิต ซึ่งรวมถึงความเชื่อ สิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นต้น
 3. สุขภาวะด้านเชาวน์ปัญญา (Intellectual) หมายถึง มีความคิดที่เป็นเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ
 4. สุขภาวะด้านสังคม (Social) หมายถึง การรับรู้ถึงการสนับสนุนจากเพื่อนหรือครอบครัว รับรู้ว่าคุณเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
 5. สุขภาวะด้านอารมณ์ (Emotional) หมายถึง การมีอารมณ์ที่มั่นคง เคารพตนเอง สามารถตระหนักถึงอารมณ์และความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น
 6. สุขภาวะด้านจิตใจ (Psychological) หมายถึง การรับรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตเชิงบวก มีความหวัง และมองโลกในแง่ดี
- เมื่อสุขภาวะด้านใดด้านหนึ่งมีการพัฒนา จะส่งผลให้สุขภาวะในด้านอื่น ๆ ทั้ง 6 ด้าน พัฒนาตามไปด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ

สภาพร่างกายผู้สูงอายุมีความเสื่อมถอยตามกาลเวลา ส่งผลให้เกิดความวิตกกังวล รู้สึกหงุดหงิดง่าย สอดคล้องกับทฤษฎีผู้สูงอายุที่กล่าวไปข้างต้น ดังนั้นการส่งเสริมสุขภาพด้านร่างกาย จึงเป็นวิธีที่ช่วยป้องกันหรือชะลอการเสื่อมของร่างกายด้วย รวมถึงด้านอื่น ๆ ตามมา โดยเฉพาะภาวะสมองเสื่อม เนื่องจากเป็นโรคที่

ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ รวมทั้งส่งผลกระทบต่อทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และเศรษฐกิจตามมา วิธีการส่งเสริมสุขภาพเพื่อป้องกันหรือชะลอการเกิดภาวะสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ ได้แก่ การฝึกการรู้คิด (Cognitive training) เพื่อเพิ่มความจำ (Memory) สมาธิ (Attention) และการแก้ไขปัญหา (Problem solving) โดยอาจฝึกคนเดียวหรือแบบกลุ่ม การทำกิจกรรมใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานอดิเรก และการมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดีต่อสุขภาพ (Healthy lifestyle) เช่น การมีกิจกรรมทางกาย (Physical activity) การออกกำลังกาย (Exercise) อย่างสม่ำเสมอ (ศิริมา เขมะเพชร และ รจนาถ หอมดี, 2563)

จุฑามาศ วงจันทร์ และคณะ (2563) ได้ศึกษาโดยเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการรู้คิดในผู้สูงอายุก่อนและหลังได้รับโปรแกรมการบริหารสมอง ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมบริหารสมองและแบบฝึกหัดต่อเนื่องที่บ้าน เช่น กิจกรรมการรับรู้วัน เวลา สถานที่ กิจกรรมเรียงเลข กิจกรรมกระตุ้นประสาทสัมผัส โดยใช้เวลา 15 นาที เป็นระยะเวลา 6 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่าค่าคะแนนเฉลี่ยด้านการรู้คิดด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านมิติสัมพันธ์/การบริหารจัดการ การเรียกชื่อ ความสนใจจดจ่อ และการทวนซ้ำ ของผู้สูงอายุหลังได้รับโปรแกรมสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อัมเรศ เนตาสีธี และเศรษฐวิษฐ์ ชโนวรรณ (2563) ที่พัฒนาและศึกษาผลของชุดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพลังสุขภาพจิต (Resilience) สำหรับผู้สูงอายุ จังหวัดลำปาง จำนวน 31 คน ซึ่งกิจกรรมประกอบด้วย กิจกรรม เช่น ภาพปรับความคิด แปลนชีวิต เรื่องเล่าของวันวาน เป็นต้น หลังเข้าร่วมชุดกิจกรรม ฯ พบว่าค่าเฉลี่ยพลังสุขภาพจิตก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ชุดิมา สีนชัยวนิชกุล และจิราพร เกศพิชญวัฒนา (2561) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ระดับการศึกษา รายได้ ความสามารถในการทำงานของร่างกาย ภาวะโภชนาการและการเห็นคุณค่าในตนเองต่อการสูงวัยอย่างมีสุขภาวะของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปทั้งเพศชายและเพศหญิง จำนวน 282 คน พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการสูงวัยอย่างมีสุขภาวะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ เพศ รายได้ ความสามารถในการทำงานของร่างกาย ภาวะโภชนาการ และการเห็นคุณค่าในตนเอง

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความคิดที่เป็นระบบ มีประสบการณ์ มีความรู้ และเป็นผู้ที่ถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นภูมิปัญญาให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดได้เป็นอย่างดี โดยผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมอยู่เสมอ ๆ จะมีบุคลิกภาพที่กระฉับกระเฉง เนื่องจากการทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตและปรับตัวได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมน้อยกว่าตามทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม (ณัฐจิตตา เทวาลิเศสกุล, วณิดา ศิริวรสกุล และชัชสรณ์ รอดยิ้ม, 2559)

กัลยรัตน์ ศรีกล้า, วาริ กังใจ และสหทัย รัตนจรณะ (2562) ศึกษาปัจจัยทำนายความยืดหยุ่นของผู้สูงอายุ (Resilience) ที่อาศัยในสถานสงเคราะห์คนชรา กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 92 คน งานวิจัยพบว่า ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง การรับรู้ภาวะสุขภาพ การมองโลกในแง่ดีสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล และการสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความยืดหยุ่นของผู้สูงอายุอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ยุพา ทองสุข, ดวงใจ วัฒนสินธุ์ และภรภัทร เสงอุดมทรัพย์ (2562) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของผู้สูงอายุ พบว่าตัวแปรที่ทำนายความพึงพอใจได้สูงสุด คือ การสนับสนุนทางสังคม รองลงมาคือการรับรู้ความสามารถของตนเอง และการรับรู้ภาวะสุขภาพ ตามลำดับ

สุพรรณา แสงพระจันทร์, จิณห์จุฑา ชัยเสนา ดาลลาส, ภรภัทร เสงอุดมทรัพย์ และเวทิส ประทุมศร (2559) ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อบรรยายความหมายควมมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุที่มีภาวะซึมเศร้า ในจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออก ที่มีภาวะซึมเศร้าอยู่ในระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 15 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนาเชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีภาวะซึมเศร้า ให้ความหมายของการมีคุณค่าในตนเอง ซึ่งสรุปประเด็นหลักได้ 3 ประเด็น และประเด็นย่อย 8 ประเด็น ดังนี้ ประเด็นที่ 1) ได้รับการยอมรับจากภายนอก ประเด็นย่อย คือ ชีวิตคนดี ชีวิตที่มีศักดิ์ศรีและชีวิตที่คิดบวก ประเด็นที่ 2) การได้รับการปฏิบัติเสมือนหนึ่งผู้มีค่า ประเด็นย่อย คือ การได้รับยกย่องให้เป็นผู้นำและเป็นที่รัก และประเด็นที่ 3) ภูมิใจในสิ่งที่ฉันทำ ประเด็นย่อย คือ การพึ่งพาตนเอง การอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการสร้างคน

อะเคื่อ กุลประสูติดิติก และคณะ (2557) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยพบว่า การสนับสนุนทางสังคมและการมองโลกในแง่ดี มีอิทธิพลทางตรงต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ส่วนการเห็นคุณค่าในตนเอง การรับรู้ความสามารถของตนเอง และการสนับสนุนทางสังคม มีอิทธิพลทางอ้อมต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยส่งผ่านการมองโลกในแง่ดี

ผู้สูงอายุ

ความหมายของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Elderly person เป็นสภาวะของบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่มีความอ่อนแอทางด้านร่างกายและจิตใจ มีการเจ็บป่วยหรือความพิการเกิดร่วมด้วย เป็นวัยที่มีการเกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ความเสื่อมทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคล วัยสูงอายุเป็นระยะสุดท้ายของชีวิต อาจยาวนานถึง 10-20 ปี หรือมากกว่านั้น ถ้ามีการเตรียมตัวเตรียมใจก่อนเข้าสู่วัยนี้มาตั้งแต่วัยกลางคน จะสามารถปรับตัวรับบทบาทในวัยสูงอายุได้อย่างเหมาะสมควรแก่ฐานะ ซึ่งเกณฑ์การตัดสินความชรา (Cut-off point) อยู่ที่ 60 ปี ที่ใช้กำหนดผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเป็นคนชรา หรือผู้สูงอายุ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเกณฑ์ที่อิงจากกลุ่มประเทศโลกที่สาม

ศิริพันธุ์ สาสัตย์ (2554) ได้กล่าวว่า การสูงอายุเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน แม้ว่าการมีอายุสูงขึ้นจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน เช่น ผมหงอก ผิวหนังเหี่ยวแห้ง ฟันหลุดหมดแล้ว ต้องใส่ฟันปลอม หรือเริ่มมีความจำเสื่อมการเข้าสู่วัยสูงอายุจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับสภาพร่างกาย เชื้อชาติ ปัญญา ระดับสุขภาพจิต กรรมพันธุ์หรือยีน ทักษะสติของแต่ละบุคคล ความสามารถในการ

การจัดการกับความเครียดและความสามารถในการปรับตัวเข้าสู่วัยสูงอายุ และจากการประชุมสมัชชาโลก ผู้สูงอายุที่กรุงเวียนนา เมื่อปี พ.ศ. 2525 ได้มีมติว่า ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทั้งชายและหญิง หลังจากนั้นประเทศไทยได้ยึดหลักเกณฑ์นี้ในการแบ่งวัยสูงอายุออกจากวัยผู้ใหญ่ รวมทั้งใช้เป็นเกณฑ์ในการเกษียณอายุของข้าราชการไทยที่อายุ 60 ปี ต่อมาพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พุทธศักราช 2546 มาตราที่ 3 ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้ คือ ผู้สูงอายุ หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปี บริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย

ธีระภัทร์ เอกผาชัยสวัสดิ์ (2547, หน้า 8 -10) ได้กล่าวว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีชีวิตอยู่ในช่วงวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งวงจรชีวิตนั้น เริ่มตั้งแต่วัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่และวัยสูงอายุ ซึ่งวัยสูงอายุนี้เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจและหน้าที่การงานทางสังคม ซึ่งแต่ละคนจะปรากฏอาการเสื่อมแตกต่างกัน จากการประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ ได้มีการกำหนดให้ผู้มีอายุตั้งแต่ ขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุและให้ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก สำหรับประเทศไทยผู้ที่มีอายุ 60 ขึ้นไป มักเรียกใช้คำต่างกันออกไป เช่น คนแก่ คนชรา ผู้เฒ่า เป็นต้น

ละเอียต แจ่มจันทร์ และสุรี ชันธรักขวงศ์ (2549, หน้า 1) ได้กล่าวว่า ผู้สูงอายุคือผู้ที่อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป แบ่งออกเป็น 3 ช่วงอายุ คือ ผู้สูงอายุ (Elderly) อายุระหว่าง 60-74 ปี คนชรา (Old) อายุระหว่าง 75 - 90 ปี และคนชรามาก (Very old) อายุมากกว่า 90 ปี

นันทา มาระเนตร์ (2553) ได้กล่าวว่า ผู้สูงอายุ ในทางประชากรศาสตร์ได้แบ่งกลุ่มประชากรในประเทศต่าง ๆ ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ตามช่วงอายุ คือ ประชากรวัยเด็ก หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 14 ปี ประชากรวัยทำงาน หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 14 - 59 ปี และกลุ่มสุดท้าย คือ ประชากรวัยสูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ฉะนั้น คำนิยามของผู้สูงอายุ คือ คนที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

WHO (2010) องค์การอนามัยโลก ให้คำจำกัดความผู้สูงอายุโดยยึดปีปฏิทินเป็นเกณฑ์เบื้องต้น ผู้สูงอายุ คือ ที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป

Papalia et al. (2007) ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 65 ปี ขึ้นไป มีลักษณะพัฒนาการดังนี้

1. พัฒนาการด้านร่างกาย คนส่วนใหญ่จะมีสุขภาพดี แม้ว่าร่างกายสุขภาพ และความสามารถทางด้านร่างกายโดยทั่วไปเสื่อมลง เวลาการตอบสนอง (Reaction time) ช้าลงอันเนื่องมาจากความเสื่อมของร่างกาย

2. พัฒนาการทางการรู้คิด คนส่วนใหญ่มีสุขภาพจิตดี แม้ว่าเขาวนปัญญาและความจำอาจจะเสื่อมในบางเรื่อง และหาวิธีการในการทดแทนได้

3. พัฒนาการทางจิตสังคม การเกษียณอายุราชการอาจเป็นโอกาสในการใช้เวลาของชีวิต บุคคลพัฒนากลยุทธ์ที่ยืดหยุ่นมากขึ้นในการจัดการกับการสูญเสียบุคลิกภาพและความตาย สัมพันธภาพภายในครอบครัวและเพื่อนสนิทคือการสนับสนุนที่สำคัญที่สุด ให้ความสำคัญกับการค้นหาความหมายของชีวิต

ส่วนวัยสูงอายุของประเทศไทยที่กำหนดตามระบบราชการ กำหนดอายุของผู้สูงอายุไว้ที่อายุ 60 ปี ขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อเป็นเกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดการเกษียณอายุการทำงานสำหรับข้าราชการและลูกจ้างในส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ

สรุปได้ว่า ความหมายของผู้สูงอายุกำหนดอายุของผู้สูงอายุไว้ที่ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งมีความเสื่อมสภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมตามหลักของพัฒนาการ ผู้สูงอายุจัดเป็นกลุ่มเปราะบางที่ควรให้ความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเองให้มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสุขภาวะและความผาสุกในการดำเนินชีวิตได้อย่างตามศักยภาพ

การแบ่งช่วงวัยผู้สูงอายุ

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2007) แบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้สูงอายุตอนต้น และผู้สูงอายุตอนปลาย ดังนี้

1. ผู้สูงอายุตอนต้น หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 60-69 ปีทั้งชายและหญิง
2. ผู้สูงอายุตอนปลาย หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไปทั้งชายและหญิง

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2010) แบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้สูงอายุ (Elderly) หมายถึง บุคคลที่มีอายุระหว่าง 60-74 ปี คนชรา (Old) หมายถึง บุคคลที่มีอายุระหว่าง 75-90 ปี และคนชรามาก (Very old) หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 90 ปีขึ้นไป

ยูริค และคนอื่น ๆ (Yuriek and others, 1980, p. 31) เสนอการแบ่งช่วงอายุของผู้สูงอายุตามสถาบันผู้สูงอายุแห่งชาติ (National Institute of Aging) ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (Young-Old) มีอายุ 60-74 ปี 2) กลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย (Old-old) มีอายุ 75 ปีขึ้นไป

แฮนลอนและพิกเคท (Hanlon & Pickett, 1984) ให้ความหมายของ “ผู้สูงอายุ” หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุ 60 ปีขึ้นไป โดยแบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ผู้สูงอายุวัยเริ่มต้น อายุระหว่าง 60-69 ปี ในวัยนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสภาพช่วยเหลือตัวเองได้และเปี่ยมไปด้วยประสบการณ์ชีวิต สามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการช่วยงานต่าง ๆ ที่เป็นแนวคิดหรือนโยบาย สามารถทำงานในทางสร้างสรรค์ 2) ผู้สูงอายุวัยกลาง อายุระหว่าง 70-79 ปี ในวัยนี้ผู้สูงอายุกว่าครึ่งอยู่ในสภาพที่ช่วยเหลือตัวเองได้ มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพตัวเองได้ 3) ผู้สูงอายุวัยปลาย อายุระหว่าง 80 ปีขึ้นไป ในวัยนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องได้รับการดูแลจากผู้สูงอายุวัยอื่นและบุตรหลาน ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ทฤษฎีของผู้สูงอายุมีมากมายหลายทฤษฎี โดยแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ทั้งทางด้านชีวภาพและสังคม ซึ่งได้สรุปทฤษฎีของการสูงอายุออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ทฤษฎีทางชีววิทยา ทฤษฎีทางจิตวิทยาและทฤษฎีทางสังคมวิทยา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ทฤษฎีทางชีววิทยา (Biological theory) ประกอบด้วย 9 ทฤษฎี คือ

1.1 ทฤษฎีคอลลาเจน (Collagen theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุสารที่เป็นส่วนประกอบของคอลลาเจน (Collagen) และไฟบรัสโปรตีน (fibrous protein) จะมีจำนวนเพิ่มขึ้น และเกิดการจับตัวกันมาก ทำให้เส้นใยหดสั้นเข้า ปรากฏรอยย่นมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณผิวหนัง กระดูก เอ็น กล้ามเนื้อ หลอดเลือดและหัวใจ

1.2 ทฤษฎีภูมิคุ้มกัน (Immunological theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่ออายุมากขึ้น ร่างกายจะสร้างภูมิคุ้มกันปกติน้อยลง พร้อม ๆ กับสร้างภูมิคุ้มกันหลายชนิดทำลายตนเองมากขึ้น ทำให้ร่างกายต่อสู้กับ

เชื้อโรคได้ไม่ดี เจ็บป่วยง่าย ภูมิคุ้มกันชนิดทำลายตนเองจะไปทำลายเซลล์ต่าง ๆ ของร่างกาย โดยเฉพาะเข้าไปทำลายเซลล์ที่เจริญเต็มที่แล้ว ไม่มีการแบ่งตัวใหม่ เช่น เซลล์สมอง เซลล์กล้ามเนื้อหัวใจ ทำให้หัวใจวายได้ง่าย

1.3 ทฤษฎียีน (Genetic theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การสูงอายุนั้นเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นตามกรรมพันธุ์ มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอวัยวะบางส่วนในร่างกายที่คล้ายคลึงกันหลายชั่วคน เช่น ลักษณะศีรษะล้าน ผมหงอกเร็ว เป็นต้น

1.4 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงและความผิดพลาดของเซลล์ร่างกาย (Somatic mutation and error theories) ทฤษฎีแรกกล่าวถึงภาวะการแบ่งตัวผิดปกติ (Mutation) เช่น การได้รับรังสีเล็กน้อยเป็นประจำ หรือได้รับขนาดสูงทันที จะมีผลทำให้เซลล์มีชีวิตสั้นลง ส่วนทฤษฎีความผิดพลาด เชื่อว่า เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของ DNA และถูกส่งต่อไปยัง RNA และเอนไซม์ที่เพิ่งสังเคราะห์ใหม่ เอนไซม์ที่ผิดปกตินี้จะผลิตสารชนิดหนึ่งขึ้นภายในเซลล์มีผลต่อการเผาผลาญที่อาจเสื่อมหรือสูญเสียสมรรถภาพ ถ้าจำนวน RNA ลดลง

1.5 ทฤษฎีการเสื่อมและถดถอย (Wear and tear theory) ทฤษฎีนี้เปรียบสิ่งมีชีวิตทั้งหลายเหมือนเครื่องจักร เชื่อว่า หลังจากใช้งานครั้งแล้วครั้งเล่า ย่อมมีการสึกหรอของเนื้อเยื่อบางชนิด เช่น ผิวหนัง เยื่อบุทางเดินอาหาร เม็ดเลือดแดง มีการสร้างเซลล์ใหม่ทดแทนเซลล์เก่าที่ตายไปอย่างต่อเนื่อง เป็นการชะลอความเสื่อมและถดถอย แต่ในระบบเซลล์อื่น ๆ เช่น เซลล์ประสาท และเซลล์กล้ามเนื้อจะไม่มี การเพิ่มเซลล์ใหม่อีก แต่เป็นการเสริมสร้างภายในเซลล์เดิม จึงชะลอความเสื่อมและถดถอยได้น้อยกว่า ดังนั้น ถ้าไม่มีการใช้มากจะมีผลให้เกิดการสูงอายุก่อนวัย

1.6 ทฤษฎีการอดซึมที่บกพร่อง (Deprivation theory) เมื่อคนอายุมากขึ้นมีการเปลี่ยนแปลงระบบต่าง ๆ ภายในร่างกายเป็นผลให้การดูดซึมหรือการส่งผ่านออกซิเจนและสารอาหารในเลือดไปสู่เซลล์ของอวัยวะต่าง ๆ ไม่เพียงพอ อวัยวะต่าง ๆ จึงเสื่อมลง

1.7 ทฤษฎีการสะสม (Accumulation theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ในน้ำเหลือง (Serum) ของคนหรือสัตว์ที่สูงอายุ มีการสะสมของสารบางอย่าง มีผลให้หยุดการเจริญเติบโตของเซลล์ และในปัจจุบันยังไม่สามารถแยกสกัดสารนี้ออกจากน้ำเหลืองได้ แต่ก็ไม่พบองค์ประกอบทางเคมีจากการทดลองที่จะสรุปได้ว่า สารสะสมดังกล่าวมีผลแทรกแซงขบวนการเผาผลาญของเซลล์

1.8 ทฤษฎีสารที่เกิดจากการเผาผลาญ (Free radical theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการให้ออกซิเจนของเซลล์ และการเผาผลาญพวกโปรตีน คาร์โบไฮเดรตและอื่น ๆ ทำให้เกิดการเรดิคัลอิสระ (free radical) อันเป็นสารที่ทำลายผนังเซลล์ให้เสื่อมสลายลงและสารนี้จะถูกเร่งมากขึ้น โดยการฉายรังสี แต่ก็มีสารที่จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดสารเรดิคัลอิสระ ได้แก่ วิตามินอี โดยไปลดการเผาผลาญลง

1.9 ทฤษฎีความเครียดและการปรับตัว (Stress-adaptation theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ความเครียดที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน มีผลทำให้เซลล์ตายได้ บุคคลต้องเผชิญความเครียดบ่อย ๆ จะทำให้บุคคลนั้นเข้าสู่วัยสูงอายุเร็ว

สรุปได้ว่า ทฤษฎีความสูงอายุนั้นชีววิทยาอธิบายสาเหตุของความชรามาจากการเปลี่ยนแปลงของภายในที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ช้าหรือเร็วขึ้นกับแต่ละบุคคล ฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคคลทั่วไปก่อนเข้าวัยสูงอายุและผู้สูงอายุ ควรได้มีความรู้เกี่ยวกับลักษณะของผู้สูงอายุและปัญหาต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการรักษาความสมดุลของร่างกายไว้ให้มากที่สุด อันเป็นประโยชน์ต่อการป้องกันปัญหาด้านสุขภาพที่จะเกิดขึ้นทางร่างกาย

2. ทฤษฎีทางจิตวิทยา (Psychological theory) ประกอบด้วย 2 ทฤษฎี คือ

2.1 ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขหรือทุกข์ขึ้นกับภูมิหลังและการพัฒนาจิตใจของผู้นั้น ถ้าผู้สูงอายุเติบโตมาด้วยความอบอุ่น มีความรัก เห็นความสำคัญของคนอื่น ก็มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ค่อนข้างจะมีความสุขสามารถอยู่ร่วมกับลูกหลานหรือผู้อื่นได้ แต่ในทางกลับกัน ถ้าเป็นผู้สูงอายุที่เติบโตมาในลักษณะที่มีจิตใจคับแคบ ไม่เคยช่วยเหลือผู้ใด ผู้สูงอายุนั้นก็มักจะเป็นผู้ที่ไม่ค่อยมีความสุข

2.2 ทฤษฎีเชาวน์ปัญญา (Intelligence theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุที่มีเชาวน์ปัญญาและคงความเป็นปราชญ์อยู่ได้ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอและพยายามเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ผู้ที่มีลักษณะเช่นนี้ได้ ต้องเป็นผู้มีสุขภาพดีและฐานะทางเศรษฐกิจดี

จากทฤษฎีทางจิตวิทยาจะเห็นได้ว่ามีสาเหตุต่าง ๆ หลายประการ อาทิ ภูมิหลัง สภาพครอบครัว สิ่งแวดล้อม ตลอดจนตัวผู้สูงอายุและปัญหาทางสุขภาพที่ทำให้ผู้สูงอายุมีบุคลิกภาพและความปรารถนาเปลี่ยนแปลงไป จึงมีความจำเป็นที่ครอบครัว ลูกหลานหรือผู้ใกล้ชิด ผู้ให้การดูแลผู้สูงอายุ จะต้องเข้าใจและใช้ความอบอุ่น ความรัก แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยผู้สูงอายุก็จะมีความสุข ชีวิตบั้นปลายไม่เศร้าสร้อย

3. ทฤษฎีทางสังคมวิทยา (Sociological theory) เป็นทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับวิถีทางในการปรับตัวของผู้สูงอายุในช่วงสุดท้ายของชีวิต พยายามวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุ มีสถานภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและการปรับตัวต่อสถานภาพนั้น ๆ ประกอบด้วย 2 ทฤษฎี คือ

3.1 ทฤษฎีกิจกรรม (Activity theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิตได้ โดยไม่รู้สึกราวต้องถอยห่างออกจากสังคมเมื่อยังมีกิจกรรมทำอยู่เสมอ เพราะกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุทำนั้นจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีอัตมโนทัศน์ที่ดี รู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เป็นประโยชน์ต่อสังคม สามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ ทฤษฎีนี้ยังเชื่อว่าผู้สูงอายุมีความสุขหากได้ใช้ความรู้ความสามารถ และความเชี่ยวชาญของตนในอดีต มาใช้ทำกิจกรรมที่เกิดประโยชน์แก่สังคม (จิตติยา สมบัติบุรณ์ และคณะ, 2562) นอกจากนี้ทฤษฎีกิจกรรมยังเชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุข ความพึงพอใจในชีวิตเมื่อได้ทำกิจกรรมต่อเนื่องจากที่เคยทำมาในอดีต จนเป็นวิถีชีวิตในปัจจุบัน (เลิศวัลลภ ศรีชะพลกุลสิทธิ และธมนพัชร ศรีชะพลกุลสิทธิ, 2561)

3.2 ทฤษฎีถอยห่างจากสังคม (Disengagement theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะสามารถยอมรับบทบาทหน้าที่ของตนเองลดลงเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลรอบข้างลดลง จึงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าลดลง ดังนั้น กิจกรรมที่ควรจัดให้แก่ผู้สูงอายุจึงควรเน้นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกับคนอื่นใน

สังคม หรือเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงการให้ความเคารพและยอมรับในตัวผู้สูงอายุ เพราะจะทำให้ผู้สูงอายุ รู้สึกมีคุณค่าในตนเอง รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่แยกตัวจากสังคม และมีความสุขมากขึ้น เช่น การเชิญชวนให้ผู้สูงอายุเป็นจิตอาสาในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม การยกย่องให้ผู้สูงอายุเป็นที่ปรึกษาในครอบครัวหรือชุมชน การเป็นกรรมการร่วมพัฒนาชุมชน ซึ่งกระบวนการถอยจากสังคมจะขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตามมีผลงานวิจัยบางชิ้นที่สนับสนุนทฤษฎีนี้ เช่น พบว่าการถอยจากสังคมเกิดในผู้สูงอายุบางช่วงอายุหรือในบางพฤติกรรมเท่านั้น หรือผู้สูงอายุจะมีการถอยจากบทบาทบางอย่างที่ตนเองไม่พอใจ แต่ยังคงรักษาบทบาทอื่น ๆ ที่ไว้ นอกจากนี้แล้ว พบว่า ผู้ชราบางกลุ่มพอใจที่จะอยู่คนเดียว

สรุปได้ว่าตามทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม ผู้สูงอายุยังคงมีความคล้ายกับบุคคลในวัยกลางคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการทางจิตใจและสังคม การลดบทบาทจึงเป็นการคัดค้านกับสิ่งที่ต้องการและจะพยายามต่อต้านหรือหาทางอื่น ๆ มาแทนบทบาทที่สูญเสียไป ส่วนในทฤษฎีถอยจากสังคมนั้น กระบวนการลดบทบาททางสังคมเป็นกระบวนการที่เป็นที่ยอมรับจากตัวบุคคลคือผู้สูงอายุ ซึ่งอธิบายว่า เกิดกระบวนการภายในตัวผู้สูงอายุเอง ซึ่งได้แก่ มีความต้องการที่จะสนใจต่อตนเองมากขึ้น จึงเป็นส่วนช่วยทำให้เต็มใจที่จะลดบทบาททางสังคมลง ซึ่งช่วยทำให้เกิดความสมดุลระหว่างตัวของบุคคลกับสังคมด้วย และเป็นผลให้ความคับข้องใจที่เกิดขึ้นมีน้อยลง อย่างไรก็ตามในการถอยจากสังคมของผู้สูงอายุนั้น พบว่ามีความแตกต่างกันระหว่างบุคคล ซึ่งก็เป็นไปได้ตามแนวคิดข้างต้นว่ากระบวนการภายในตัวบุคคลที่มีไม่เท่ากัน เป็นเหตุให้มีพฤติกรรมถอยจากสังคมไม่เท่ากัน (ปิยาภรณ์ ศิริภาณุมาศ, 2546 อ้างถึงใน นิรมล อินทฤทธิ์, 2547, หน้า 9-13)

เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (อังกฤษ: Eastern Economic Corridor) หรือ EEC เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยมติคณะรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2558 ตั้งอยู่บริเวณในชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของอ่าวไทยซึ่งถือเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่สามจังหวัดได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายในระเบียงเศรษฐกิจนี้มีมูลค่าราว 14% ของทั้งประเทศไทย

คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกได้ออกประกาศเรื่องการกำหนดเขตส่งเสริมระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ตามโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดในภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง จำนวน 5 พื้นที่ ประกอบด้วย

1. เขตส่งเสริมระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก: เมืองการบินภาคตะวันออก หรือ Special EEC Zone: Eastern Airport City ขนาดพื้นที่ 6,500 ไร่ บริเวณสนามบินนานาชาติอู่ตะเภา เพื่อยกระดับสนามบินอู่ตะเภาให้เป็นศูนย์กลางการบิน รองรับผู้โดยสาร 15-35-60 ล้านคน/ปี ในระยะ 5-10-15 ปี ตามลำดับ โครงการพัฒนาศูนย์การบินอู่ตะเภา และเมืองการบินภาคตะวันออก (Eastern Airport City) เป็นโครงการที่เปิดให้เอกชนเข้าร่วมลงทุน พัฒนาสนามบินและกิจกรรมต่อเนื่องต่าง ๆ ประกอบด้วย การก่อสร้าง

พร้อมให้บริการและบำรุงรักษา อาคารผู้โดยสารหลังที่ 3 (Terminal 3) และศูนย์ธุรกิจการค้า (Commercial Gateway) ธุรกิจขนส่งสินค้าทางอากาศและโลจิสติกส์ (Air Cargo) ระยะที่ 2 ธุรกิจซ่อมเครื่องบิน (Maintenance Repair and Overhaul, MRO) ระยะที่ 2 ศูนย์ฝึกอบรมบุคลากรการบิน ระยะที่ 3 และกลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมอากาศยาน (Free Trade Zone) องค์ประกอบโครงการ ได้แก่

- 1) อาคารผู้โดยสารหลังที่ 3 (Terminal 3) และศูนย์ธุรกิจการค้า (Commercial Gateway)
- 2) ธุรกิจขนส่งสินค้าทางอากาศและโลจิสติกส์ (Air Cargo) ระยะที่ 2
- 3) ธุรกิจซ่อมเครื่องบิน (Maintenance Repair and Overhaul, MRO) ระยะที่ 2
- 4) ศูนย์ฝึกอบรมบุคลากรการบิน ระยะที่ 2
- 5) กลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมอากาศยาน (Free Trade Zone)

2. เขตส่งเสริมนวัตกรรมระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor of Innovation: EECi) ตั้งอยู่ในบริเวณวังจันทร์วัลเลย์ จังหวัดระยอง ขนาด 3,302 ไร่ และบริเวณอุทยานรังสรรค์นวัตกรรมอวกาศ อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี ขนาดพื้นที่ 120 ไร่ เพื่อยกระดับอุตสาหกรรม และชุมชน ด้วยการพัฒนานวัตกรรมและนวัตกรรม ประกอบด้วย

1) เขตนวัตกรรมระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก วังจันทร์วัลเลย์ ตั้งอยู่บนที่ดินของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ติดทางหลวงหมายเลข 344 อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง รองรับการพัฒนาเป็นศูนย์กลางเทคโนโลยีระบบอัตโนมัติ หุ่นยนต์ และระบบอัจฉริยะ (ARIPOLIS) และเทคโนโลยีชีวภาพและชีววิทยาศาสตร์ (BIOPOLIS)

2) เขตนวัตกรรมระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก อุทยานรังสรรค์นวัตกรรมอวกาศ (Space Krenovation Park) ตั้งอยู่ที่ ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี รองรับการเป็นศูนย์กลางเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (SPACE KRENOVAPOLIS) สำหรับกลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมายของเขตนวัตกรรมระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

-ARIPOLIS: ศูนย์กลางการวิจัยและนวัตกรรมด้านระบบอัตโนมัติ หุ่นยนต์ และระบบอัจฉริยะ

-BIOPOLIS: ศูนย์กลางการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้เศรษฐกิจฐานชีวภาพ (Bioeconomy) ใช้ประโยชน์จากฐานเกษตรกรรมและความหลากหลายทางชีวภาพ

-SPACE KRENOVAPOLIS: ศูนย์กลางและฐานในการรังสรรค์นวัตกรรมจากเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ

3. เขตส่งเสริมอุตสาหกรรมและนวัตกรรมดิจิทัล (Digital Park Thailand: EECd) บริเวณอำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี ขนาดพื้นที่ 709 ไร่ เพื่อขยายและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลเดิมรองรับการเป็น Data Hub ของอาเซียน มุ่งเน้นการสร้างอุตสาหกรรมดิจิทัลใหม่ (New S-Curve Digital Industry) โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมาย (Target Industry) ได้แก่

- 1) กลุ่มผู้ผลิตฮาร์ดแวร์และชิ้นส่วน เช่น Smart Device, อุปกรณ์ IoT และ Artificial Intelligent
- 2) กลุ่มผู้ผลิต/ ให้บริการซอฟต์แวร์ เช่น Autonomous Software และ Intelligent Platform

3) กลุ่มผู้ให้บริการข้อมูลดิจิทัล (Digital Content) มุ่งเน้นเทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ เช่น Big Data Analytic, Virtual Reality และ Immersive Animation

4) กลุ่มผู้ผลิตอุปกรณ์สื่อสาร/ บริการสื่อสาร ซึ่งครอบคลุมทั้ง โทรคมนาคม แพร่ภาพกระจายเสียง และดาวเทียม

5) กลุ่มผู้ให้บริการดิจิทัล เช่น ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มการค้าดิจิทัลรูปแบบใหม่ (Digital Commerce) และวิสาหกิจเทคโนโลยีดิจิทัลเริ่มต้น (Digital Tech Startup)

4. นิคมอุตสาหกรรม Smart Park จังหวัดระยอง พื้นที่ 1,466 ไร่ บริเวณนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เพื่อรองรับอุตสาหกรรมการเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ อุตสาหกรรมหุ่นยนต์ อุตสาหกรรมการบินและโลจิสติกส์ อุตสาหกรรมดิจิทัล อุตสาหกรรมการแพทย์ครบวงจร และการท่องเที่ยว กลุ่มรายได้ดี และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

5. นิคมอุตสาหกรรมเหมราช อีสเทิร์นซีบอร์ด 4 จังหวัดระยอง พื้นที่ 1,900 ไร่

ชุมชนจักสานในเขตระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

ชุมชนจักสานในจังหวัดชลบุรี

พื้นที่ที่ดำเนินการจักสานส่วนใหญ่อยู่ในอำเภพนันสนิม ได้แก่ ตำบลไทรหลักทอง นามะตูม สระสี่เหลี่ยม และหมู่บ้านนาฏ เป็นต้น แต่ละหมู่บ้านจะทำจักสานแต่ละประเภทตามความถนัด เช่น

1) ชุมชนย่อยที่ 1 กลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานบ้านคุณปราณี บริบูรณ์ ศูนย์การเรียนรู้จักสานใหญ่ที่สุดในโลก

2) บ้านปุงคล้าและบ้านเรือนใหญ่ นิยมสานตะแกรง กะโล่ และกระบุง

3) บ้านหนองบึก นิยมสาน กระบุงและตะกร้า

4) บ้านนาฏ นิยมสาน ตะกร้อจิว และตะแกรงซ้อนปลา

5) บ้านศรีวิชัย นิยมสาน หมวก ปิ่นปักผม

6) บ้านหน้าพระธาตุ นิยมสาน ฝาชีดอกพิกุล กุ้ง และกบ

7) บ้านคลองหลวง ตำบลไทรหลักทอง นิยมสาน กระจาด ตะกร้า

8) บ้านวัดหลวง วัดโบสถ์ นิยมสาน ตะกร้าจิวหลายแบบ

9) บ้านสระสี่เหลี่ยม นิยมสาน ตะกร้าทางมะพร้าว

10) บ้านหนองเหียง หนองสังข์ นิยมสาน ฝาชีดาว ถาด และถังขยะ

11) บ้านหัวถนน นิยมสาน กระบุง สุ่ม ไซ และรอบ

ชุมชนจักสานในจังหวัดระยอง

1) กลุ่มผลิตภัณฑ์จักสานจากกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

2) กลุ่มจักสานจากทางมะพร้าว

3) กลุ่มจักสานไม้ไผ่

- 4) แต่ม่งจ้วน เครื่องจักสาน ระยอง
- 5) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีจักสานตำบลชากโดน
- 6) จักสานบ้านกวี
- 7) กลุ่มแม่บ้านสานใยรัก ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่
- 8) กลุ่มจักสานบ้านอุ้มทอง ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่

ชุมชนจักสานในจังหวัดฉะเชิงเทรา

- 1) กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอบางละมุง จังหวัดฉะเชิงเทรา
- 2) งานพัฒนาชุมชน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 3) ผลิตภัณฑ์จากกก
- 4) กลุ่มส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุต่อยอดจักสานกระเป๋าสตางค์พลาสติก
- 5) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านบึงตะเคียน ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่
- 6) วิสาหกิจชุมชนทอเสื่อกกบ้านนางาม หมู่ 19 ผลิตภัณฑ์จากกก
- 7) ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้สูงอายุอำเภอรสาธิต จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลิตภัณฑ์จากก้านตาลและ

กะลามะพร้าว

- 8) ผลิตภัณฑ์จักสานก้านมะพร้าว บ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอบางละมุง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมเกียรติ สุขุมพันธ์, กิตติ สถาพรประสาธน์ และวิชัย แหวนเพชร (2560) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของการประกอบอาชีพชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อพัฒนาระบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอาชีพชุมชน เก็บข้อมูลด้วยเทคนิค Snow ball โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเจาะจงเฉพาะปราชญ์ชาวบ้าน ผลการวิจัยพบว่าองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพชุมชนพบว่าด้านความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่นในแบบครอบครัว การเผยแพร่ความรู้เป็นการบอกต่อและการสาธิตให้ดู ขั้นตอนการทำผลิตภัณฑ์เป็นการใช้เครื่องมือและแรงงานคน เคล็ดลับที่อยู่ในตัวบุคคลจากประสบการณ์ ทักษะ ความชำนาญสามารถสรุปได้ว่าองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีองค์ประกอบที่สำคัญ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความเป็นมาของภูมิปัญญา 2) เอกลักษณ์ของภูมิปัญญา 3) ขั้นตอนการผลิต 4) เคล็ดลับที่สำคัญ 5) การจัดเก็บความรู้ 6) การเผยแพร่ความรู้ และ 7) การพัฒนาอาชีพ ส่วนในด้านของระบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การวางแผน (Planning) การจัดการความรู้ (Knowledge management) เทคโนโลยี (Technology) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Exchange) และการประเมิน (Assessment)

วุฒิชัย วิภาทนาง (2559, หน้า 107-119) ได้ศึกษาการศึกษาและพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมงานจักสานประเภทผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ของตกแต่งและเครื่องเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ระดับความพึงพอใจของผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมงาน จักสาน ด้านรูปแบบ ด้านประโยชน์ใช้สอย ด้านความสวยงาม ด้านความคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม ในภาพรวมมี

ความพึงพอใจอยู่ในระดับที่ มาก เมื่อพิจารณาแต่ละรายการพบว่า ด้านประโยชน์ใช้สอย มีความพึงพอใจอยู่ในระดับที่ มากที่สุด รองลงมาคือด้านรูปแบบ ด้านความคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม ด้านความสวยงาม เรียงตามลำดับ และมีความสมบูรณ์ในกิจกรรมทุกชุด ค่าเฉลี่ยระดับคะแนนเพิ่มขึ้น หลังเข้าร่วมกิจกรรมในระดับมาก

รสสุคนธ์ แยมทองคำ, นพปฎล ชิงทอง, ศศินันท์ ศาสตรสาร และมณฑาทิพย์ เดือนสุกแสง (2557) ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา กลุ่มจักสานตะกร้าหวายอำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการศึกษพบว่า ผักไห่ เป็นชื่อของผักไทยโบราณชนิดหนึ่งมีลักษณะเป็นเถาเลื้อยใบเป็นแฉก ๆ ผลมีรสขม หรือที่เรียกว่า มะระขี้นก ผู้วิจัยจึงได้แนวความคิดจากใบของมะระขี้นกที่มี ลักษณะเป็นแฉก ๆ มีสีเขียว มาปรับรูปแบบ โดยนำมาจักสานให้เป็นลายของตะกร้าหวายเพื่อสร้าง ความจดจำและเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจนของอำเภอผักไห่ ซึ่งจากการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ทำให้กลุ่มจักสานตะกร้าหวาย ได้ต่อยอดการจักสานลายของตะกร้าหวายเพิ่มขึ้นเป็นลายต้นหมัน ซึ่งเป็นตราของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลให้กลุ่มจักสานตะกร้าหวายได้รับการคัดเลือกจาก จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเข้าร่วมประกวด Knowledge-Based OTOP: KBO ภายในปีเดียวกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบของบรรจุภัณฑ์ตามความต้องการของกลุ่มจักสานตะกร้าหวาย เพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าคัดสรรตามโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ปี พ.ศ. 2557

พิสิฐ คลังกุล, ฤทัย วิไลโอฬาร และกัลยกร จันทรสชา (2556) ศึกษาวิจัยหัตถกรรมพื้นถิ่น: เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่าอันดับสูงสุดของแต่ละด้าน คือ มีความรู้ก่อน ลงพื้นที่ชุมชนอยู่ในระดับน้อยมากร้อยละ 75 ในด้านการเก็บข้อมูลกับกลุ่มชุมชนมีประโยชน์ต่อนักศึกษา อยู่ในระดับดีมากร้อยละ 61 มีความพึงพอใจกับผลงานการออกแบบให้กับชุมชนอยู่ในระดับดีมากร้อยละ 50 นักศึกษาสามารถนำความรู้จากชุมชนไปประยุกต์ใช้กับการเรียนได้อยู่ในระดับดีร้อยละ 39 ในด้าน ความพึงพอใจกับการเข้าร่วมโครงการของนักศึกษาอยู่ในระดับดีร้อยละ 54 และการติดตามผลโครงการ กับกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านฯ พบว่า อันดับสูงสุดของแต่ละด้าน คือ ในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์และเก้าอี้มี ประโยชน์กับกลุ่มอยู่ในระดับดีร้อยละ 75 ด้านการทำตัวผลิตภัณฑ์ และเก้าอี้ตามรูปแบบมีความง่าย อยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 92 ในส่วนที่ คาดว่าผลิตภัณฑ์ และเก้าอี้จะจำหน่ายได้มากนักน้อยเพียงใดอยู่ใน ระดับปานกลางร้อยละ 75 และกลุ่มสามารถนำไปถ่ายทอดต่อกับชุมชนได้ อยู่ในระดับดี ร้อยละ 58

บงกช สุทัศน์ และคณะ (2561) ศึกษาและเพิ่มพูนองค์ความรู้ของสินค้าหัตถกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านถวายเป็นอำเภอทางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การถอดองค์ความรู้เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ของสินค้าหัตถกรรม เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่ม ส่งเสริมคุณค่าทางการตลาดและความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาสินค้าหัตถกรรม ส่งผลสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านถวาย ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน จึงจะส่งผลให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนที่มีความพร้อม (สมศักดิ์ ทองแก้ว และคณะ, 2558)

พรทิพย์ สุขอดิศัย, จันทร์ชลี มาพุท และรุ่งฟ้า กิตติญาณสันต์ (2557) ศึกษาสภาวะของผู้สูงอายุวิถีชีวิตของผู้สูงอายุที่มีสภาวะและแนวทางการมีสภาวะของผู้สูงอายุในภาคตะวันออก เก็บข้อมูลโดย

1) การสำรวจสุขภาวะผู้สูงอายุในภาคตะวันออก จำนวน 384 คน 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุที่มีสุขภาวะเหมาะสมมากที่สุดในภาคตะวันออก จำนวน 11 คน และ 3) การสนทนากลุ่ม งานวิจัยพบว่าสุขภาวะของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกโดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก อันดับแรก ได้แก่ สุขภาวะด้านจิตวิญญาณ รองลงมา ได้แก่ สุขภาวะด้านสังคม สุขภาวะด้านจิตใจ และสุขภาวะด้านร่างกาย รวมทั้งสุขภาวะด้านสิ่งแวดล้อมตามลำดับ โดยวิถีชีวิตของผู้สูงอายุที่มีสุขภาวะในภาคตะวันออก ประกอบด้วย 1) การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี 2) มีความรับผิดชอบต่อสุขภาพ 3) มีการออกกำลังกาย 4) โภชนาการที่ดี 5) มีการจัดการความเครียด การมองโลกในแง่ดี มีอารมณ์ขัน รวมถึงมีงานอดิเรก 6) มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวและในสังคมที่ดี 7) มีจิตวิญญาณที่มีเป้าหมาย การเห็นคุณค่าในตนเอง และ 8) ภูมิปัญญาและวิถีชีวิต เช่น บริโภคอาหารพื้นบ้าน อยู่ในธรรมชาติอากาศบริสุทธิ์

เจษฎา พัตรานนท์ (2553) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษากลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ มีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีผู้เข้าร่วมดำเนินการมีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน มีการดำเนินการวิจัยแบบปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม 3 วงรอบ แนวทางหลักในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ คือ การนำเศษวัสดุที่เหลือจากการทำใบพัดใบกะพ้อ มาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย จำนวน 21 ชุด ชุดผลิตภัณฑ์ 53 ชิ้นงาน ได้แกนนำในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาสามารถนำไปจำหน่าย ตลอดจนถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนท้องถิ่น ผลการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุแม้มีร่างกายที่เสื่อมสภาพตามการเปลี่ยนแปลงของวัย แต่ความสามารถในการคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาถิ่นที่สามารถพัฒนาสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก นั้นยังคงมีอยู่ หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานเป็นภูมิปัญญาที่สร้างรายได้และพึ่งพาตนเองได้ให้แก่ผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทราและระยอง ดังนั้นการศึกษาสถานภาพ บริบท สังคม วัฒนธรรม และปัจจัยด้านการพัฒนาศักยภาพด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และการถ่ายทอดองค์ความรู้หัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการอนุรักษ์ผ่านการพัฒนาฐานข้อมูลแผนที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสาน (Mixed method) เพื่อศึกษาสถานภาพ บริบท สังคม วัฒนธรรม และปัจจัยด้านการพัฒนาศักยภาพด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และการถ่ายทอดองค์ความรู้หัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งการสร้างฐานข้อมูลแผนที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับ โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ หัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของผู้สูงอายุที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ระยะที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

ระยะที่ 3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ หัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของผู้สูงอายุที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของผู้สูงอายุที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ สถานภาพสมรส จำนวนปีที่ทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ข้อมูลด้านสุขภาพ การสูบบุหรี่หรือดื่มสุรา/ เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ และการปฏิบัติสมาธิ

2. ศึกษาระดับของความสุขและความผาสุกเชิงจิตวิทยาของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้ที่มีอายุ ตั้งแต่ 60 - 75 ปี ที่อาศัยในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างปี พ.ศ. 2563 – ปี พ.ศ. 2564 และที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) จำนวน 200 คน ที่ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างต้องสามารถตอบคำถามหรือให้ข้อมูลได้

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยนี้ไม่ทราบจำนวนประชากรที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดตัวอย่างขั้นต่ำที่เหมาะสมในการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาสถานภาพ บริบท สังคม วัฒนธรรม ของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก และการศึกษาปัจจัยด้านการพัฒนาศักยภาพด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และการถ่ายทอดองค์ความรู้หัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จากหลักการกำหนดขนาดตัวอย่างขั้นต่ำที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อปัญหาเรื่องการแจกแจงแบบปกติของข้อมูล (Normality) ที่กล่าวว่าขนาดตัวอย่างขั้นต่ำที่ไม่น้อยกว่า 200 คน จะทำให้งานวิจัยมีความแกร่ง (Robust) และสามารถวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติได้ ถึงแม้ว่าข้อมูลมีปัญหาเกี่ยวกับการแจกแจง (Hair, et al, 2019) ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงกำหนดขนาดตัวอย่าง จำนวน 200 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพระหว่าง เดือน มกราคม พ.ศ. 2564 หรือหลังจากการได้รับการรับรองจาก คณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์แล้ว ถึง กันยายน พ.ศ. 2564 สถานที่ดำเนินการ ได้แก่ ชุมชนหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ในเขตพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก ประกอบไปด้วย

1. ชุมชนจักสาน ตำบลพนสนิคม อำเภอนพนสนิคม จังหวัดชลบุรี
2. กลุ่มจักสานกระจุต บ้านมาบเหลาชะโอน ตำบลชากพง อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง และ
3. กลุ่มแม่บ้าน จักสานบ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถามข้อมูลเบื้องต้นและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของผู้สูงอายุเป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนปีที่ทำหัตถกรรมจักสาน ความถนัด ประสบการณ์ การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ข้อมูลด้านสุขภาพ การสูบบุหรี่หรือดื่มสุรา/ เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ และการปฏิบัติสมาธิ

2. มาตรวัดความผาสุกเชิงจิตวิทยา (The Scale of Psychological Well-being, Ryff, 2014) ฉบับภาษาไทย (จุฑามาศ แหนจน, 2559) เป็นข้อคำถามที่ให้ผู้ตอบรายงานความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับความผาสุกเชิงจิตวิทยา 6 ด้าน ได้แก่ การมีอิสระแห่งตน (Autonomy) ความงอกงามของตนเอง (Personal growth) การมีเป้าหมายในชีวิต (Purpose in life) การยอมรับตนเอง (Self-acceptance) การเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม (Environmental mastery) และ การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น (Positive relations with others) จำนวน 54 ข้อ คำตอบเป็นมาตราประเมินค่ามี 6 ระดับ ตั้งแต่ 1 (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) ถึง 6 (เห็นด้วยอย่างยิ่ง)

3. แบบสอบถามความสุขของคนไทย ของกรมสุขภาพจิต พัฒนาโดย อภิชัย มงคลและคณะ (2544) เป็นแบบประเมินความสุขตามการรับรู้ของตนเอง ซึ่งสร้างขึ้นภายใต้กรอบ แนวคิดคำจำกัดความของความสุข หมายถึง สภาพชีวิตที่เป็นสุข อันเป็นผลจากการมีความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิต

มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจ ภายใต้อาสาสมัคร และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป มีข้อคำถาม 15 ข้อ เป็นแบบประเมินตนเองเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ผ่านมา การศึกษาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยมีค่า Cronbach's alpha coefficient เท่ากับ 0.70

ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างจะตอบแบบสอบถาม จำนวน 3 ตอน ได้แก่ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคมและสุขภาพของผู้ให้ข้อมูล จำนวน 18 ข้อ 2) แบบวัดความผาสุกเชิงจิตวิทยา จำนวน 54 ข้อ และ 3) ดัชนีวัดความสุขของคนไทย จำนวน 15 ข้อ โดยใช้เวลาทั้งสิ้นประมาณ 20 นาที หากกลุ่มตัวอย่างไม่สะดวกในการอ่านข้อคำถาม ผู้วิจัยจะเป็นผู้อ่านข้อคำถามให้ฟังอย่างช้า ๆ

สถานที่ในการตอบแบบสอบถาม คือ ห้องประชุมหรือสถานที่ที่ชุมชน/ กลุ่มจักสาน เห็นชอบ ในลักษณะรายบุคคลภายใต้การควบคุมหลักการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19)

ระยะที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย ที่ต้องการศึกษาประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับความภาคภูมิใจของตนเองและชุมชนจากหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การพัฒนาศักยภาพของ หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การถ่ายทอดองค์ความรู้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ อิทธิพลที่มีต่อวิถีชีวิตและสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสุขและความผาสุก โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ในระยะที่ 2 โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นเตรียมการ

การเตรียมตัวผู้วิจัย ผู้วิจัยทำการเตรียมการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเป็น เครื่องมือที่มีความสำคัญและจำเป็นยิ่งโดยผู้วิจัยได้เตรียมตัวในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ศึกษาความรู้เชิงวิชาการ โดยศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับแนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ทฤษฎีและแนวคิดด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ทฤษฎีการเรียนรู้ตลอดชีวิต แนวคิดหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานสังคมแห่งความสุข พหุพลังผู้สูงอายุ (Active Aging) เพื่อนำความรู้เหล่านี้ไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือและแนวคำถามต่างๆ เพื่อให้มีความครอบคลุมในประเด็นที่ศึกษา

2. เตรียมความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล อาทิ การเตรียมตัวทำงานภาคสนาม การสังเกต การสัมภาษณ์ ตลอดจนเทคนิคการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งวิธีการเขียนรายงาน เพื่อจะได้มาซึ่งข้อมูลที่ครอบคลุมและลึกซึ้ง รวมทั้งเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้ถูกวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การเตรียมความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชน ความเชื่อหรือสาเหตุการเลือกทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานและ บทบาทเครือข่ายองค์กรที่สนับสนุน กฎระเบียบต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเก็บข้อมูล การเตรียมแนวคำถาม ผู้วิจัยสร้างแนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์โดยอาศัยแนวคิดจากทฤษฎีการทบทวนวรรณกรรม ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน

3. การเตรียมเครื่องมือ มีการเตรียมเครื่องมือ อาทิเช่น เครื่องบันทึกเสียง แบบบันทึกและแบบสัมภาษณ์ต่าง ๆ ให้มีความพร้อมและสะดวกในการเก็บข้อมูล

4. การติดต่อประสานงาน ผู้วิจัยประสานงานกับผู้นำท้องถิ่น หรือองค์กร ภาครัฐ และขอชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาและขั้นตอนการทำวิจัยและขอข้อมูลจำนวนผู้สูงอายุที่เป็นไปตามเกณฑ์การวิจัย

ขั้นตอนดำเนินการ มีรายละเอียด ดังนี้

1. การสร้างสัมพันธภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างสัมพันธภาพกับเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น หรือผู้นำชุมชนที่ช่วยเหลือด้านการเก็บข้อมูล ตลอดจนสร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

2. ผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุที่ทำให้ผลกระทบพื้นบ้านแบบจักสาน โดยแนะนำตัวพร้อมกับอธิบายวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยตลอดจนขั้นตอนการเก็บข้อมูล

3. ผู้วิจัยให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับรอบการศึกษา และขอศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ ความภาคภูมิใจของตนเองและชุมชนจากหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การพัฒนาศักยภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การถ่ายทอดองค์ความรู้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ อิทธิพลที่มีต่อวิถีชีวิตและสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสุขและความผาสุก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสามารถพูดคุยเกี่ยวกับความรู้สึกรู้สึกหรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากการให้ข้อมูลในครั้งนี้จะไม่มีผลกระทบต่อการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุน หรือบริการเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ทั้งด้านการผลิต หรือการจำหน่ายที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับแต่ประการใด

4. แจ้งรายละเอียดในการดำเนินการสัมภาษณ์แก่ผู้ให้ข้อมูล เมื่อผู้ให้ข้อมูลยินยอมเข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยได้คำนึงถึงจรรยาบรรณและจริยธรรมของนักวิจัย และการพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูล โดยแจ้งกฎเกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย วัตถุประสงค์ของการทำวิจัย วิธีการเก็บข้อมูลซึ่งใช้การสัมภาษณ์ บันทึกเสียง ร่วมกับการจดบันทึกในขณะสัมภาษณ์ด้วย เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ที่จัดเตรียมไว้ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลจะนัดหมายวัน เวลา สถานที่ ตามที่ผู้ให้ข้อมูลสะดวกและมีความพร้อมในการให้ข้อมูล ซึ่งการเก็บข้อมูลครั้งนี้ หากได้ข้อมูลที่ไม่เพียงพอในครั้งแรก ผู้วิจัยได้นัดหมายสัมภาษณ์ต่อเนื่องในเวลาต่อมาจนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว และผู้วิจัยได้กำหนดรหัสเพื่อแสดงที่มาของแหล่งข้อมูลแทนชื่อของผู้ให้ข้อมูล และผู้ให้ข้อมูลสามารถปฏิเสธหรือออกจากการศึกษาได้ตลอดเวลาโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อตนเอง

เทคนิคการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เทคนิคการรวบรวมข้อมูล 4 วิธี ดังนี้

1. การจดบันทึกภาคสนาม (Field Notes) การบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตพฤติกรรมขณะทำการสัมภาษณ์

2. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) อิงเครื่องมือสัมภาษณ์ โดยยึดเทคนิคพื้นฐานด้านการให้คำปรึกษา และการสัมภาษณ์แบบเสริมสร้างแรงจูงใจ (Basic Counseling and Motivation Interviewing) ของ มิลเลอร์ (Miller, 2010 และพิชัย และคณะ, 2553)

ได้แก่ การใช้คำถามปลายเปิด (Open-Ended Question) ให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าถึงประสบการณ์และความรู้สึก ผสมผสานกับเทคนิคการฟังอย่างใส่ใจ (Active listening) การสะท้อน (Reflection) การกล่าวซ้ำ (Emphasized) การสรุปความ (summarized) การเงียบ (Silence) และการยกย่องชื่นชม (Affirmation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม จนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว (Saturation of Data) แล้วสรุปข้อมูลที่ได้นำกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลทวนสอบและยืนยัน

3. บันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์ โดยขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ และได้ดำเนินการเฉพาะรายที่ให้ ความยินยอมเท่านั้น

4. การแปลผลข้อมูลรายวัน หลังจากการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ผู้วิจัยนำมาถอดความในรูปแบบ บทสนทนา ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการอ่านและทำความเข้าใจข้อมูลทั้งหมดกรณีที่พบว่าข้อมูล คลุมเครือ ไม่ชัดเจน หรือข้อมูลไม่ครบถ้วน ได้นำไปสัมภาษณ์เพิ่มเติมครั้งต่อมา

5. การตรวจสอบข้อมูลรายครั้ง ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์และการจดบันทึก ภาคสนามมาจัดทำข้อสรุปเบื้องต้น ตรวจสอบความถูกต้องของข้อสรุป จากนั้นนำข้อมูลไปตรวจสอบ ความถูกต้อง (Validation) โดยการตรวจสอบความเที่ยงตรงแบบสามเส้า (Triangulation Validation Method) (ทวีศักดิ์ นพเกษร, 2548, หน้า 56-61 อ้างถึงใน สุภาชัย สาระจรัส, 2552)

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อสรุป

วิธีที่ 1 ใช้เทคนิคการตรวจสอบทางด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยการตรวจสอบ ความแน่นอนของคำพูดในเรื่องเดียวกันแต่ต่างเวลาและเปรียบเทียบมุมมองของผู้เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ ที่ศึกษา

วิธีที่ 2 ใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Methods Triangulation) โดยเปรียบเทียบ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การบันทึกภาคสนามกับการสัมภาษณ์

วิธีที่ 3 ใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อค้นพบจากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย (Review Triangulation) จากผู้ให้ข้อมูลและผู้เชี่ยวชาญ สำหรับผู้ให้ข้อมูลเป็นการส่งข้อมูลย้อนกลับ ให้ยืนยันว่า ข้อสรุปนั้นสะท้อนมุมมองของพวกเขาอย่างแท้จริงมากน้อยเพียงใด อะไรบ้างที่ไม่สมบูรณ์หรือขาดหายไป เพื่อ ตรวจสอบความครอบคลุม ความลึกซึ้ง ความอิ่มตัวของข้อมูลและยืนยันความน่าเชื่อถือและความเป็นเหตุเป็น ผลของข้อมูล (ชาย โพธิ์สิตา, 2554, หน้า 369-372; Creswell, 2009, pp. 190 - 192)

การควบคุมและการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19)

เนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ระหว่างสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ซึ่งในการเก็บข้อมูลในทุกระยะ ผู้วิจัยยึดหลักการเว้นระยะห่างทางสังคม (Social distancing) ตาม หลักการการควบคุมและการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ดังนี้

1. สวมหน้ากากอนามัย
2. ล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์
3. ทำความสะอาดอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
4. เว้นระยะห่างทางกายภาพ (Physical distancing) ระหว่างบุคคล 1 เมตร

5. วัตถุประสงค์ของร่างกาย

ในระยะที่ 2 ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญของ 3 ชุมชน ชุมชนละ 5 คน รวมจำนวน 15 คน ด้วยการเลือกตัวอย่างตามวัตถุประสงค์ (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1 คน ตัวแทนสมาชิกกลุ่ม 3 คน เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) เกี่ยวกับความภาคภูมิใจของชุมชน การพัฒนาศักยภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การถ่ายทอดองค์ความรู้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ อิทธิพลที่มีต่อวิถีชีวิตและสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสุขและความผาสุกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

การหาคุณภาพของเครื่องมือ

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผ่านการพิจารณาความเหมาะสมของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.สมศรี ทองนุช, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ เพ็ญพันธ์ คณะศึกษาศาสตร์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด หนูอิม ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษา และความสอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการวัด ทั้งนี้เพื่อให้แบบสัมภาษณ์มีความสมบูรณ์ และเพื่อให้ผู้ตอบมีความเข้าใจง่าย สามารถวัดได้ตรงกับสิ่งที่ต้องการศึกษา หลังจากนั้นนำมาปรับปรุงให้ถูกต้องและเหมาะสม

แนวทางของคำถามในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In Dept interview) ดังนี้

1. หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ที่มีความภาคภูมิใจของชุมชนนี้ คืออะไร

1.1 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานนี้ มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมา อย่างไร

1.2 บริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโต การพัฒนา และการตกต่ำ (Growth and down) ของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานมีอะไรบ้าง อย่างไร ช่วงเวลาใด (เช่น สภาพเศรษฐกิจ การระบาดของเชื้อโรค ลักษณะประชากร นโยบายของภาครัฐ เทคโนโลยี วัฒนธรรมบริโภค (PETS: Policies, economics, technology, society))

1.3 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานเป็นความภาคภูมิใจของท่าน/ ชุมชนอย่างไร

2. การพัฒนาศักยภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน และการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นอย่างไร

2.1 สิ่งที่ท่านต้องการให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนเพื่อการพัฒนา ศักยภาพหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน คือ อะไร และอย่างไร (บุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน)

2.2 ท่านคิดว่าชุมชนนี้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้/ สืบสานภูมิปัญญาของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานอย่างไรบ้าง รูปแบบใด มีหลักฐานที่หลงเหลืออยู่อย่างไรบ้าง (บุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน)

3. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและสุขภาพผู้สูงอายุอย่างไร (กรณายกตัวอย่างจากประสบการณ์ที่เคยประสบ

3.1 การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน มีผลต่อสุขภาพกายของท่านอย่างไร กรุณายกตัวอย่างจากประสบการณ์ที่เคยประสบ

3.2 การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน มีผลต่อการทำงานสมองของท่านอย่างไร

3.3 การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน มีผลต่อจิตใจ (ความคิด ความรู้สึก และอารมณ์) ความสุข การปรับตัวในชีวิตประจำวันอย่างไร กรุณายกตัวอย่างจากประสบการณ์ที่เคยประสบ

4. ความเกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ มีส่วนส่งเสริมให้เกิดความผาสุกทางใจอย่างไร

4.1 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับการยอมรับความสามารถ/ การนับถือตนเองของท่าน หรือไม่ อย่างไร

4.2 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเอง/ ความงอกงาม ของท่านหรือไม่ อย่างไร

4.3 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการดำเนินชีวิตของท่าน หรือไม่ อย่างไร

4.4 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับความสามารถจัดการสิ่งแวดล้อมรอบตัว หรือไม่ อย่างไร

4.5 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับความเป็นตัวของตัวเอง และสามารถคิดและทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีอิสระ หรือไม่ อย่างไร

4.6 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น หรือไม่ อย่างไร

ขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกอิงเครื่องมือสัมภาษณ์ โดยยึดเทคนิคพื้นฐานด้านการให้คำปรึกษา และการสัมภาษณ์แบบเสริมสร้างแรงจูงใจ (Basic Counseling and Motivation Interviewing) ของ มิลเลอร์ (Miller, 2010 และพิชัยและคณะ, 2553) ได้แก่ การใช้คำถามปลายเปิด (Open-Ended Question) ให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าถึงประสบการณ์และความรู้สึก ผสมผสานกับเทคนิคการฟังอย่างใส่ใจ (Active listening) การสะท้อน (Reflection) การกล่าวซ้ำ (Emphasized) การสรุปความ (summarized) การเงียบ (Silence) และการยกย่องชื่นชม (Affirmation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม จนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว (Saturation of Data) แล้วสรุปข้อมูลที่ได้นำกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลทวนสอบและยืนยัน โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์เชิงลึก ประมาณ 30-45 นาที และหากกลุ่มตัวอย่างมีความประสงค์จะพักการสัมภาษณ์ สามารถแจ้งผู้วิจัยและทำได้ตลอดเวลา ทั้งนี้จะขออนุญาตบันทึกเสียง โดยข้อมูลจะเก็บเป็นความลับและนำเสนอในภาพรวมเท่านั้น ซึ่งจะทำลายข้อมูลทิ้งหลังจากสิ้นสุดโครงการ 1 ปี

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เตรียมตัวด้านเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ และศึกษาแนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง วัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมประเด็นมากที่สุด

สถานที่ในการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ ห้องประชุมของชุมชน/ กลุ่มจักสาน

อุปกรณ์บันทึกข้อมูล

1. แบบบันทึกงานภาคสนาม (Field Note) สำหรับบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก
2. แบบบันทึกการสังเกต สำหรับบันทึกสิ่งที่สังเกตได้ระหว่างการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก
3. เครื่องบันทึกเสียง สำหรับบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และนำมาถอดความตาม

เนื้อหา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่บันทึกในแบบบันทึกงานภาคสนาม

4. โทรศัพท์มือถือรุ่นสมาร์ตโฟน สำหรับการปรึกษา พูดคุย ติดต่อสื่อสารต่อเนื่องเพิ่มเติมหลังการพูดคุยครั้งแรก

วิธีการนำเสนอข้อมูล: ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอเชิงพรรณนา

ระยะที่ 3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

วิธีดำเนินการ

ในระยะที่ 3 ผู้วิจัยดำเนินการเช่นเดียวกับระยะที่ 2

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยการคัดเลือกผู้สูงอายุที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของ 3 ชุมชน ชุมชนละ 8-10 คน รวมจำนวน 24-30 คน จาก 200 คน เพื่อทำการสนทนากลุ่ม (Focus group) ด้วยการเลือกตัวอย่างตามวัตถุประสงค์ (Purposive Sampling) เลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยมีเกณฑ์ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลให้ข้อมูลผ่านการสนทนากลุ่มอย่างเป็นธรรมชาติ โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการ ตามหัวข้อการสนทนากลุ่มไว้ล่วงหน้า ซึ่งผู้วิจัยจะปรับ ดัดแปลงคำถามให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการถามให้มากที่สุด โดยใช้เวลาในการสนทนากลุ่ม ประมาณ 1 ชั่วโมงครึ่ง จำนวน 3 กลุ่ม และหากกลุ่มตัวอย่างมีความประสงค์จะพักการสัมภาษณ์ สามารถแจ้งผู้วิจัยและทำได้ตลอดเวลาทั้งนี้จะขออนุญาตบันทึกเสียง โดยข้อมูลจะเก็บเป็นความลับและนำเสนอในภาพรวมเท่านั้น ซึ่งจะทำลายข้อมูลทิ้งหลังจากสิ้นสุดโครงการ 1 ปี

สถานที่ในการสนทนากลุ่ม คือ ห้องประชุมหรือสถานที่ที่ชุมชน/ กลุ่มจักสาน เห็นชอบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามก่อนสนทนากลุ่มแนวคำถามที่ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) แนวทางของคำถามในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In Dept interview) ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของท่านว่าเป็นอย่างไร (เหตุผล/ แรงบันดาลใจ แหล่งต้นแบบความรู้หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ระยะเวลา วิธีการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน)

2. หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตท่านอย่างไรบ้าง (เวลา สุขภาพ สิ่งแวดล้อม รายได้ สังคม)
3. ท่านคิดเห็น หรือรู้สึกอย่างไร เกี่ยวกับ อนาคตของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน (สำหรับตนเอง ชุมชน และสังคม)
4. ท่านมีแผนจะทำการเปลี่ยนแปลงการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานอย่างไร
5. ท่านคิดว่าจะมีส่วนช่วยสนับสนุนอย่างไรบ้าง เพื่อให้หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานขยายวงกว้าง ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งภาคตะวันออก ประเทศ และระดับโลก (มีช่องทางการถ่ายทอดความรู้ การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ความคิด/ ความเชื่อ ความชอบ/ความสนใจ ทั้งระดับนโยบาย สังคม ชุมชน และบุคคล)
6. หากจะให้ท่านบอกเด็กและเยาวชน หรือผู้ที่สนใจจะทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานให้หันมาทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ท่านจะบอกอะไรบ้าง เพราะเหตุใด

การหาคุณภาพของเครื่องมือ

แบบสอบถามสนทนากลุ่มผ่านการพิจารณาความเหมาะสมของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ดังในระยยะที่ 2 รวมจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษา และความสอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการวัด ทั้งนี้เพื่อให้แบบสัมภาษณ์มีความสมบูรณ์ และเพื่อให้ผู้ตอบมีความเข้าใจง่าย สามารถวัดได้ตรงกับสิ่งที่ต้องการศึกษา หลังจากนั้นนำมาปรับปรุงให้ถูกต้องและเหมาะสม

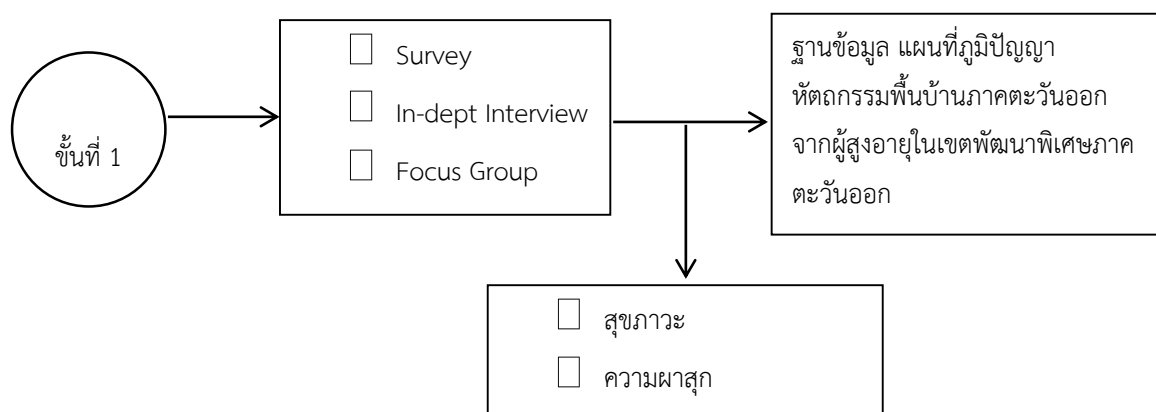
วิธีการนำเสนอข้อมูล: ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปประเด็น

การพิทักษ์สิทธิ์และจริยธรรมการวิจัย

การวิจัยนี้ทำในมนุษย์ ผู้วิจัยจึงคำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิ์และจริยธรรมในการวิจัย ดังนี้

1. สิทธิ์ในการตัดสินใจเข้าร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย การถ่ายภาพ และการอัดเสียง
 2. สิทธิ์ในการปกปิดข้อมูลที่ไม่ต้องการบอกผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสามารถถอนตัวจากการวิจัยได้ตลอดเวลา
 3. สิทธิ์ในการเลือกที่จะเปิดเผย หรือ ไม่เปิดเผยชื่อผู้ให้ข้อมูล และครอบครัว ในการเผยแพร่ผลการวิจัย
 4. การบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ผู้วิจัยจัดทำเป็นรหัส จึงปลอดภัยในเรื่องการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล
 5. เมื่อการวิจัยสิ้นสุดลง ภายใน 1 ปี หลังการเผยแพร่ผู้วิจัยจะทำลายแถบบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ และเอกสารบันทึกการให้สัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อไม่ให้หลักฐานต่างๆ นำไปสู่การชี้ตัวผู้ให้ข้อมูลภายหลัง
 6. การเสนอผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา
- ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างในทุกระยะได้รับการพิทักษ์สิทธิ์ โดยงานวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมจาก คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา รหัส HU104/2563(E1)

สรุปวิธีการวิจัยดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3-1 สรุปวิธีการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัยและการวิเคราะห์ผลการวิจัย

ผู้วิจัยเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ตามระยะของการดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นดังนี้

ผลการวิจัยและการวิเคราะห์ผลการวิจัยระยะที่ 1

รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย ระยะที่ 1 การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เป็น
ภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของผู้สูงอายุที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญา
เหตุการณ์พื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60 – 70
ปี ที่อาศัยในพื้นที่พิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2563 – ปี พ.ศ. 2564 และที่ได้รับการยอมรับจาก
ชุมชนว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องเหตุการณ์พื้นบ้าน (จักสาน) ครอบคลุม 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) อำเภอ
พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี 2) อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา และ 3) อำเภอแกลง จังหวัดระยอง
คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล ในระหว่างวันที่ 24 กุมภาพันธ์ – 19 มิถุนายน พ.ศ. 2564 ได้ข้อมูลดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุทั้ง 3 ชุมชน

ข้อมูลทั่วไป	เฉลี่ย (ร้อยละ)
เพศ	
เพศหญิง	94.00
เพศชาย	6.00
การศึกษา	
ประถมศึกษาชั้นบังคับ	79.50
มัธยมศึกษาตอนปลาย	9.50
ไม่ได้รับการศึกษา	6.50
อื่น ๆ	4.50
สถานภาพสมรส	
สมรส	54.00
หม้าย	29.50
โสด	11.00
อื่น ๆ	5.50

จากตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไป พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยในพื้นที่ชุมชน 1) อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี จำนวน 70 คน 2) อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 70 คน และ 3) อำเภอแกลง จังหวัดระยอง จำนวน 60 คน รวมจำนวน 200 คน โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 94.00) มีอายุเฉลี่ย 67.13 ปี ระดับการศึกษาสูงสุด คือประถมศึกษาชั้นบังคับ (ร้อยละ 79.50) รองลงมาคือ มัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 9.50) และไม่ได้รับการศึกษา (ร้อยละ 6.50) และอื่น ๆ (ร้อยละ 4.50) ตามลำดับ และสถานภาพสมรส ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 54.00) รองลงมาคือ หม้าย (ร้อยละ 29.50) และโสด (ร้อยละ 11.00) อื่น ๆ (ร้อยละ 5.50) ตามลำดับ

2. ประเด็นที่เกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ได้แก่ ประเภทความถนัดของการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การได้รับการถ่ายทอด หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน อาชีพดั้งเดิม รายได้ช่องทางรายได้ ระยะเวลาในการทำจักสานต่อวัน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแยกตามจังหวัด ดังนี้

ตารางที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของชุมชนในพื้นที่อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

ชุมชน	เฉลี่ย
ชุมชนในพื้นที่อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ประเภท	
หัตถกรรม	
งานไม้ไผ่	100
การได้รับการถ่ายทอด	
จากบุคคลในชุมชน	45.71
จากบุคคลในครอบครัว	40.00
เรียนรู้ด้วยตนเอง	12.86
เรียนรู้จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน	1.43
การประกอบอาชีพอื่นก่อนเริ่มทำหัตถกรรม	
เกษตรกร	37.14
รับจ้างทั่วไป	35.71
ค้าขาย	10.00
อื่น ๆ	17.15

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชุมชน	เฉลี่ย
รายได้จากการทำจักสาน	
มากกว่า 50,000 บาทต่อปี	8.57
10,000 – 50,000 บาทต่อปี	34.29
ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี	57.14
ที่มาของรายได้	
การขายส่งหัตถกรรมจักสาน	62.86
การได้รับค่าแรง	30.00
อื่น ๆ	7.14
เวลาที่ใช้ในการทำหัตถกรรมจักสาน	
มากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน	24.29
6-8 ชั่วโมงต่อวัน	48.57
น้อยกว่า 6 ชั่วโมง	27.14

จากตารางที่ 2 พบว่า ชุมชนในพื้นที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี พบว่า ชุมชนในพื้นที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ดำเนินงานหัตถกรรมประเภทไม้ไผ่ (ร้อยละ 100) ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอด การทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานมาจากบุคคลในชุมชน (ร้อยละ 45.71) รองลงมาคือ บุคคลในครอบครัว (ร้อยละ 40.00) เรียนรู้ด้วยตนเอง (ร้อยละ 12.86) และ เรียนรู้จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (ร้อยละ 1.43) ตามลำดับ ในด้านของการประกอบอาชีพอื่นก่อนที่จะเริ่มทำหัตถกรรมพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 37.14) รองลงมา คืออาชีพรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 35.71) และอาชีพค้าขาย (ร้อยละ 10.00) ตามลำดับ โดยรายได้จากการทำจักสานต่อปี ส่วนใหญ่ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี (ร้อยละ 57.14) รองลงมาคือ 10,000 – 50,000 บาทต่อปี (ร้อยละ 34.29) และมีเพียงร้อยละ 8.57 เท่านั้นที่รายได้มากกว่า 50,000 บาทต่อปี โดยรายได้ที่เกิดขึ้นมาส่วนใหญ่มาจากการขายส่งหัตถกรรมจักสาน (ร้อยละ 62.86) รองลงมาคือ การได้รับค่าแรง (ร้อยละ 30.00) โดยที่ระยะเวลาในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานโดยส่วนใหญ่ใช้เวลาในการทำวันละ 6 – 8 ชั่วโมง (ร้อยละ 47.14) รองลงมาคือ น้อยกว่า 6 ชั่วโมง (ร้อยละ 45.71) และมีเพียงร้อยละ 7.15 เท่านั้นที่ใช้เวลามากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน

ตารางที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของชุมชนในพื้นที่อำเภอลำปางยาว
จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชุมชน	เฉลี่ย
ชุมชนในพื้นที่อำเภอลำปางยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ประเภท	
หัตถกรรม	
ก้านมะพร้าว	55.71
งานไม้ไผ่	41.43
อื่น ๆ	2.86
การได้รับการถ่ายทอด	
จากบุคคลในชุมชน	60.00
จากบุคคลในครอบครัว	17.14
เรียนรู้จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน	12.86
เรียนรู้ด้วยตนเอง	4.29
อื่น ๆ	5.71
การประกอบอาชีพอื่นก่อนเริ่มทำหัตถกรรม	
เกษตรกร	54.29
รับจ้างทั่วไป	32.86
ค้าขาย	8.57
อื่น ๆ	4.28
รายได้จากการทำจักสาน	
มากกว่า 50,000 บาทต่อปี	1.43
10,000 – 50,000 บาทต่อปี	31.43
ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี	67.14
ที่มาของรายได้	
การขายส่งหัตถกรรมจักสาน	71.43
การได้รับค่าแรง	21.43
การขายปลีก	7.14
เวลาที่ใช้ในการทำหัตถกรรมจักสาน	
มากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน	24.29
6-8 ชั่วโมงต่อวัน	48.57
น้อยกว่า 6 ชั่วโมง	27.14

จากตารางที่ 3 พบว่า ชุมชนในพื้นที่อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ส่วนใหญ่ถนัดงาน ผลิตกรรมประเภทก้านมะพร้าว (ร้อยละ 55.71) รองลงมาได้แก่ประเภทไม้ไผ่ (ร้อยละ 41.43) โดยส่วนใหญ่ ได้รับการถ่ายทอดการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานมาจากบุคคลในชุมชน (ร้อยละ 60.00) รองลงมาคือ บุคคลในครอบครัว (ร้อยละ 17.14) เรียนรู้จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (ร้อยละ 12.86) และ เรียนรู้ด้วยตนเอง (ร้อยละ 4.29) ตามลำดับ ในด้านการประกอบอาชีพอื่นก่อนที่จะเริ่มทำหัตถกรรมพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 54.29) รองลงมา คืออาชีพรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 32.86) และอาชีพค้าขาย (ร้อยละ 8.57) ตามลำดับ โดยรายได้จากการทำจักสานต่อปี ส่วนใหญ่ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี (ร้อยละ 67.14) รองลงมาคือ 10,000 – 50,000 บาท ต่อปี (ร้อยละ 31.43) และมีเพียงร้อยละ 1.43 เท่านั้นที่รายได้มากกว่า 50,000 บาทต่อปี โดยรายได้ที่เกิดขึ้นมาส่วนใหญ่มาจากการขายส่งหัตถกรรมจักสาน (ร้อยละ 71.43) รองลงมาคือ การได้รับค่าแรง (ร้อยละ 21.43) และ การขายปลีกหัตถกรรมจักสาน (ร้อยละ 7.14) ตามลำดับ โดยที่ระยะเวลาในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานโดยส่วนใหญ่ใช้เวลาในการทำวันละ 6 – 8 ชั่วโมง (ร้อยละ 48.57) รองลงมาคือ น้อยกว่า 6 ชั่วโมง (ร้อยละ 27.14) และ ใช้เวลามากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน (ร้อยละ 24.29)

ตารางที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของชุมชนในพื้นที่อำเภอแปลง จังหวัดระยอง

ชุมชน	เฉลี่ย
ชุมชนในพื้นที่อำเภอแปลง จังหวัดระยอง	
ประเภทหัตถกรรม	
กระจุย	100.00
การได้รับการถ่ายทอด	
จากบุคคลในชุมชน	71.67
เรียนรู้จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน	13.33
เรียนรู้ด้วยตนเอง	10.00
จากบุคคลในครอบครัว	5.00
การประกอบอาชีพอื่นก่อนเริ่มทำหัตถกรรม	
รับจ้างทั่วไป	45.00
เกษตรกร	31.67
ค้าขาย	18.33
อื่น ๆ	5.00

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชุมชน	เฉลี่ย
รายได้จากการทำจักสาน	
มากกว่า 50,000 บาทต่อปี	36.67
10,000 – 50,000 บาทต่อปี	63.33
ที่มาของรายได้	
การขายส่งหัตถกรรมจักสาน	75.00
การได้รับค่าแรง	20.00
การขายปลีก	5.00
เวลาที่ใช้ในการทำหัตถกรรมจักสาน	
มากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน	5.00
6-8 ชั่วโมงต่อวัน	65.00
น้อยกว่า 6 ชั่วโมง	30.00

จากตารางที่ 4 พบว่าชุมชนในพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง พบว่า ทุกคนดำเนินงานหัตถกรรมประเภทกระจูด (ร้อยละ 100.00) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานมาจากบุคคลในชุมชน (ร้อยละ 71.67) รองลงมาคือ เรียนรู้จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (ร้อยละ 13.33) เรียนรู้ด้วยตนเอง (ร้อยละ 10.00) และบุคคลในครอบครัว (ร้อยละ 5.00) ตามลำดับ ในด้านการประกอบอาชีพอื่นก่อนที่จะเริ่มทำหัตถกรรมพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 45.00) รองลงมา คือ อาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 31.67) อาชีพค้าขาย (ร้อยละ 18.33) และอื่น ๆ (ร้อยละ 5) ตามลำดับ โดยรายได้จากการทำจักสานต่อปี ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 10,000 – 50,000 บาทต่อปี (ร้อยละ 63.33) รองลงมาคือ รายได้อยู่ระหว่าง 50,001 – 100,000 บาทต่อปี (ร้อยละ 36.67) โดยรายได้ที่เกิดขึ้นมาส่วนใหญ่มาจากการขายส่งหัตถกรรมจักสาน (ร้อยละ 75.00) รองลงมาคือ การได้รับค่าแรง (ร้อยละ 20.00) และ การขายปลีกหัตถกรรมจักสาน (ร้อยละ 5.00) ตามลำดับ โดยที่ระยะเวลาในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานโดยส่วนใหญ่ใช้เวลาในการทำวันละ 6 – 8 ชั่วโมง (ร้อยละ 65.00) รองลงมาคือ น้อยกว่า 6 ชั่วโมง (ร้อยละ 30.00) และ ใช้เวลามากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน (ร้อยละ 5.00)

ตารางที่ 5 ประเด็นที่เกี่ยวกับสุขภาพและการดูแลตนเองของผู้สูงอายุทั้ง 3 ชุมชน

ประเด็นที่เกี่ยวกับสุขภาพและการดูแลตนเอง	เฉลี่ย
การนอนหลับพักผ่อน	
วันละ 6-8 ชั่วโมง	69.00
มากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน	16.50
น้อยกว่า 6 ชั่วโมงต่อวัน	14.50
โรคประจำตัว	
มีโรคประจำตัว	70.50
ไม่มีโรคประจำตัว	29.50
การดื่มสุรา หรือสูบบุหรี่	
ไม่ดื่มสุรา หรือสูบบุหรี่	89.50
ดื่มสุรา หรือสูบบุหรี่	10.50
การฝึกปฏิบัติสมาธิ	
เคยฝึกสมาธิด้วยวิธีการนั่งสมาธิและสวดมนต์	65.50
อื่น ๆ	34.50
ผลกระทบที่มีต่อสุขภาพกาย	
ไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพกาย	62.50
ส่งผลกระทบต่อสุขภาพกาย	23.50
ทำให้สุขภาพร่างกายดีขึ้น มิติด้านสุขภาพจิต	
สุขภาพจิตดีขึ้น	54.00
ไม่ส่งผลต่อสุขภาพจิต	43.00
ทำให้สุขภาพจิตแย่ลง	3.00

จากตารางที่ 5 ประเด็นที่เกี่ยวกับสุขภาพและการดูแลตนเอง พบว่า ตัวอย่างผู้สูงอายุทั้ง 200 คน ส่วนใหญ่ ได้รับการพักผ่อนจากการนอน วันละ 6 – 8 ชั่วโมง (ร้อยละ 69.00) รองลงมาคือ มากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน (ร้อยละ 16.50) และ น้อยกว่าวันละ 6 ชั่วโมง (ร้อยละ 14.50) ตามลำดับ โดยผู้สูงอายุ ร้อยละ 70.50 มีโรคประจำตัว เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง หัวใจ ไขมัน และมะเร็ง และมีผู้สูงอายุ ร้อยละ 29.50 ที่ไม่มีโรคประจำตัว โดยที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ไม่สูบบุหรี่หรือดื่มสุรา/เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ (ร้อยละ 89.50) และในเรื่องของการฝึกปฏิบัติสมาธิ โดยส่วนใหญ่เคยฝึกสมาธิด้วยวิธีการนั่งสมาธิ และสวดมนต์ (ร้อยละ 69.50) และเมื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานที่มีต่อสุขภาพกาย ปรากฏว่า ร้อยละ 62.50 ระบุว่า การทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานไม่ส่งผลต่อสุขภาพกาย

และมีร้อยละ 23.50 ที่คิดว่าส่งผลทำให้สุขภาพร่างกายแย่ลง เช่น การปวดเมื่อยต่าง ๆ ในขณะที่ร้อยละ 14.00 คิดว่าส่งผลทำให้สุขภาพร่างกายดีขึ้น ในส่วนที่เป็นมิติด้านสุขภาพจิต ปรากฏว่า ส่วนใหญ่คิดว่าทำให้สุขภาพจิตดีขึ้น (ร้อยละ 54.00) เพราะได้มาพูดคุยกับเพื่อน ๆ และทำแล้วได้รับเงิน จะได้ไม่ต้องไปขอ ลูกหลานใช้ และร้อยละ 43.00 คิดว่าไม่ส่งผลต่อสุขภาพจิต โดยมีเพียงร้อยละ 3.00 เท่านั้นที่คิดว่าทำให้สุขภาพจิตแย่ลง

4. ประเด็นที่เกี่ยวกับความสุขของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยใช้ดัชนีชี้วัดความสุขคนไทย (Thai Happiness Indicators: THI-15) ของกรมสุขภาพจิต จำนวน 15 ข้อ พบว่า ในภาพรวมร้อยละ 51.00 มีความสุขมากกว่าคนทั่วไป (Good) และร้อยละ 36.50 มีความสุขเท่ากับคนทั่วไป (Fair) โดยมีเพียงร้อยละ 12.50 เท่านั้นที่มีความสุขน้อยกว่าคนทั่วไป (Poor) โดยเมื่อพิจารณาจำแนกตามกลุ่มชนชน ปรากฏว่า ผู้สูงอายุฯ ที่อาศัยในชุมชนพื้นที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ร้อยละ 18.57 มีความสุขมากกว่าคนทั่วไป (Good) และร้อยละ 37.14 มีความสุขเท่ากับคนทั่วไป (Fair) โดยมีเพียงร้อยละ 14.29 เท่านั้นที่มีความสุขน้อยกว่าคนทั่วไป (Poor) ในขณะที่ผู้สูงอายุฯ ที่อาศัยในชุมชนพื้นที่อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ร้อยละ 61.43 มีความสุขมากกว่าคนทั่วไป (Good) และร้อยละ 34.29 มีความสุขเท่ากับคนทั่วไป (Fair) โดยมีเพียงร้อยละ 4.29 เท่านั้นที่มีความสุขน้อยกว่าคนทั่วไป (Poor) และผู้สูงอายุฯ ที่อาศัยในชุมชนพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ร้อยละ 41.67 มีความสุขมากกว่าคนทั่วไป (Good) และร้อยละ 38.33 มีความสุขเท่ากับคนทั่วไป (Fair) โดยมีเพียงร้อยละ 20.00 เท่านั้นที่มีความสุขน้อยกว่าคนทั่วไป (Poor) รายละเอียดดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับความสุขของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยใช้ดัชนีชี้วัดความสุขคนไทย (Thai Happiness Indicators: THI-15) ของกรมสุขภาพจิต

ผลการประเมินผู้สูงอายุ ในชุมชนพื้นที่	มีความสุขมากกว่า คนทั่วไป (Good)	มีความสุขเท่ากับ คนทั่วไป (Fair)	มีความสุขน้อยกว่า คนทั่วไป (Poor)
อำเภอพนัสนิคม	34 คน	26 คน	10 คน
จังหวัดชลบุรี (70 คน)	(48.57)	(37.14)	(14.29)
อำเภอแปลงยาว	43 คน	24 คน	3 คน
จังหวัดฉะเชิงเทรา (70 คน)	(61.43)	(34.29)	(4.29)
อำเภอแกลง	25 คน	23 คน	12 คน
จังหวัดระยอง (60 คน)	(41.67)	(38.33)	(20.00)
ภาพรวม (200 คน)	102 คน	73 คน	25 คน
	(51.00)	(36.50)	(12.50)

* ตัวเลขในวงเล็บคือค่าร้อยละ

5. ประเด็นของความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยใช้แบบวัดความผาสุกเชิงจิตวิทยา (The Scale of Psychological Well-being)-ฉบับภาษาไทย ที่แปลโดย จุฑามาศ แหนจน จำนวน 54 ข้อ ในภาพรวม ในกลุ่มตัวอย่างทั้ง 200 คน ปรากฏว่า ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก คิดว่าตนเองมีความผาสุกเชิงจิตวิทยาในด้านสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น (Positive relationships with others) อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.74) ในขณะที่ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม (Environmental mastery) ด้านการยอมรับตนเอง (Self-acceptance) ด้านความงอกงามของตนเอง (Personal growth) ด้านการมีอิสระแห่งตน (Autonomy) และด้านการมีเป้าหมายในชีวิต (Purpose in life) ผู้สูงอายุฯ มีความคิดเห็นว่าตนเองมีความผาสุกในระดับค่อนข้างมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40, 4.30, 4.30, 4.27 และ 3.83 เรียงตามลำดับ และเมื่อตรวจสอบการกระจายของข้อมูล ปรากฏว่า ได้ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (CV) อยู่ระหว่าง 12.73 ถึง 18.14 ซึ่งมีค่าค่อนข้างน้อย (CV น้อยกว่า 20) จึงถือได้ว่าข้อมูลนี้มีความน่าเชื่อถือค่อนข้างสูง และเมื่อทดสอบการแจกแจงของตัวแปรตามว่ามีการแจกแจงปกติหรือไม่ด้วยสถิติทดสอบ Kolmogorov-Smirnov ปรากฏว่า ตัวแปรความผาสุกเชิงจิตวิทยาทั้ง 6 ด้านมีการแจกแจงแบบโค้งปกติ รายละเอียดดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ด้วยแบบวัดความผาสุกเชิงจิตวิทยา ฉบับภาษาไทย

ที่	ด้าน	ค่าเฉลี่ย (sd)	CV	ความหมาย	Kolmogorov-Smirnov (p)
1	การมีอิสระแห่งตน	4.30 (0.59)	13.72	ค่อนข้างมาก	0.99 (0.31)
2	ความงอกงามของตนเอง	4.30 (0.78)	18.14	ค่อนข้างมาก	0.83 (0.50)
3	การมีเป้าหมายในชีวิต	3.83 (0.65)	16.97	ค่อนข้างมาก	0.90 (0.39)
4	การยอมรับตนเอง	4.14 (0.59)	14.25	ค่อนข้างมาก	0.74 (0.64)
5	การเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม	4.40 (0.56)	12.73	ค่อนข้างมาก	0.99 (0.28)
6	การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น	4.74 (0.68)	14.35	มาก	0.91 (0.39)
* เกณฑ์ที่ใช้ในการแปลความหมาย					
	1.00 – 1.49 น้อยที่สุด	1.50 – 2.49 น้อย	2.50 – 3.49 ค่อนข้างน้อย		
	3.50 – 4.49 ค่อนข้างมาก	4.50 – 5.49 มาก	5.50 – 6.00 มากที่สุด		

ตอนที่ 2 สถิติเชิงบรรยายและการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความผาสุก

การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องนั้นคณะผู้วิจัย ได้คัดเลือกตัวแปรที่ใช้ในการเปรียบเทียบโดยทำการจัดกลุ่มของตัวแปร โดยนำเสนอเฉพาะปัจจัยที่ส่งผลต่อความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำนวน 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านกลุ่มชุมชน 2) ปัจจัยด้านประสบการณ์ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน และ 3) ปัจจัยด้านการปฏิบัติสมาธิทำการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ (Multivariate Analysis of Variance: MANOVA) โดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

2.1 ผลการเปรียบเทียบความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านกลุ่มชุมชน พบว่า ผู้สูงอายุฯ ที่อาศัยในชุมชนพื้นที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี จำนวน 70 คน มีค่าเฉลี่ยความผาสุกเชิงจิตวิทยาแต่ละด้านเป็นดังนี้ ด้านการมีอิสระแห่งตน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.13 ด้านความงอกงามของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.42 ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.06 ด้านการยอมรับตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.36 ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.38 และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.61 ในขณะที่ผู้สูงอายุฯ ที่อาศัยในชุมชนพื้นที่อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 70 คน มีค่าเฉลี่ยความผาสุกเชิงจิตวิทยาแต่ละด้านเป็นดังนี้ ด้านการมีอิสระแห่งตน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40 ด้านความงอกงามของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.17 ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67 ด้านการยอมรับตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.35 ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40 และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.79 และ ผู้สูงอายุฯ ที่อาศัยในชุมชนพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง จำนวน 60 คน มีค่าเฉลี่ยความผาสุกเชิงจิตวิทยาแต่ละด้านเป็นดังนี้ ด้านการมีอิสระแห่งตน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.37 ด้านความงอกงามของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.74 ด้านการยอมรับตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.57 ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.44 และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.85

โดยผลการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับความเท่ากันของความแปรปรวน ได้ค่า Box's M เท่ากับ 96.74 ค่า p เท่ากับ 0.00 จึงสรุปได้ว่าความแปรปรวนของความผาสุกเชิงจิตวิทยาระหว่างผู้สูงอายุฯ ที่อาศัยในชุมชนทั้งสามชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แต่เมื่อทดสอบความเท่ากันของความแปรปรวน ด้วย Levene's Test of Equality of Error Variances เป็นรายด้านปรากฏว่า ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีอิสระแห่งตน ด้านความงอกงามของตนเอง ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต ด้านการยอมรับตนเอง และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีความแปรปรวนของความผาสุกเชิงจิตวิทยาระหว่างผู้สูงอายุฯ ที่อาศัยในชุมชนทั้งสามไม่แตกต่างกัน และประกอบกับการที่ทีมวิจัยเก็บข้อมูลทั้งสามกลุ่มในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นข้อมูลของความผาสุกเชิงจิตวิทยาระหว่างผู้สูงอายุฯ ที่อาศัยในชุมชนทั้งสามจึงสามารถนำไปวิเคราะห์ในขั้นตอนถัดไปได้ รายละเอียดดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านกลุ่มชุมชน

ที่	ด้าน	อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี (70 คน)	อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา (70 คน)	อำเภอแกลง จังหวัดระยอง (60 คน)	Levene's Test $F(p)$
1	การมีอิสระแห่งตน	4.13	4.40	4.37	1.80(0.17)
2	ความงอกงามของตนเอง	4.42	4.17	4.30	3.59(0.03)
3	การมีเป้าหมายในชีวิต	4.06	3.67	3.74	1.53(0.22)
4	การยอมรับตนเอง	4.36	4.35	4.57	3.99(0.02)
5	การเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม	4.38	4.40	4.44	2.81(0.06)
6	การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น	4.61	4.79	4.85	1.12(0.33)
Box's $M = 96.74$, $F = 2.20$, $p = 0.00$					

** $p < 0.01$

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของความผาสุกเชิงจิตวิทยา จำแนกตามปัจจัยด้านกลุ่มชุมชน ด้วยการวิเคราะห์ MANOVA ได้ค่า Wilks' Lambda เท่ากับ 0.78 ค่า F เท่ากับ 4.18 และค่า p เท่ากับ 0.00 จึงสรุปได้ว่า ภาพรวมของความผาสุกเชิงจิตวิทยาของผู้สูงอายุฯ ที่อาศัยในชุมชนทั้งสามแห่งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และเมื่อเปรียบเทียบเป็นรายด้าน ปรากฏว่า มี 2 ด้านที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ ด้านการมีอิสระแห่งตน ($F=4.88$, $p=0.01$) และด้านการมีเป้าหมายในชีวิต ($F=8.03$, $p=0.00$) ในขณะที่ อีก 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความงอกงามของตนเอง ($F=1.90$, $p=0.15$) ด้านการยอมรับตนเอง ($F=3.00$, $p=0.05$) ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม ($F=0.21$, $p=0.81$) และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ($F=2.45$, $p=0.09$) มีค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน รายละเอียดดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ผลการเปรียบเทียบความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านกลุ่มชุมชน ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ

ที่	ด้าน	Univariate Test	สรุปผลการทดสอบ
1	การมีอิสระแห่งตน	$F=4.88$, $p=0.01^*$	แตกต่าง
2	ความงอกงามของตนเอง	$F=1.90$, $p=0.15$	ไม่แตกต่าง
3	การมีเป้าหมายในชีวิต	$F=8.03$, $p=0.00^*$	แตกต่าง
4	การยอมรับตนเอง	$F=3.00$, $p=0.05$	ไม่แตกต่าง
5	การเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม	$F=0.21$, $p=0.81$	ไม่แตกต่าง
6	การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น	$F=2.45$, $p=0.09$	ไม่แตกต่าง
Multivariate Test: Wilks' Lambda = 0.78, $F = 4.18$ $p = 0.00^*$			

* $p < 0.05$

เมื่อทำการเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องของความพึงพอใจของผู้สูงอายุฯ ในประเด็นด้านการมีอิสระแห่งตน ปรากฏว่า ผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่า ผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี และผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา มีความพึงพอใจ ด้านการมีอิสระแห่งตน สูงกว่า ผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในขณะที่ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต ผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีความพึงพอใจ ในด้านนี้สูงกว่า ผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา และผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 รายละเอียดดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ผลการทดสอบภายหลังความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เฉพาะประเด็นการมีอิสระแห่งตน และประเด็นการมีเป้าหมายในชีวิต จำแนกตามจำแนกตามปัจจัยด้านกลุ่มชุมชน ด้วยวิธีการของ Scheffe

ปัจจัยด้านกลุ่มชุมชน	อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี	อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา	อ.แกลง จ.ระยอง
การมีอิสระแห่งตน			
อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี (4.13)	-		
อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา (4.40)	0.27*	-	
อ.แกลง จ.ระยอง (4.37)	0.24*	0.03	-
การมีเป้าหมายในชีวิต			
อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี (4.06)	-		
อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา (3.67)	0.39*	-	
อ.แกลง จ.ระยอง (3.74)	0.32*	0.07	-

* $p < 0.05$ และตัวเลขในวงเล็บคือค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจในแต่ละด้าน

2.2 ผลการเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านประสบการณ์ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน แบบจักสาน ได้แก่ กลุ่มที่มีประสบการณ์ 1 – 5 ปี กลุ่มที่มีประสบการณ์ 6 – 20 ปี และกลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่า 20 ปี พบว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ 1 – 5 ปี มีจำนวน 37 คน โดยกลุ่มนี้ มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจจิตวิทยาแต่ละด้านเป็นดังนี้ ด้านการมีอิสระแห่งตน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.37 ด้านความงอกงามของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83 ด้านการยอมรับตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.26 ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.42 และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.77 ในขณะที่กลุ่มที่มีประสบการณ์ 6 – 20 ปี มีจำนวน 74 คน มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจจิตวิทยาแต่ละด้านเป็นดังนี้ ด้านการมีอิสระแห่งตน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.27 ด้านความงอกงามของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67 ด้านการยอมรับตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.34 ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.69 และกลุ่มที่มีประสบการณ์ มากกว่า 20 ปี มีจำนวน 89 คน มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจจิตวิทยาแต่ละด้านเป็นดังนี้ ด้านการมีอิสระแห่งตน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 ด้านความงอกงามของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.97 ด้านการยอมรับตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47 ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.45 และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.78

โดยผลการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับความเท่ากันของความแปรปรวน ได้ค่า Box's M เท่ากับ 49.14 ค่า p เท่ากับ 0.06 จึงสรุปได้ว่าความแปรปรวนของความพึงพอใจจิตวิทยาระหว่างประสบการณ์ในการทำกิจกรรมที่บ้านแบบจักษสานทั้งสามกลุ่มไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อทดสอบความเท่ากันของความแปรปรวน ด้วย Levene's Test of Equality of Error Variances เป็นรายด้านปรากฏว่า ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีอิสระแห่งตน ด้านความงอกงามของตนเอง ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต ด้านการยอมรับตนเอง ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีความแปรปรวนระหว่างประสบการณ์ในการทำกิจกรรมที่บ้านแบบจักษสานไม่แตกต่างกัน รายละเอียดดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านประสบการณ์ในการทำกิจกรรมที่บ้านแบบจักษสาน

ที่	ด้าน	ประสบการณ์ 1 – 5 ปี (37 คน)	ประสบการณ์ 6 – 20 ปี (74 คน)	ประสบการณ์ มากกว่า 20 ปี (89 คน)	Levene's Test $F(p)$
1	การมีอิสระแห่งตน	4.37	4.27	4.28	3.72(0.03)
2	ความงอกงามของตนเอง	4.09	4.16	4.50	4.53(0.01)
3	การมีเป้าหมายในชีวิต	3.83	3.67	3.97	0.04*(0.96)
4	การยอมรับตนเอง	4.26	4.34	4.47	1.44(0.24)
5	การเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม	4.42	4.33	4.45	1.67(0.19)
6	การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น	4.77	4.69	4.78	0.01*(0.99)
$Box's M = 49.14, p = 0.06$					

** $p < 0.01$

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของความผาสุกเชิงจิตวิทยา จำแนกตามปัจจัยด้านประสบการณ์ในการทำกิจกรรมพืชน้ำแบบจักสาน ด้วยการวิเคราะห์ MANOVA ได้ค่า Wilks' Lambda เท่ากับ 0.89 ค่า F เท่ากับ 1.90 และค่า p เท่ากับ 0.06 จึงสรุปได้ว่า ภาพรวมของความผาสุกเชิงจิตวิทยา ระหว่างทั้ง 3 กลุ่มประสบการณ์ไม่แตกต่างกัน และเมื่อเปรียบเทียบเป็นรายด้าน ปรากฏว่า ด้านความงอกงามของตนเอง ($F=5.80, p=0.00$) และด้านการมีเป้าหมายในชีวิต ($F=4.63, p=0.01$) ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 รายละเอียดดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 ผลการเปรียบเทียบความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพืชน้ำในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านประสบการณ์ในการทำกิจกรรมพืชน้ำแบบจักสาน ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ

ด้าน	Univariate Test	สรุปผลการทดสอบ
การมีอิสระแห่งตน	$F=0.40, p=0.67$	ไม่แตกต่าง
ความงอกงามของตนเอง	$F=5.80, p=0.00^*$	แตกต่าง
การมีเป้าหมายในชีวิต	$F=4.63, p=0.01^*$	แตกต่าง
การยอมรับตนเอง	$F=0.86, p=0.42$	ไม่แตกต่าง
การเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม	$F=0.87, p=0.42$	ไม่แตกต่าง
การมีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น	$F=0.38, p=0.69$	ไม่แตกต่าง
Multivariate Test: Wilks' Lambda = 0.89, $F = 1.90$ $p = 0.06$		

* $p < 0.05$

โดยเมื่อทำการทดสอบภายหลังด้วยการทดสอบของ Scheffe ปรากฏว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่า 20 ปีขึ้นไป มีคะแนนการประเมินตนเองด้านความงอกงามสูงกว่ากลุ่มที่มีประสบการณ์ 1 – 5 ปี และกลุ่มที่มีประสบการณ์ 6 – 20 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในขณะที่กลุ่มที่มีประสบการณ์ 1 – 5 ปี และ กลุ่มที่มีประสบการณ์ 6 – 20 ปี ไม่แตกต่างกัน ในขณะที่ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต กลุ่มที่มีประสบการณ์ มากกว่า 20 ปีขึ้นไป มีคะแนนการประเมินตนเองสูงกว่ากลุ่มที่มีประสบการณ์ 6 – 20 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 รายละเอียดดังตารางที่ 13

ตารางที่ 13 ผลการทดสอบภายหลังความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนา
พิเศษภาคตะวันออก เฉพาะประเด็นความงอกงามของตนเอง และประเด็นการมีเป้าหมายในชีวิต
จำแนกตามปัจจัยด้านประสบการณ์ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ด้วยวิธีการของ
Scheffe

ประสบการณ์ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน แบบจักสาน	1 – 5 ปี	6 – 20 ปี	มากกว่า 20 ปี
ความงอกงามของตนเอง			
ประสบการณ์ 1 – 5 ปี (4.09)	-		
ประสบการณ์ 6 – 20 ปี (4.16)	0.07	-	
ประสบการณ์มากกว่า 20 ปี (4.50)	0.41*	0.34*	-
การมีเป้าหมายในชีวิต			
ประสบการณ์ 1 – 5 ปี (3.83)	-		
ประสบการณ์ 6 – 20 ปี (3.67)	0.16	-	
ประสบการณ์มากกว่า 20 ปี (3.97)	0.14	0.30*	-

* $p < 0.05$ และตัวเลขในวงเล็บคือค่าเฉลี่ยของความผาสุกในแต่ละด้าน

**2.3 ผลการเปรียบเทียบความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนา
พิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านการปฏิบัติสมาธิ** ปรากฏว่า กลุ่มที่ปฏิบัติสมาธิ จำนวน 139 คน
มีค่าเฉลี่ยความผาสุกเชิงจิตวิทยาแต่ละด้านเป็นดังนี้ ด้านการมีอิสระแห่งตน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.31 ด้าน
ความงอกงามของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83 ด้าน
การยอมรับตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47 ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.42 และ
ด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.74 ในขณะที่กลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึกปฏิบัติสมาธิ จำนวน
61 คน มีค่าเฉลี่ยความผาสุกเชิงจิตวิทยาแต่ละด้านเป็นดังนี้ ด้านการมีอิสระแห่งตน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.27
ด้านความงอกงามของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83
ด้านการยอมรับตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.36
และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.75

โดยผลการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับความเท่ากันของความแปรปรวน ได้ค่า Box's M
เท่ากับ 34.21 ค่า p เท่ากับ 0.05 จึงสรุปได้ว่าความแปรปรวนของความผาสุกเชิงจิตวิทยาระหว่างกลุ่มที่
ปฏิบัติสมาธิและกลุ่มที่ไม่ได้ปฏิบัติสมาธิไม่แตกต่างกัน และเมื่อทดสอบความเท่ากันของความแปรปรวน ด้วย
Levene's Test of Equality of Error Variances เป็นรายด้านปรากฏว่า ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีอิสระ
แห่งตน ด้านความงอกงามของตนเอง ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต ด้านการยอมรับตนเอง ด้านการเชี่ยวชาญใน

สิ่งแวดล้อม และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีความแปรปรวนระหว่างกลุ่มที่ปฏิบัติสมาธิและกลุ่มที่ไม่ได้ปฏิบัติสมาธิไม่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าข้อมูลของความพึงพอใจจิตวิทยาระหว่างกลุ่มที่ปฏิบัติสมาธิและกลุ่มที่ไม่ได้ปฏิบัติสมาธิไม่แตกต่างกันเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น รายละเอียดดังตารางที่ 9

ตารางที่ 14 ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านการปฏิบัติสมาธิ

ที่	ด้าน	ปฏิบัติสมาธิ (139 คน)	ไม่ปฏิบัติสมาธิ (61 คน)	Levene's Test $F(p)$
1	การมีอิสระแห่งตน	4.31	4.27	0.03(0.87)
2	ความงอกงามของตนเอง	4.30	4.30	1.19(0.28)
3	การมีเป้าหมายในชีวิต	3.83	3.83	0.23(0.62)
4	การยอมรับตนเอง	4.47	4.28	0.51(0.48)
5	การเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม	4.42	4.36	0.23(0.62)
6	การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น	4.74	4.75	0.01(0.93)
<i>Box's M = 34.21, p = 0.05</i>				

2.3 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของความพึงพอใจจิตวิทยา จำแนกตามปัจจัยด้านการปฏิบัติสมาธิ ด้วยการวิเคราะห์ MANOVA ได้ค่า Wilks' Lambda เท่ากับ 0.96 ค่า F เท่ากับ 1.29 และค่า p เท่ากับ 0.27 จึงสรุปได้ว่า ภาพรวมของความพึงพอใจจิตวิทยา ระหว่างกลุ่มที่ปฏิบัติสมาธิและกลุ่มที่ไม่ปฏิบัติสมาธิไม่แตกต่างกัน และเมื่อเปรียบเทียบเป็นรายด้าน ปรากฏว่า มี 1 ด้านที่กลุ่มที่ปฏิบัติสมาธิมีค่าเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ปฏิบัติสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 คือ ด้านการยอมรับตนเอง ($F=4.44, p=0.04$) ในขณะที่ด้านอื่น ๆ ทั้ง 5 ด้านไม่แตกต่างกัน รายละเอียดดังตารางที่ 10

ตารางที่ 15 ผลการเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามปัจจัยด้านการปฏิบัติสมาธิ ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ

ที่	ด้าน	สรุปผลการทดสอบ
1	การมีอิสระแห่งตน	$F=0.18, p=0.67$ ไม่แตกต่าง
2	ความงอกงามของตนเอง	$F=0.00, p=0.99$ ไม่แตกต่าง
3	การมีเป้าหมายในชีวิต	$F=0.00, p=0.97$ ไม่แตกต่าง
4	การยอมรับตนเอง	$F=4.44, p=0.04^*$ แตกต่าง
5	การเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม	$F=0.50, p=0.48$ ไม่แตกต่าง
6	การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น	$F=0.02, p=0.89$ ไม่แตกต่าง
Multivariate Test: Wilks' Lambda = 0.96, $F = 1.29$ $p = 0.27$		

* $p < 0.05$

ผลการวิจัยและการวิเคราะห์ผลการวิจัยระยะที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก และระยะที่ 3

การสนทนากลุ่ม

ผลการศึกษาประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความภาคภูมิใจของตนเองและชุมชนจากหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การพัฒนาศักยภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การถ่ายทอดองค์ความรู้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ อิทธิพลที่มีต่อวิถีชีวิตและสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสุขและความผาสุก โดยข้อมูลสรุปจากการวิจัยระยะที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญของ 3 ชุมชน ชุมชนละ 5 คน รวมจำนวน 15 คน ด้วยการเลือกตัวอย่างตามวัตถุประสงค์ (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1 คน ตัวแทนสมาชิกกลุ่ม 3 คน ระยะที่ 3 การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้สูงอายุที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของ 3 ชุมชน ชุมชนละ 8-10 คน รวมจำนวน 24-30 คน และ ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ

ชุมชนจักสาน ต.พนัสนิคม อ.พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

1. หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ที่มีความภาคภูมิใจของชุมชนนี้ คืออะไร

1.1 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานนี้ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร

อำเภอพนัสนิคมชาวบ้านมักจะเรียกว่าเมืองเก่า ที่เรียกแบบนี้เพราะที่ตั้งอำเภอพนัสนิคมนี้เคยเป็นเมืองมาแต่ก่อนในอดีต ชาวบ้านจึงเรียกกันติดปากเรื่อยมา โดยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2367 ได้ทรงจัดการปกครองบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยใน พ.ศ. 2368 จึงได้โปรดยกตำบล บ้าน ขึ้นเป็นเมือง รวม 27 เมือง ในจำนวนนี้ ได้ยกหมู่บ้านแดนป่าพระศขึ้นเป็นเมืองเรียกว่าเมืองพนัสนิคม เมืองเหล่านี้โดยจัดเป็นหัวเมืองชั้นตรีต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ยกหมู่บ้านแดนป่าพระศ ขึ้นเป็นเมืองเรียกว่า "เมืองพนัสนิคม" เป็นชื่อฟังเพราะเหมาะสม และมีความหมาย ที่ได้ความอยู่ในตัว คือ “พนัส” แปลว่าป่า นิคมแปลว่าหมู่บ้านใหญ่หรือตำบล เมื่อรวมความตามศัพท์ พนัสนิคม ก็แปลได้ใจความว่า หมู่บ้านใหญ่หรือตำบลที่มีภูมิประเทศเป็นป่าจนถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2447 ได้ทรงปรับปรุงการปกครองประเทศใหม่ โปรดให้เมืองพนัสนิคมเป็นอำเภอพนัสนิคมขึ้นอยู่ในความปกครองของจังหวัดชลบุรี

2. ประวัติความเป็นมาของการทำหัตถกรรม

ส่วนใหญ่ผู้ร่วมวิจัยได้รับการถ่ายทอดมาจากบุคคลในครอบครัว ซึ่งประกอบอาชีพจักสานอยู่แล้ว เมื่อเกิดและเติบโตก็ได้เรียนรู้การทำจักสานจากครอบครัว จนสามารถนำมาประกอบอาชีพ คนในหมู่บ้านก็ประกอบอาชีพ จักสานนี้ หลังจากหมดช่วงระยะเวลาการปลูกข้าว ก็จะมาทำจักสาน เริ่มต้นทำจักสานจากราคาชิ้นละ 25 สตางค์ จนถึงปัจจุบันชิ้นละ 15 ถึง 20 บาท บางคนเริ่มทำจักสานตั้งแต่เด็กเพราะมีผู้ใหญ่มาจ้างให้ยอนดอก (คือ การสอด) ใบละ 25 สตางค์ จึงทำเป็นอาชีพเสริมมาตลอด นอกจากนี้บางคนเกษียณอายุราชการ อยู่บ้านเลี้ยงหลาน เมื่อเลี้ยงหลานเสร็จมีเวลาว่างก็มาทำจักสาน ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ในขณะที่บางคนประกอบ

อาชีพจักสานเป็นอาชีพหลักเพราะมีรายได้ดี ต่อมารัฐบาลมีนโยบายการส่งเสริมสินค้าโอท็อป (OTOP) จึงได้ให้การสนับสนุนให้ทำจักสานขายเป็นสินค้าโอท็อปและนำไปจดลิขสิทธิ์ ผู้จักสานบางคนได้นำไปถวายสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

“ตั้งแต่ยังเล็ก ๆ เห็นครอบครัว ญาติพี่น้อง พี่สาว จำมา หัดเรียนรู้มาเรื่อย ๆ ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ใช้ไม้ไผ่ซื้อจากตลาด”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

28 พ.ค. 2564

“เริ่มจากการทำอาชีพเสริมจากการทำนา แล้วเริ่มมีคนเอาเข้ามาให้ทำ คนก็เริ่มสนใจ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

28 พ.ค. 2564

“หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ทำมานานเป็นเวลาหลายปีตั้งแต่เกิด ซึ่งมีเหตุผลมาจากรายได้ในสมัยก่อน เมื่อเลิกจากการทำนา ผู้ใหญ่ก็จะมาทำจักสาน เพื่อเป็นรายได้เสริม ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

28 พ.ค. 2564

“เมื่อสมัยที่เรายังเล็ก ในพื้นที่ของเรา ครอบครัวเราจะทำจักสาน เราเป็นเด็ก เรายังทำไม่เป็น เราก็จะยอนดอกก่อน แล้วก็ดูจากพี่และแม่ทำ ก็จำจากพี่หรือแม่ แล้วทำมาจนปัจจุบัน”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

19 มิ.ย. 2564

ที่มาของไม้ไผ่ที่นำมาใช้ในการจักสาน จะมีคนตัดไม้ไผ่จากภูเขาขายในตลาด ซึ่งมีทั้งคนไทยและคนกัมพูชา ไม้ไผ่ปล้องเล็กๆ มีความยาว 8-9 นิ้ว จะสามารถนำมาสานเป็นที่ครอบจานขนาดเล็กได้ ต่อมาในช่วง 50 ปีมานี้ ได้เปลี่ยนจากการใช้ไม้ไผ่เป็นการใช้ไม้นวลซึ่งเป็นคำแนะนำจากผู้รับซื้องานจักสาน ลักษณะของไม้นวลหรือไม้ไผ่นวลจะมีปล้องยาว ตัดได้ความยาวที่ 15-20 นิ้ว คนตัดไม้ไผ่จะนำมาขายที่ตลาด จากนั้นคนทำจักสานจะนำมาเป็นชิ้นเล็กๆ เพื่อให้เหมาะสมกับการและยอนได้ ซึ่งจะต้องมีการนำไม้ไผ่ชิ้นเล็กไปยอนหรือต้มก่อนนำมาสาน เพื่อให้มีความคงทนต่อการนำไปใช้ และไม่เป็นรา การทำจักสานในช่วงแรกเป็นทำจักสานที่เน้นประโยชน์ในการใช้สอย ส่วนมากทำเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระจาด กระบุง ลักษณะของดอกจะมีความหยาบหรือมีเส้นใหญ่ ต่อมามีการพัฒนาเป็นชิ้นงานที่มีความละเอียดขึ้น โดยใช้เส้นดอกที่มีลักษณะเป็นเส้นเล็กสามารถทำจักสานออกมาได้สวยงาม เริ่มที่จะทำจักสานเพื่อการค้า จากเครื่องใช้ก็พัฒนาเป็นของฝาก ที่มีทั้งความสวยงามและใช้ประโยชน์ได้ เช่น การสานฝาชีซึ่งมีหลากหลายขนาดและได้รับความนิยมจากลูกค้า

สำหรับการทำจักสานจะรวมกลุ่มกัน ช่วยกันช่วยกันทำ บางคนก็จะนำงานจักสานไปทำที่บ้าน แล้วนำไปส่งที่ร้านค้า งานจักสานมักจะทำตามความต้องการของตลาดหรือตามที่ร้านค้ากำหนดให้ทำ

“เริ่มทำจากเครื่องดักปลา ลุ่ม แล้วก็ไปของใช้ในครัวเรือน ก็จะเป็นกระจาด กระบุง ไม้ใส่ข้าว (แบบหยาบ) พอเป็นแบบละเอียดก็เป็นกระเป๋ ตะกร้า กะโล่ ชะลอม ใส่สังฆทาน ใส่ของฝาก”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

28 พ.ค. 2564

“เริ่มจากทำกระดัง กระบุง กระจาดไว้สำหรับทำอาหาร ทำครัว ต่อมาก็พัฒนาเป็นฝาชี”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 5

28 พ.ค. 2564

“ช่วงแรกสานกระจาด ตะกร้า หลังๆก็เปลี่ยนมาเป็นแก้ว จาน ตามพ่อค้าเป็นคนสั่งทำ เพราะเอาไปวัดได้ ต่อมาเป็นกะโล่ใหญ่ ๆ สำหรับตากข้าว ตากปลาเค็ม ต่อไปตะแกรงร่อนข้าวเล็ก ๆ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

28 พ.ค. 2564

“ไม่ไผ่จากตลาดที่เขาขึ้นเขาไปเจอเอามาขายตรงตลาด ซื้อจากตลาดมาเป็นปล้อง ๆ ชิ้นเล็ก ๆ เราก็จับเป็นชิ้นเล็ก ๆ ที่มีดเรววางได้ ลอกเป็นเส้นเล็ก ให้สานได้ ยอนได้ ถ้าจะให้ดีต้องต้มก่อน อย่างก่อนให้ไม่สุก มอดจะไม่กิน ถ้าไม่สดจะขึ้นราง่าย เก็บไว้นานไม่ดี ผุง่าย”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

19 มิ.ย. 2564

การรวมกลุ่มเพื่อทำจักสาน เริ่มมีการรวมกลุ่มเมื่อประมาณ 10 กว่าปีมานี้ เหตุผลสำคัญมีหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ กระทรวงพาณิชย์มาสนับสนุนด้านงบประมาณ ในการเดินทางไปขายสินค้า การจัดตั้งกลุ่มจักสาน ที่มีสมาชิก 50 คน มีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้นำคอยรับคำสั่งซื้อจากร้านค้า จากนั้นจะแจกจ่ายให้กับสมาชิกกลุ่มไปทำ สิ่งนี้ทำให้สมาชิกทุกคนมีรายได้เพิ่มขึ้น หากรับงานกลับไปทำที่บ้านจะไม่ได้กำหนดจำนวนชิ้นว่า รายได้มาจากชิ้นงานที่ทำได้สำเร็จ หากทำทั้งวันใช้เวลา 8 ชั่วโมงจะสามารถทำได้ 5 ชิ้น

“รวมกลุ่มกันประมาณสิบกว่าปี เพราะหน่วยงานของกระทรวงพาณิชย์สนับสนุน มาดูงานว่าทำยังไง แล้วจัดเป็นตั้งกลุ่มว่าชุมชนบ้านปอน ขึ้น OTOP พาไปขายตามสถานที่ต่าง ๆ เสนอธรรมาภิบาล ค่าเดินทาง ที่พักให้ เพื่อให้ทำจักสานไปขาย”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

28 พ.ค. 2564

“เริ่มจากทำที่บ้าน แล้วมาส่ง พอหลังมีเป็นกลุ่ม ก็จะช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ใครทำเป็นเขาก็จะเอากลับไปทำที่บ้าน แล้วมาส่งที่ร้าน กระจายไปจนกระทั่งสานกันทั้งหมู่บ้าน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

“คุณปรานีตั้งกลุ่มจักสานที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีสมาชิก 50 กว่าคน แล้วก็รวมกันทำ บางคนก็ทำที่บ้านก็มาส่ง หัวหน้ากลุ่มก็รับออเดอร์แล้วเอางานมาให้ทำ จำงานตามกลุ่ม ก็จะมีรายได้ทั้งหมด”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

“ช่วงที่ขายดีที่สุด ประมาณ 40 กว่าปีมาแล้ว เอรารถบรรทุกที่หน้าบ้านนำไปขายที่สนามหลวง สวนจตุจักร ส่วนมากคนส่วนมากจะรู้ว่าจักสานไม้ไผ่มาจากพิจิตร”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

28 พ.ค. 2564

กระบวนการทำ

เริ่มจากนำไม้ปล้องมาผ่าเป็นชิ้น ลอกเป็นแผ่นเล็กๆ กรีดเป็นเส้น สานเป็นรูปเหมือนตาชะลอม ย้อมสี แล้วนำมายอนดอก จากนั้นห่อเป็นลูก ใส่จุก นำไปขาย สำหรับการทำให้มีการแบ่งงานกัน โดยคนจักสานจะทำ ลอกไม้ ตอก ผูก ส่วนคนยอนก็จะมีหน้าที่ในการยอนดอก สรุปลงเป็นลำดับ ดังนี้ 1) จัดก่อน 2) ขึ้นโครง 3) ใส่ลาย 4) สอด และ 5) ใส่ขอบ ใส่จุก ผ่าซี่ 1 ชิ้น ส่งขายได้ราคาอยู่ที่ชิ้นละ 100 บาท คนยอนดอกจะได้ส่วนแบ่ง 20 บาท

ที่มาของแบบ/ ลาย

จุดเริ่มต้นลาย คือ ลายพิกุล ทำมาจนถึง 30 ปี และเปลี่ยนทำลายดาวล้อมเดือน ลายดอกแหม่น ลายหนามทุเรียน (ลายดอกแหม่นกับหนามทุเรียนมาพร้อม ๆ กัน) แล้วก็ลายดาวกระจาย แต่ไม่ค่อยมีคนทำ ที่มาของลายเริ่มต้นจากการดูตัวอย่างลายจากร้านที่รับซื้อจักสาน มีลายดอกพิกุล ดาวล้อมเดือน และดอกแหม่น ซึ่งงานรับซื้อจักสานมาจากเรือนจำ ผู้จักสานเรียนรู้ลายแต่ละแบบแล้วฝึกทำ นอกจากนี้ยังมีลายสาม คือ ลายกระดัง ซึ่งชุมชนแห่งนี้ไม่ได้สานลายกระดังขาย สำหรับลายที่ขายดีที่สุด คือ ลายดาวล้อมเดือน ซึ่งคุณป้าดัดแปลงเป็นคนแรกของชุมชน การขายมีทั้งการส่งร้านค้า ขายทางเฟสบุ๊ค ทางไลน์ ส่งขายต่างประเทศโดยลงเรือที่แหลมฉบัง ที่มะละกา ที่มาเลเซีย มีการจดลิขสิทธิ์ลายที่สานไว้แล้ว 4 ลาย เพื่อจะได้ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ และมีการวางแผนที่จะจดลิขสิทธิ์ลายเพิ่ม อีกทั้งรูปแบบของผลิตภัณฑ์ก็มีการดัดแปลงให้มีความทันสมัยเหมาะสมกับการใช้งาน

อย่างไรก็ตามการสืบสานงานจักสานต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ และบุคคลในสังคมที่เห็นคุณค่า ให้ความสำคัญ และร่วมกันอนุรักษ์ไว้ ซึ่งผู้ประกอบการอาชีพจักสานได้พยายามสอนบุตรหลานให้ทำจักสานได้ เพื่อประโยชน์ต่อไปในอนาคต อีกทั้งยังเป็นช่องทางในการหารายได้เสริม

1.2 บริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโต การพัฒนา การตกต่ำของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานมีอะไรบ้าง อย่างไร ช่วงเวลาใด (สภาพเศรษฐกิจ การระบาดของเชื้อโรค ลักษณะประชากร เทคโนโลยี วัฒนธรรมบริโภค)

การมีหน่วยงานของรัฐเข้ามาช่วยสนับสนุน ทำให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ต้องการ และมีการขายตลาดไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งช่วยเพิ่มมูลค่าของสินค้าให้สูงขึ้นด้วย โดยเฉพาะช่วง 1-2 ปีแรก ของการรวมกลุ่ม

“นโยบายของภาครัฐมีผลดี ได้ความรู้ใหม่ ๆ มีวิทยากรมาสอน”

“อบต. ผู้ใหญ่บ้าน มึงก็นำเงินมาจ้างวิทยากร เพื่อออกแบบลวดลาย สอนวิธีทำจักสานต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทั้งคนที่ทำเป็น และทำไม่เป็น ให้มาทำร่วมกัน ทั้งผู้สูงอายุและวัยอื่น”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

28 พ.ค. 2564

“หลังจากมีหน่วยงานเข้ามา ช่วยออกแบบ เป็นฝาชี ตะกร้า รายได้ดีขึ้น ช่วงปี สองปี ขายดีมาก ส่งไปขายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ช่วงโควิดก็พอขายได้ ไม่กระทบมาก พอขายได้เรื่อย ๆ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

28 พ.ค. 2564

“ในช่วงโควิด ยอดขายตกลงเยอะเลย ประมาณ 50/50 เดินทางมาไม่ได้ ก็ไม่ได้ขาย”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

28 พ.ค. 2564

“ช่วงโควิดมีผลกระทบ ไม่มีคนซื้อ ยอดสั่งซื้อลดลง รายได้เฉลี่ยประมาณ 3,000/ เดือน พอมีโควิดแล้วลดลง เหลือ 1,000 กว่าบาท”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

28 พ.ค. 2564

ณ ขณะนี้มีสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 มีผลกระทบบ้างเล็กน้อย เช่น ทำให้ขายได้น้อยลง แต่ยังขายได้เรื่อย ๆ ถึงกระนั้น การประกอบอาชีพจักสานก็ยังมีส่วนช่วยให้เกิดรายได้ ในช่วงสภาวะ

วิกฤติ เช่น ปี พ.ศ. 2540 หรือ สถานการณ์โควิด 19 จึงนับได้ว่างานจักสานเป็นอาชีพที่ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ในทุกสภาวะการณ์

“ในช่วงเศรษฐกิจไม่ดี งานจักสานก็ช่วยเหลือครอบครัวได้ เลี้ยงลูกได้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

“ถ้าทำที่บ้านแล้วมาส่ง เราก็ได้เป็นงาน ๆ แต่ถ้าเรามาทำที่นี่ เราก็ได้เป็นค่าแรง ได้สองทาง มาทำตอนกลางวันก็ได้ค่าแรง ถ้ามีงานพิเศษก็รับมาทำที่บ้าน ใครขยันก็ได้เยอะ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

“หน่วยงานพัฒนาชุมชน แล้วก็ OTOP มีส่วนช่วย นำสินค้าไปออกบูธ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

28 พ.ค. 2564

การทำจักสานในหมู่บ้านจะเป็นการไปรับออเดอร์จากพ่อค้าในตัวเมืองหรือพ่อค้าจากต่างจังหวัด จากนั้นจะมีการกระจายงานให้ทำในกลุ่ม เช่น กลุ่มนี้รับหน้าที่สานชะลอม กลุ่มนี้รับหน้าที่สานแก้ว

สำหรับวัสดุที่นำมาสาน จะใช้ไม้ไผ่มาจากจังหวัดอื่นๆ เพราะเป็นไม้ไผ่ป่า จะมีลักษณะที่เหมาะสมกับการนำไปทำจักสาน ทำของประดับที่มีความสวยงาม สำหรับไม้ไผ่ปล้องสั้นจะเหมาะกับการทำเครื่องใช้ในครัวเรือน การผลิตทั้งหมดจะใช้แรงงานจากคน ไม่ใช้เครื่องจักร สำหรับการทำลายจักสานมีการสร้างลายมาตั้งแต่โบราณ จากนั้นก็มีการประดิษฐ์ลายอื่นๆ เพิ่มขึ้นมา จากลายขัด ลายหนึ่ง ลายสอง ลายสาม ต่อมาก็เริ่มยกดอก ลายไทย ลายพื้นบ้านแรกเริ่มคือเป็นลายสอง สำหรับลายประจำอำเภอพนสนธิคมได้แก่ลายดอกพิกุล ในบางลายร้านค้าจะนำลายมาดูลูกเป็นตัวอย่าง ผู้จักสานก็จะแกะลายและทำตามแบบ

“มีมาแต่โบราณ ดัดแปลงมาเรื่อย ๆ เริ่มจากลายขัด ลายหนึ่ง ลายสอง ลายสาม ต่อมาก็เริ่มยกดอก เป็นลายไทย บางคนหัวดีก็ประดิษฐ์ เป็นลายต่าง ๆ ลายดอกพิกุลก็จะเป็นของพนัส”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

1.3 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานเป็นความภาคภูมิใจของท่าน/ ชุมชน อย่างไร

การทำจักสานก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ภูมิใจในวิถีชีวิตชุมชน ได้สืบทอดอาชีพของปู่ย่าตายาย บางท่านได้ทำงานจักสานถวายสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

นอกจากนี้สร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอพนสนิมด้วยการสร้างพิพิธภัณฑ์จักสานที่ใหญ่ที่สุดในโลก เมื่อ พ.ศ. 2547 ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก

“รู้สึกภูมิใจ เคยทำฝาชี่ถวายพระเทพที่ ม. บุรพา ประมาณ 6-7 ปีที่แล้ว เป็นคนเดียวที่ได้ทำ ถวาย”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

28 พ.ค. 2564

“ภาคภูมิใจมาก ที่มีคนรู้จักงานจักสานที่ใหญ่ที่สุดในโลก นำพาคนมาท่องเที่ยว เป็นพิพิธภัณฑ์จักสานที่ใหญ่ที่สุดในโลก เก็บของที่เก่าแก่ที่สุดไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ได้ตอบแทนแผ่นดิน ทำให้คนในชุมชนมีงานทำ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

28 พ.ค. 2564

2. การพัฒนาศักยภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน และถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นอย่างไร

2.1 สิ่งที่ท่านต้องการให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนเพื่อการพัฒนา ศักยภาพหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานคืออะไร และอย่างไร (บุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน)

ความต้องการการสนับสนุนเพื่อพัฒนาศักยภาพหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน แบ่งออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ได้แก่ การช่วยเหลือในเรื่องของการตลาด จัดหาแหล่งขายงานจักสาน หรือแหล่งรับซื้อ วิทยากรด้านการตลาดและงานฝีมือ เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ให้มีความสวยงาม หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือมีกระทรวงวัฒนธรรม และงานพัฒนาชุมชนช่วยด้านงบประมาณในการจัดตั้งศูนย์

“ช่วยเหลือสนับสนุนตรงอุปกรณ์ แหล่งรับซื้อ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

28 พ.ค. 2564

“อยากให้หน่วยงานรัฐร่วมกับพาณิชย์เข้ามาช่วยเหลือ เช่น วิทยากรการตลาด วิทยากรที่ดี ๆ ด้านการตลาดและงานฝีมือ เพื่อให้งานสวยขึ้น หรือเครื่องจักรช่วยบางอย่าง เช่น การเหลาไม้ไผ่ เพื่อให้ได้ผลงานหรือผลผลิตเพิ่มขึ้น”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

28 พ.ค. 2564

สิ่งที่ต้องการ คือ เครื่องมือสำหรับตัดไม้ เพราะต้องลงทุนเยอะ ต้องใช้เงินในการสั่งทำ เพราะไม้ที่เราตัด ยาวประมาณ 55-56 นิ้ว ใช้เวลาตัดเป็นชั่วโมง

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

2.2 ท่านคิดว่าชุมชนนี้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้/ สืบสานภูมิปัญญาของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานอย่างไรบ้าง รูปแบบใด มีหลักฐานที่หลงเหลืออยู่อย่างไรบ้าง (บุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน)

การถ่ายทอดองค์ความรู้งานจักสานให้กันรุ่นต่อไป ส่วนใหญ่จะเป็นการสอนงานจักสานให้กับนักเรียนในจังหวัดชลบุรี การเรียนในแต่ละครั้งจะใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง ซึ่งผู้สอนจะรวมกันเป็นกลุ่มกลุ่มละ 10 คน มีอายุตั้งแต่ 55-70 ปี เป็นการฝึกทำจักสาน นอกจากนี้ยังมีอาจารย์จากศูนย์พระเทพมาสอนงานจักสาน โดยผู้เข้าเรียนไม่เสียค่าใช้จ่าย

“จะมารวมกลุ่มถ่ายทอดไปด้วยกัน ช่วยกันทำ บอกต่อกัน สานให้ดูเลย...

มีวิทยากรมาสอน หรืออาจารย์จากศูนย์พระเทพ มาสอนถึงที่นี่ ฟรี ไม่เสียค่าใช้จ่าย แล้วคนที่ไปเรียนได้เงินด้วย”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

28 พ.ค. 2564

“จะคิดค่าหัวประมาณ 50 บาท เป็นค่าอุปกรณ์ โรงเรียนมารีวิทยาก็จะพามาสองร้อยคน มาเรียนกัน ส่วนถ้าอยากมาเรียนลายยาก ๆ ก็จะมีวิทยากรมาสอน”

“ไม่มีกำหนดวันเรียน แต่ต้องมีพื้นฐานถึงจะมาเรียนได้ แต่ถ้าเด็กเริ่มมา ก็จะเป็นพื้นฐาน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

สำหรับความรู้สึเกี่ยวกับอนาคตในการทำอาชีพจักสาน ผู้ทำจักสานจะประกอบอาชีพนี้ต่อไป เพราะนำมาซึ่งรายได้มี อยากให้ลูกหลานสืบทอดการทำจักสานต่อไป เพราะเป็นอาชีพเสริมและราคาของจักสานมีแต่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ชุมชนมีการจักสานหลายอย่างเพิ่มมากขึ้น และนำไปขายต่างประเทศด้วย แต่ผู้สนใจที่จะทำจักสานมีจำนวนน้อยอยู่ไม่ถึง 100 คน เป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป ผู้จักสานเคยไปเรียนรู้เกี่ยวกับการทำชะลอม ฝาชี และตะกร้า ดัดแปลงชะลอมเป็นตระกร้าใส่บาตร ก่อนหน้านี้มีหน่วยงานเข้ามาให้ความช่วยเหลือ เช่น กระทรวงอุตสาหกรรม กับกระทรวงพาณิชย์ที่ช่วยเหลือโอท็อป โดยออกค่าเดินทางและค่าที่พักเวลาไปงานแสดงสินค้า แต่ปัจจุบันร้านใหญ่ๆ รับซื้องานจักสานแล้วไปแสดงสินค้า จึงทำให้ชาวบ้านไม่ได้ไปแล้ว กลุ่มจักสานของป่าดม ชื่อ กลุ่มจักสานเมืองพระรถ งานจักสานกลุ่มป่าดมได้จดลิขสิทธิ์ ผ่านลิขสิทธิ์แล้ว ได้ 4 ดาว มีการวางแผนในการที่จะไปสอนทำจักสานให้กับนักเรียนในโรงเรียน

นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังได้แสดงความห่วงใยในการทำจักสานที่ได้รับความสนใจน้อยลง เพราะคนรุ่นใหม่หันไปทำงานโรงงาน ซึ่งมีรายได้ดีกว่า

“งานจักสานเป็นงานของผู้ใหญ่รุ่นเก่าในชุมชน ไม่สามารถบอกได้ว่าจะอยู่ได้อีกนานแค่ไหน คนรุ่นใหม่ก็ไม่เห็นความสำคัญ หันไปทำงานโรงงาน อยากบอกดีกว่า งานหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานไม่รู้ว่าจะอยู่ได้นานไหม คนรุ่นใหม่ก็ไม่มาฝึก เพราะว่ารายได้น้อย ถ้ามีการเพิ่มรายได้ ก็อาจจะทำให้ คนรุ่นหลัง มีกำลังใจมาฝึกทำ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

28 พ.ค. 2564

“วัยรุ่น วัยทำงานไม่ยอมทำ เพราะรายได้น้อย ส่วนใหญ่เข้าโรงงาน ต้องพยายามหาแรงจูงใจให้มาช่วยเหลือกัน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

28 พ.ค. 2564

“จดลิขสิทธิ์ ถ้าจะทำต่อเขาก็ให้เราไปต่อ ของเราก็ผ่านลิขสิทธิ์แล้ว ได้ 4 ดาว เพราะตกตรงไม่ได้ทำ บัญชี ถ้าลูกหลานทำต่อ เราก็อยากจะทำไว้ เพราะเผื่อถ้ามีหน่วยงานมาเขาก็จะได้ช่วยเหลือ เพราะจักสานของเรามีลิขสิทธิ์ เราไม่ต้องกลัวว่าไปลักลิขสิทธิ์ใคร แต่ยังไม่ได้อะไร เพราะเจ้าหน้าที่ก็แนะนำ มันมีหลายลายที่เราไม่ได้จด เคยจดแค่ดาวล้อมเดือน กับฝ่ามือ ส่วนลายอื่น ๆ ยังไม่ได้ทำ แต่มีแผนจะทำ”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

19 มิ.ย. 2564

3. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและสุขภาพผู้สูงอายุอย่างไร

3.1 การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน มีผลต่อสุขภาพกายของท่านอย่างไร
กรุณายกตัวอย่างจากประสบการณ์ที่เคยประสบ

3.2 การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน มีผลต่อการทำงานของสมองอย่างไร

การทำจักสานมีผลกระทบต่อสุขภาพในบางด้าน เช่น ปวดหลัง ปวดขา ปวดตา ในบางคนมีความเมื่อย ในบางท่านก็ไม่มีปัญหาสุขภาพ เวลาทำจักสานแล้วมีความสุข การทำจักสานมีผลดีต่อสมอง มีสมาธิ ฝึกความจำเพราะต้องจดจำลายต่าง ๆ

“ปวดหลัง ปวดคอ ปวดขา หมอนรองกระดูกทับเส้น เพราะนั่งนาน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

28 พ.ค. 2564

“บางคนทำแล้วดี แข็งแรง ได้ยับยั้ง แต่บางคนก็เมื่อยบ้าง แต่ก็ต้องทำ ต้องมีเป้าหมายว่าอยากทำให้ได้ก็ถูก ปวดแข็งปวดขา ปวดหลัง ปวดตาเป็นบางคน บางคนทำแล้วมีความสุข”

สัมภาษณ์ ให้ข้อมูลรายที่ 6

28 พ.ค. 2564

“ในตอนแรกสานทำตามผู้ใหญ่ไป ถ้ามไปเรื่อย ๆ ฝึกทำทุกวัน ๆ ก็จะเริ่มจำวิธีได้เอง มีเวลาคลุกคลีอยู่กับการทำจักสาน”

“ช่วยพัฒนาสมอง เพราะต้องจำลวดลาย”

“ประมาณ 3 ลาย (ฟ้งไม่ค่อยชัด) ลายไทย ลายดอกพิกุล ลายน้าไหล ลายหัวใจ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

28 พ.ค. 2564

“ได้ฝึกฝนสมอง ได้ใช้สมอง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

28 พ.ค. 2564

“มีนะ เหมือนตอนคิดลายจะเครียดนิด ๆ แต่พอทำไปบางครั้งก็เพลินเพลิน ต้องมีสมาธิในการทำ ความจำก็ดี แล้วก็ช่วยเราจำ เพราะต้องจำลายต่าง ๆ ส่วนเรื่องอารมณ์ ก็ทำให้อารมณ์นิ่งขึ้นเวลานั่งทำ จิตใจก็มุ่งมั่นอยู่ตรงนี้ เลยไม่รู้จะเครียดเรื่องอะไร”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

3.3 การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน มีผลต่อจิตใจ (ความคิด ความรู้สึก อารมณ์) ความสุข การปรับตัวในชีวิตประจำวันอย่างไร

การทำจักสานทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข อารมณ์ดี มีความคิดคล่องแคล่ว ช่วยคลายเครียดและไม่เหงาเพราะได้มารวมกลุ่มทำจักสาน พบปะสนทนากัน

“เพลิน มีความสุข ถ้าร่วมกันหลายคนก็สนุก เพลินเพลิน บางทีนั่งสานอยู่แล้วบึ้งโง่เฉยขึ้นมา ก็ลองทำดู”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

28 พ.ค. 2564

“ความคิดคล่องแคล่วดี มีความสุข เพราะต้องคิด ต้องพยายามทุกอย่าง กว่าจะได้มาเป็นแหล่งท่องเที่ยว”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

28 พ.ค. 2564

“ทำแล้วอารมณ์ดี เพลิน ไม่คิดมาก ไม่ฟุ้งซ่าน สุขภาพจิตดี สุขภาพจิตดีกว่า สุขภาพกายก็ดีกว่า เพราะได้เคลื่อนไหวร่างกาย นั่งรวมกลุ่มคุยกัน ได้ฝึกใช้สมอง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

28 พ.ค. 2564

4. ความเกี่ยวข้องกับผลกระทบพื้นที่บ้านจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ มีส่วนส่งเสริมให้เกิดความผาสุกทางใจอย่างไร

4.1 กระทบพื้นที่บ้านจักสาน เกี่ยวข้องกับการยอมรับความสามารถ/ การนับถือตนเองของท่านหรือไม่ อย่างไร

การทำจักสานของชาวบ้านพนัสนิคมเป็นสิ่งที่ผู้จักสานมีความภาคภูมิใจ รู้สึกว่าตนเองมีความสามารถ มีวิชาความรู้ ได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และที่สำคัญก่อให้เกิดรายได้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ การทำจักสานมีผลต่อสุขภาพบ้างเล็กน้อย เช่น ปวดขา ปวดหลัง ปวดเอว แต่มีผลดีต่อจิตใจ ไม่เหงา มีสมาธิ ทำแล้วเพลิน ในด้านสังคม ได้พูดคุยกับเพื่อนๆ ที่ทำจักสานด้วยกัน มีสังคมของผู้ทำจักสาน ด้านอารมณ์ อารมณ์เย็นลงเพราะหากอารมณ์ร้อนจะทำให้จักสานออกมาไม่สวยงาม ด้านประสาทสัมผัส ใช้ในการเลือกไม้ และลอกไม้ให้มีความนิ่มเหมือนกัน ด้านความคิด การจดจำลายที่ต้องทำ เป็นลักษณะของการทำไปจำลายไปด้วย เวลายอน จะมีขั้นตอน ขึ้นลง ขึ้นลง ถ้าผิดไปก็ต้องแก้ไขเพราะมีลายบังคับอยู่ เมื่อมีออเดอร์งาน จักสานมา สามารถทำตามออเดอร์สำเร็จลุล่วงลงได้ อีกทั้งยังได้รับการยอมรับว่าเป็นแหล่งจักสานที่ใหญ่ที่สุดในโลก ทำให้อำเภอพนัสนิคมเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งศึกษาดูงาน และคนคนมาเยี่ยมชมตลอดแม้ในช่วงสถานการณ์โควิด 19 นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ เมื่อได้ถวายงานจักสานแก่พระราชวงศ์

“ทำจักสานแล้วมีความสุข ภูมิใจ เพราะเป็นฝีมือของตนเอง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

28 พ.ค. 2564

“เราทำของขึ้นนี้เสร็จ เราได้เงิน มาทำงานที่ศูนย์ก็ได้รายได้ ก็มีความสุข มีเงินเก็บ การทำจักสานก็คือ เราทำที่บ้าน ส่งของก็ได้เงิน มาทำงานก็ได้เงิน ถ้าเราทำเร็ว เรากก็ได้เงิน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

4.2 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเอง/ ความมั่งคั่งของท่านหรือไม่ อย่างไร

ในด้านความมั่งคั่ง การทำจักสานทำให้มีเงินเลี้ยงตนเองและดูแลครอบครัวได้ ได้พัฒนาเรียนรู้เกี่ยวกับการทำจักสานเพิ่มมากขึ้น จากการทำจักสานลายทั่วไปก็มีการเรียนรู้ทำลายใหม่ที่มีความยากมากขึ้น เมื่อทำได้จะเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

“งานจักสานมีส่วนกล่อมเกลาคิดใจ เช่น ยึดเป็นอาชีพของเราได้ ทำแล้วเงิน ไม่หวังพึ่งคนอื่น” “มันทำได้เยอะขึ้น เลยทำให้รู้สึกดีใจ ภูมิใจที่ทำได้เยอะ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

28 พ.ค. 2564

“งานจักสานทำให้พัฒนาความสามารถมากขึ้น เพราะเมื่อก่อนเราทำของง่าย ๆ มาตอนนี้เราทำของที่ยากขึ้นได้ ทำเป็นหลายอย่าง พัฒนาเรื่องความคิด คิดอยากจะลองทำลายต่าง ๆ หรือแบบต่าง ๆ แล้วเราก็ทำได้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

4.3 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการดำเนินชีวิตของท่านหรือไม่ อย่างไร

การทำจักสานทำให้ไม่เหงา มีเป้าหมายในการทำจักสานว่าในหนึ่งวันจะทำได้กี่ชิ้น บางท่านใช้ตัวเงินเป็นเป้าหมายในการทำจักสานให้ได้ตามยอดที่ต้องการ ในบางครั้งเป้าหมายอาจจะเป็นความสามารถที่เพิ่มขึ้น เช่น สามารถทำลายใหม่ได้

ไม่เหงา เพราะไปรับจ้างทำงานอื่น วันไหนว่างแล้วค่อยทำ อยากทำ เหมือนเป็นกิจวัตรประจำวัน วันไหนถ้ามีหน่วยงานมาดูงาน ก็จะไปนัดกันมาที่วัดหรือโรงเรียน

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

28 พ.ค. 2564

“จะทำได้วันละกี่ชิ้น ต้องทำให้เสร็จก็อย่างต่อวันหรือต่ออาทิตย์”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

28 พ.ค. 2564

“มีเป้าหมาย เช่น ลูกจะเอาเงิน 1000 บาท ก็จะพยายามสานให้ได้เงินเพื่อให้ลูก เวลาอยากได้อะไร หรือใช้เงินก็ตั้งเป้าหมายให้เท่ากับสิ่งที่เราอยากได้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

28 พ.ค. 2564

“เราตั้งเป้าไว้ว่า เราทำงานชิ้นนี้ ก็ตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะทำให้ได้ก็ขึ้น หรือต้องลองทำแบบนี้ให้ได้ เราก็ลองพยายามทำ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

4.4 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับความสามารถจัดการสิ่งแวดล้อมรอบตัวหรือไม่ อย่างไร

การจักสานช่วยในเรื่องสิ่งแวดล้อม ในการทำสิ่งของเครื่องใช้ไว้ใช้เอง
การทำจักสานช่วยให้จัดการสิ่งแวดล้อมในบ้านทำของเครื่องใช้ เราก็ทำเอง ใช้เอง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

4.5 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับความเป็นตัวของตัวเอง และสามารถคิดและทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีอิสระหรือไม่ อย่างไร

การทำจักสานทำให้มีอิสระในการคิดลายใหม่ๆ จากนั้นนำไปเสนอพ่อค้า ที่มาของลายมาจากการสังเกต

บางวันคิดอยากทำลายใหม่ ลองนำเสนอพ่อค้าว่าอยากได้มัย โดยได้ไอเดียเดียวมาจากการสังเกต เจอลายสวยๆ ก็ถ่ายรูปมาลองทำ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

28 พ.ค. 2564

4.6 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ดีของผู้อื่นหรือไม่ อย่างไร

การทำจักสานช่วยในเรื่องสัมพันธ์กับผู้อื่น เพราะได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ปกติจะรับงานจักสานไปทำที่บ้านของตนเอง แต่ถ้ามีผู้มาเยี่ยมชมศึกษาดูงาน ก็จะมีการนัดหมายมารวมตัวกัน

“มีอะไรก็ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน คุยปรึกษากัน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

28 พ.ค. 2564

“ส่วนใหญ่ทางบ้านดูแลเรา ถ้างานเยอะ ก็ผลัดกันดูแลกัน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

28 พ.ค. 2564

“ดีขึ้น เพราะมาทำด้วยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 7

28 พ.ค. 2564

รายงานสรุปผลการศึกษา

กลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ต. ชากพง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

1. หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ที่เป็นความภาคภูมิใจของชุมชนนี้ คืออะไร

1.1 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานนี้ มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมาอย่างไร

บ้านมาบเหลาชะโอน ตำบลกระพง จังหวัดระยองจัดเป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวของ จังหวัดระยอง มีความโดดเด่นในด้านเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมรวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานอีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความหลากหลาย รวมถึงบึงน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ ที่ชื่อ “บึงสำนักใหญ่” หรือหนองจำรุง มีพื้นที่ 3,871 ไร่ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลาน้ำจืดนานาชนิดและมีต้นกระจูดขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงถูกนำมาใช้ประโยชน์ภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแต่เดิมชาวบ้านใช้ประโยชน์จากต้นกระจูด ในการผูกมัดสิ่งของต่าง ๆ สานเป็นเสื่อและกระสอบใส่น้ำตาล เพื่อเป็นของบรรณาการมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา นับเป็นเวลากว่า 200 ปี มาแล้ว ดังนั้นการสานเสื่อกระจูดจึงเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้าน มาบเหลาชะโอน ที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับความเป็นมาของการจักสานมาบเหลาชะโอน มีการทำจักสานตั้งแต่สมัยสุพรรณภูมิ ซึ่งมีหลักฐานจากนิราศเมืองแกลง จากนั้นก็มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน ส่วนใหญ่เริ่มต้นจากคุณพ่อคุณแม่ประกอบอาชีพจักสาน แล้วสอนให้บุตรหลานทำจักสานต่อไป กกกกับกระจูดเป็นสิ่งเดียวกัน ทางใต้เรียกว่ากระจูด ชาวบ้านที่ระยองเรียกว่ากก งานจักสานเริ่มจากในชุมชนมีทรัพยากรหรือต้นกกเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงได้มีแนวความคิดนำมาทำเป็นของใช้ เช่น กระสอบใส่น้ำตาล และเสื่อ ในช่วงแรกเสื่อที่ทำเป็นลายสอง จากนั้นเมื่อมีพ่อค้าพริกไทยจากจังหวัดจันทบุรีมาซื้อเสื่อไปตากพริกไทยและตากกะปิ จึงเกิดการทำจักสานเพื่อการค้า เมื่อ พ.ศ. 2544 เมื่อมีอาจารย์ อำนวยมาสอนแปรรูปก็เริ่มทำงานจักสานแบบอื่น ๆ เช่น กระเป๋า ซึ่งจะมีพ่อค้ามารับซื้อ นับว่าเป็นงานที่ทำรายได้ดี

“ทำเป็นเสื่อมาก่อน ตั้งแต่ปู่ย่า แล้วก็เมื่ออาจารย์มาสอนขึ้นรูปแบบเป็นกระเป๋า มาสอนเรื่อย ๆ จนเราเก่ง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

29 พ.ค. 2564

“แต่พ่อแม่มา แรก ๆ เขาก็สานเลื้อยกันมา สอดเป็นกระสอบใส่น้ำตาล น้ำอ้อย จากเลื้อยธรรมดามาเป็น กระสอบน้ำอ้อย แล้วก็ทำเลื้อยขายกันมาเรื่อย ๆ จนมาถึง 18 ตุลาคม พ.ศ. 44 ที่เขามีโอท็อปเข้ามา 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ เลยรวมเป็นกลุ่มกัน ก่อนนั้นก็ทำกันเองแต่ละบ้าน ทุกบ้านก็ทำกันอยู่แล้ว”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

วันที่ 19 มิ.ย. 2564

“มีคนรับซื้อ เขามีร้านขายของมารับซื้อ เราก็เอาไปส่ง ขายส่งชิ้นหนึ่ง 15-16 บาท ออกเรียนจาก ป.4 ประมาณปีหนึ่ง ก็ทำขายส่วนตัว ทำทั้งวัน สมัยนั้นรายได้ต่อวัน 10 กว่าบาท สมัยนั้นกล้วยเดี่ยวขามละบาท ก็ทำ มาเกือบ 50 ปีละ ตั้งแต่ 11-12 ขวบ ก็รายได้ดี”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

29 พ.ค. 2564

ความก้าวหน้าที่สำคัญของชุมชนนี้ มีที่มาจากการทำงานที่ชาวบ้านมารวมตัวกันหาทางออกในการขายสินค้า และผู้นำชุมชนเห็นความสำคัญของงานจักสานและได้ของความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ มาช่วยสอนและ พัฒนาเป็นสินค้าตามความต้องการของตลาด ทำให้ขายสินค้าได้ดีมากขึ้น สมาชิกกลุ่มได้มีการคิด

ค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ จนตอนนี้มีเป็นร้อยแบบ แล้วก็ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ในปี พ.ศ. 2545 เริ่มมี เครื่องหมายการค้า ได้ไปออกงานใหญ่เมืองทอง เจอลูกค้าหาสินค้าให้ญี่ปุ่น จากนั้นทางกลุ่มจึงทำจักสานส่ง ญี่ปุ่นมาตลอด ซึ่งเป็นรายได้หลัก มีสมาชิกกลุ่มประมาณ 35 คน เน้นแม่บ้านและผู้สูงอายุที่ว่างงาน ช่วยกัน คิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เดือนละ 2 แบบ จนตอนนี้มีกันเป็นร้อยแบบ ในช่วงแรกมีลายเป็นชื่อ ตัวอักษร และ ลายขีดแครง ต่อมามีการพลิกแพลง ต่อยอด ปรับลาย แล้วก็ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ในปี 45 ไปที่พัฒนาชุมชน เพื่อคัดสรร เริ่มมีเครื่องหมายการค้า เมื่อออกงานใหญ่เมืองทอง ได้พบกับลูกค้าที่ต้องการหาสินค้าส่งไปขาย ประเทศญี่ปุ่น จึงได้เน้นการจักสานเพื่อขายส่ง ก่อให้เกิดรายได้ที่มั่นคง

“เห็นของที่บ้านเยอะแยะมาก ทำเลื้อยในหลังคาเรือนโดยที่ขายไม่ออก เลยรวมตัวกัน 18 ตุลาคม 2544 ไปคุยกับหัวหน้าอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง เขาเลยพาไปดูไปคุยว่าจริง ๆ มันต่อยอดทำอะไรได้บ้าง ติดต่อไป ศูนย์อาชีพที่ชุมพร เชี่ยวชาญเส้นใยพืช เส้นกระจุต โครงการของพระพันปีหลวง เลยขอทางสุราษฎร์ติดต่อ อาจารย์ที่เก่งที่สุดมา ได้อาจารย์อำนวยการมาช่วยสอน จากเลื้อยกลายเป็นตะกร้า เป็นอะไร ต่าง ๆ ตลาดก็เริ่มสนใจเรามากขึ้น”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

29 พ.ค. 2564

**1.2 บริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโต การพัฒนา การตกต่ำของหัตถกรรมพื้นบ้าน
แบบจักสานมีอะไรบ้าง อย่างไร ช่วงเวลาใด (สภาพเศรษฐกิจ การระบาดของเชื้อโรค ลักษณะประชากร
เทคโนโลยี วัฒนธรรมบริโภค)**

ช่วงเวลาที่เป็นการเจริญเติบโตของการทำจักสานประมาณช่วง ปี พ.ศ. 2544 เมื่อรวมสมาชิกในชุมชน ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นเป็นเท่าตัว

“พอเข้าเป็นชุมชนรายได้ก็เพิ่มขึ้นเท่าตัว แรก ๆ ที่รวมกลุ่มรายได้ดีมากเปิดไม่ถึงปี ทางเราเข้ามาบ้าง พวกอำเภอกวน พากันพาทัวร์มาบ้าง มาซื้อ มีไปออกบูธขายที่เมืองทอง ตามศูนย์ราชการ ตั้งเป็น OTOP 4 ดาว ทำให้ขายดีขึ้น ได้ออกทีวี มีข่าว มีโบรชัวร์ คนรู้จักมากขึ้น หลัง ๆ ก็มาขายออนไลน์ ก่อนโควิดจะมา ขายส่งตามสวนจตุจักร”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

29 พ.ค. 2564

“เคยมีช่วงได้ธันวา มกรา หนึ่งกว่า ออกเดอร์เยอะ เอาไปเป็นของแจก ของขวัญ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

29 พ.ค. 2564

นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านการทำจักสานให้กับบุคคลรุ่นหลังต่อไป เช่น มีการสอนนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ สิ่งที่น่าสนใจของสมาชิกกลุ่มชุมชนมาบเหลาชะโอน คือ สมาชิกทุกคนสามารถเป็นวิทยากรให้ความรู้หรือจัดอบรมได้

เรามีการสืบทอดภูมิปัญญา มีสอนเยาวชนทุกบ่ายวันอังคาร อันนี้เราได้รางวัลด้วย

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

29 พ.ค. 2564

“มีสอนเด็กทุกวันอังคาร ไปเที่ยวสอนตามโรงเรียนอื่นที่เขาเชิญไปสอน ไปเผยแพร่ภูมิปัญญาให้เด็ก ๆ หลายโรงเรียน ไปอัสสัมชัญระยอง ศรีราชา เมื่อเดือนที่แล้ว ช่วงนี้ติดโควิดก็ไม่ได้ไป ไปสอนตั้งแต่อนุบาลถึง ม. 1 ไปสอน อสม.บ้าง ไปสอนสวนลิลินธรบ้างเวลาเด็กมาเข้าแคมป์ ส่วนมากสอนให้สานตะกร้าเล็ก ๆ เด็กสานได้ก็เอาไปเลย”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

29 พ.ค. 2564

1.3 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานเป็นความภาคภูมิใจของท่าน/ ชุมชน อย่างไร

ความภาคภูมิใจในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน มีทั้งความภูมิใจเมื่อทำชิ้นงานสำเร็จ และ ความภูมิใจที่เกิดขึ้นเนื่องจากการได้สืบทอดงานจักสานให้คนรุ่นหลังต่อไป การทำจักสานก่อให้เกิดรายได้เพิ่ม มีเพื่อน เกิดความสามัคคีระหว่างสมาชิก รายได้เฉลี่ยต่อคนประมาณ 3,000-4,000 บาท ช่วงก่อนเกิดโควิด รายได้ขั้นต่ำ ไม่ต่ำกว่า 7,000-8,000 บาท รายได้หลักมาจากแขกที่มาดูงาน แล้วซื้อผลิตภัณฑ์กลับไป นอกจากนี้มีขายออนไลน์และขายที่ต่างประเทศด้วย

“มีรายได้เริ่มจากงานประจำ อย่างฉันท่านนวดแล้วก็ทำจักสาน ก็ได้เงินเพิ่ม ภูมิใจได้ทำของสวย ๆ งาม ๆ ของท้องถิ่นเราให้คนได้เห็น จะอนุรักษ์ไว้ให้ลูกให้หลาน”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

วันที่ 19 มิ.ย. 2564

“ก็ภูมิใจทุกอัน เราทำเป็นชิ้นอันได้ก็ชื่นใจ เพราะชุมชนแถวนี้ก็ไม่มีใครทำ มีแต่เรา”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

28 พ.ค. 2564

“ภูมิใจมาก เป็นพื้นฐานของเรา ที่พร้อมจะส่งต่อให้ลูกหลานต่อ ตั้งแต่ ร.2 ถึง ร.3”

สัมภาษณ์ ป้ามะลิ

29 พ.ค. 2564

(นักวิจัย: ชื่นไหนภูมิใจมากที่สุด)

“แจกัน ตะกร้า 6 มุม ก็ทำกันได้หลายคน ประธานกลุ่มคิดแบบมา”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

29 พ.ค. 2564

นักวิจัย: งานจักสานเป็นความภูมิใจของชุมชนเราอย่างไรบ้าง

“เมื่อตอนเราชนะเลิศหมู่บ้านโอท็อปเพื่อการท่องเที่ยว ทุกคนดีใจกันสุด ๆ ผู้ใหญ่บ้านแห่รอบ หมู่บ้าน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

29 พ.ค. 2564

2. การพัฒนาศักยภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน และถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นอย่างไร

2.1 สิ่งที่ท่านต้องการให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนเพื่อการพัฒนา ศักยภาพหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานคืออะไร และอย่างไร (บุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน)

ความต้องการการสนับสนุนเพื่อการพัฒนา ศักยภาพหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ชุมชนกลุ่มจักสานมาบชะโอนต้องการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การทำโรงเรือนอบพลังงานแสงอาทิตย์ ต้องการลายจักสานแบบใหม่ๆ และการทำสื่อประชาสัมพันธ์ ลักษณะของการช่วยเหลือต้องการให้มีความต่อเนื่อง มีการติดตามผลและต่อยอด

“ล่าสุดก่อนโควิดเข้า ลูกค้าญี่ปุ่นเบิ้ล 2 ตู้ในเดือนกรกฎาคมแล้วฝนตกเยอะมาก เลยอยากทำโรงเรือนอบพลังงานแสงอาทิตย์ เลยติดต่อสำนักงานพลังงาน ตอนนี้เลยอยากขยายตลาดและชิ้นงานใหม่ ๆ อยากได้รูปแบบใหม่ ๆ

“อยากให้ทำสื่อ ประชาสัมพันธ์ให้เราบ้าง ตั้งแต่ยุคที่ได้ออกทีวีหลังจากนั้นก็ไม่มีมาเลย”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

29 พ.ค. 2564

“ก็มีเยอะพอรูปแบบผลิตภัณฑ์ ให้ได้มาตรฐานดูดีขึ้น ให้ลูกค้าเข้ามาเยอะ ๆ ราคาก็พอ แต่ถ้าสูงขึ้นได้ก็ดี อยากให้หน่วยงานรัฐเข้ามา”

“อยากให้ทำสื่อ ประชาสัมพันธ์ให้เราบ้าง ตั้งแต่ยุคที่ได้ออกทีวีหลังจากนั้นก็ไม่มีมาเลย”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

29 พ.ค. 2564

“อยากให้มีมากเลย อยากให้มีด้านสถานที่ทำในหน้าฝน ทำให้คนรู้จักและมาซื้อ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 5

29 พ.ค. 2564

2.2 ท่านคิดว่าชุมชนนี้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้/ สืบสานภูมิปัญญาของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานอย่างไรบ้าง รูปแบบใด มีหลักฐานที่หลงเหลืออยู่อย่างไรบ้าง (บุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน)

การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับงานจักสานแบบออกเป็นเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มแรก นักเรียนในโรงเรียนต่างๆ กลุ่มที่ 2 เป็นผู้สนใจทั่วไป การสอนนักเรียนจะสอนในวันพุธ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สอนครั้งละ 2-4 ชั่วโมง เป็นการเดินทางไปสอนที่โรงเรียนนั้นๆ กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มแม่บ้านที่จังหวัดขอนแก่น และกลุ่ม 4 ที่พัฒนาสถาน

“ธรรมดาก็เปิดสอนเด็กนักเรียนทุกวันอังคาร แล้วแต่เขาจะจองมาเรียน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

29 พ.ค. 2564

“เพราะส่วนนี้ทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียง เด็กไปประกวดศิลปะหัตถกรรมระดับชาติได้ 2 ปีซ้อน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

29 พ.ค. 2564

สมาชิกคิดว่าการจักสานมักจะยังมีอยู่ต่อไป เพราะมีแหล่งวัตถุดิบที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีการสืบทอด โดยจะมีนักเรียนทั้งคนไทยและคนต่างชาติมาเรียนรู้จักสาน และในบางครั้งก็มีการเชิญสมาชิกไปเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการจักสาน เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นหลัง

“มาเรียนรู้ที่นี่ได้ มั่นใจว่าจะไม่สูญหาย เพราะว่ามีนักเรียนก็มาเรียนกับเราที่นี่ทุกวันพุธ”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

วันที่ 19 มิ.ย. 2564

3. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมพื้นบ้านจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและสุขภาพผู้สูงอายุอย่างไร

3.1 การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน มีผลต่อสุขภาพกายของท่านอย่างไร กรุณายกตัวอย่างจากประสบการณ์ที่เคยประสบ

การทำงานจักสานส่งผลต่อสุขภาพ มีทั้งทำให้สุขภาพแข็งแรงขึ้น เพราะต้องออกกำลังในการตำก แต่ในบางคนอาจจะเกิดความปวดเมื่อยบ้าง มีพยาบาลมาช่วยดูแลให้คำแนะนำเกี่ยวกับท่านั่งในการทำจักสาน

“เหมือนเราออกกำลังทุกวัน ตำกก็ได้ออกกำลัง ใช้สากตำออกกำลังมือ ได้กกเขี้ยว ๆ มา ย้อมดิน นวลสีขาวตาก 1 วัน แล้วก็ทำให้มันแบน แล้วตากอีกครั้งวัน แล้วทำให้แบนมาสานได้ ตันนิ่งได้เส้นนิ่ง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

29 พ.ค. 2564

“เจ็บขาบ้าง เจ็บหลังบ้าง มีบ้างไม่มากมาย ลูกบ้างนั่งทำต่อบ้าง ทำยาว ๆ แบบไม่ลุกก็ 2-3 ชั่วโมงแรก ๆ นั่งพื้นอย่างเดียวก็เจ็บ แต่มีหน่วยงานเข้ามาเอาเบาะมาให้ มาบอกวิธีนั่ง ให้นั่งโต๊ะเก้าอี้ ออกกำลังกาย ทำตามเขาบอกก็ดีขึ้น”

“แต่รวม ๆ ก็ส่งผลดี เพราะเวลาทำก็ได้ออกกำลังกายไปด้วย วันหนึ่งตากกก่าหนึ่งก็เป็นชั่วโมงกว่าจะอ่อน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

29 พ.ค. 2564

“นั่งทั้งวันก็ปวดหลัง ปวดแขน เริ่มทำตั้งแต่ 8 โมงถึง 4-5 โมง บางคนก็ทำกลางคืนด้วย มีปวดหัวบ้าง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

29 พ.ค. 2564

3.2 การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน มีผลต่อการทำงานของสมองอย่างไร

3.3 การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน มีผลต่อจิตใจ (ความคิด ความรู้สึก อารมณ์)

ความสุข การปรับตัวในชีวิตประจำวันอย่างไร

การทำจักสานมีผลต่อสมองช่วยให้มีความจำที่ดีขึ้น เพราะได้ฝึกจะลายต่าง ๆ เมื่อก่อนการทำลายจักสานจะใช้เวลาจดขั้นตอนการทำลงบนกระดาษ ต่อมาเมื่อมีโทรศัพท์จึงใช้การถ่ายภาพไว้ดู บางลายจำได้ดีแล้ว สำหรับลายใหม่ ๆ เช่น ตะกร้อ พิกุล และลายตั้ง จะถ่ายรูปเพื่อนำมาดูเป็นตัวอย่าง การมารวมกลุ่มกันในการทำจักสานก่อให้เกิดความสนุกสนาน ได้พูดคุยกัน มีสมาธิในการทำ

“ก็ความจำดี จำเก่ง สมองยังดี ถ้าไม่ทำก็คงเบื่อ อยู่ไปวัน ๆ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

29 พ.ค. 2564

“ก็ความจำดีขึ้น ได้ทำนั่นนี่ก็จำได้ ไม่เครียด ก็มีมีความสุข ได้ทำงานที่ชอบ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

29 พ.ค. 2564

“ก็ทำแล้วมีความสุขได้เจอเพื่อน เพื่อนเยอะ รวมกันเป็นกลุ่ม ได้คุยหัวเราะ ถ้ามีแขกก็รวมกันมาสาน ไม่มีก็สานบ้านใครบ้านมัน ทุกวันที่ 1 ก็เอามาส่งมาคิดเงิน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

29 พ.ค. 2564

4. ความเกี่ยวข้องกับผลกระทบพื้นบ้านจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ มีส่วนส่งเสริมให้เกิดความผาสุกทางใจอย่างไร

4.1 กระทบกรณพื้นบ้านจักสาน เกี่ยวข้องกับการยอมรับความสามารถ/ การนับถือตนเองของท่านหรือไม่ อย่างไร

กระทบกรณพื้นบ้านจักสานก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ มีการรับรู้เกี่ยวกับความสามารถของตนเอง เมื่อทำงานจักสานสำเร็จได้รับเงิน ทำให้รับผิดชอบตนเองได้ พัฒนาความสามารถของตนเองเพิ่มขึ้น เช่น การเรียนรู้ลายใหม่ๆ

“ก็ได้เงินให้หลานเรียนบ้างก็ภูมิใจ ยอมรับความสามารถของตัวเองไ้หมยังรับผิดชอบได้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

29 พ.ค. 2564

“ก็มีคนมาพูดมาคุยมาปรึกษาเรื่องงานเยอะแยะ เราก็เป็นที่ยอมรับ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

29 พ.ค. 2564

“พยายามหารูปแบบใหม่ ๆ มาสอนเด็ก มาสานแบบใหม่ ๆ เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ แล้วแต่ ลูกค้าต้องการแบบไหน เราก็ทำให้ได้ บางทีไปดูงานก็จำรูปแบบเขา มาพัฒนาแปลงเป็นแบบเรา”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

29 พ.ค. 2564

“เหมือนบังคับตัวเอง เวลาบอเดอร์มา ต้องทำให้ได้ตามเป้าหมาย ถ้าชิ้นใหญ่ก็ 4-5 ชิ้นต่อวัน พอทำสำเร็จก็ไม่เครียด ดีใจ ทำงานเข้าเป้า เคยทำได้เกินเป้า 6 ชิ้น”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

29 พ.ค. 2564

4.3 กระทบกรณพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการดำเนินชีวิตของท่านหรือไม่ อย่างไร

กระทบกรณพื้นบ้านจักสานเกี่ยวข้องกับเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ทำงานสร้างรายได้ พึ่งพาตนเองได้ และรู้สึกมีความสุขใจ มีความเอื้อเฟื้อต่อกัน

“สร้างรายได้ เกิดรางวัล มีความสุข”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

29 พ.ค. 2564

“ก็ได้พึ่งพาตนเอง ทำมาได้ด้วยมาก เป็นค่าอะไรหลาย ๆ อย่าง ป้าชอบจักสานมันเป็นงานฝีมือ ต้องใจเย็น”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

29 พ.ค. 2564

“ก็มีอาชีพอื่นทำด้วย อันนี้เป็นอาชีพเสริม เราปลูกผักสวนครัวที่บ้าน ปลูกปลอดสารพิษ ส่วนมากเราจะทำส่งกลุ่ม ให้เขาไปขายกันเอง ถ้าเป็นสมาชิกก็จะมีเก็บเงินกลุ่ม เวลาใครตายก็เอาเงินไปช่วยสมาชิกกลุ่ม เวลาเข้ากลุ่มก็มีค่าสมาชิกเข้า 500 บาท เงินนี้ก็เอาไปพัฒนากลุ่ม มาซื้ออุปกรณ์มาแจกจ่ายกัน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

29 พ.ค. 2564

4.4 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับความสามารถจัดการสิ่งแวดล้อมรอบตัว หรือไม่อย่างไร

หัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม มีการเข้าร่วมโครงการขยะเหลือศูนย์ (Zero waste) ในการจัดการกับขยะที่ใช้ในการย้อมกก หลังจากทำงานจักสานเสร็จก็จะอยู่บ้านดูแลบ้าน

“ก็พอมีเวลา เราก็ไม่ได้ทำอะไรทั้งวัน ตอนนี้อยู่กับหลาน ก็ดูแลบ้านได้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

29 พ.ค. 2564

“ป้า ๆ ยาย ๆ รายได้ส่วนหนึ่งมาซื้อกับข้าวแบบสบาย ๆ”

“เราเข้าโครงการของ zero waste ด้วย เวลาเขาถามเรื่องขยะที่ใช้ เราก็จะไล่จากสิ่ก่อนสุดก่อนในการต้มย้อม เวลาเราเท ก็เทในบ่อทราย จะมีชั้นทราย หิน ถ่าน เป็นบ่อบำบัด”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

29 พ.ค. 2564

4.5 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับความเป็นตัวของตัวเอง และสามารถคิดและทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีอิสระหรือไม่ อย่างไร

การทำจักสานทำให้รู้สึกว่ามีอิสระในชีวิต สามารถจัดการเวลาในการทำจักสานได้ มีรายได้เป็นของตนเอง

“มีอิสระ อยากทำอะไรก็ไม่พึ่งพาใคร”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

29 พ.ค. 2564

“ผมคิดว่ามีอิสระมาก ไม่ต้อง 8 โมงเช้า ไม่ต้องครั้นนาย ผมไม่ตามคน ไม่ใช่สายราชการที่ผมเห็นบอกผิดเป็นถูก”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

29 พ.ค. 2564

“มีอิสระในชีวิต ทำจักสานก็พักไว้ไปทำอย่างอื่นสักพักได้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

29 พ.ค. 2564

4.6 หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ดีของผู้อื่นหรือไม่ อย่างไร

การทำจักสานทำให้ได้ติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ ทั้งชาวบ้าน ส่วนราชการ และผู้นำ เพราะได้เข้าร่วมประชุมระดับชาติ ได้ถ่ายทอดการทำจักสานให้กับลูกหลาน สิ่งเหล่านี้เป็นการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ มีกลุ่มเพื่อนที่รวมทำจักสาน ได้รับความเคารพจากผู้ที่เข้ามาเรียน ก่อให้เกิดการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ

“ก็เราจะไปไหนทำอะไรก็ได้ ได้เจอเพื่อน”

“อยากให้เป็นอย่างอื่น ถึงทำงานที่อื่น เดี่ยวพอแก่ตัวก็ต้องมาทำ กลับมาทำ เป็นตั้งแต่เด็กก็ดี ไปไหนก็ไม่อดแค้น”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

29 พ.ค. 2564

“ก็ดีนะ เรารู้จักคนมากขึ้น รู้จักส่วนราชการ รู้จักผู้นำกลุ่มอื่น ๆ ได้ไปประชุมระดับประเทศ ได้ความรู้จากเขาเยอะขึ้น ส่วนในบ้านเราก็ได้รู้จักกันมาก พุดคุยกัน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

29 พ.ค. 2564

“ก็เด็ก ๆ มาขอให้สอนทำบ้าง มีมาจ้างไปสอนเด็กทำบ้างก็ได้ค่าแรง เวลาเมื่อได้มากคนในกลุ่มก็โทรหาไปช่วยกันสอน ในบ้านลูกก็ช่วยทำบ้าง อยากจะสอนให้หลานทำอยู่”

“ที่นี้มีต้นกระจุยอะแยะ มาศึกษาได้ มาดูมาเรียนได้ การสานมันก็ได้ความรู้ ได้เพื่อน ได้เงินด้วย ได้ความภูมิใจ สุขภาพก็แข็งแรง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

29 พ.ค. 2564

นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นในการทำจักสาน มีความภาคภูมิใจ รักอาชีพจักสาน เมื่อได้ไปดูงานก็หาความรู้ใหม่ มาใช้ในการพัฒนาการทำจักสานให้ดีขึ้น มีใจที่เปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นของลูกค้า จึงทำให้ผลิตสินค้าได้ตรงตามความต้องการของตลาด และขายได้ในราคาที่ดี นำมาซึ่งความมั่นคงและมั่งคั่งของชุมชน

จะเห็นได้ว่าบ้านมาบเหลาพะโยน ตำบลกระพวง จังหวัดระยองมีหลายปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จทั้งในเรื่องทรัพยากรตามธรรมชาติที่มีอย่างเหลือเฟือ การสืบทอดเรื่องการจักสานจากคนรุ่นก่อน รุ่นพ่อแม่มาสู่ผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นต่อไปอย่างเป็นรูปธรรม ความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกแต่ละคน ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานจักสาน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นจุดแข็งของชุมชนแห่งนี้ในการที่จะอนุรักษ์การจักสานให้คงอยู่ต่อไป

กลุ่มกลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ต.วังเย็น อ.แปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผู้วิจัยนำข้อสรุปจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ จำนวน 6 คน ประกอบด้วย คุณ ว. (นามสมมติ) คุณ ล. (นามสมมติ) คุณ ส. (นามสมมติ) คุณ สว. (นามสมมติ) คุณ ร. (นามสมมติ) และคุณ ม. (นามสมมติ) และการสนทนากลุ่ม จำนวน 23 คน และข้อมูลจากเอกสาร ภาพถ่าย วัสดุอุปกรณ์ ของกลุ่มจักสานบ้านวังเย็นที่ป้ามานพได้มอบให้ แล้วทำการวิเคราะห์ จัดกลุ่ม และเชื่อมโยงประเด็น สามารถสรุปจำแนกตามโครงสร้างของการคำถามต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ประวัติชุมชนบ้านวังเย็น

วังเย็นเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราหรือเมืองแปดริ้ว ดินแดนในตำนานนิทานพื้นบ้านเรื่องพระรถเมรีอันลือเลื่องและเมืองพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง “หลวงพ่อโสธร” หากนับระยะห่างจากตัวจังหวัดจะราว ๆ 20 กิโลเมตร ถือว่าไม่ไกลนักในการเดินทางไปชุมชนน่ารักๆ ผู้คนใจดีแห่งนี้

คำว่า วังเย็น ซึ่งเป็นชื่อชุมชน ได้มาจากลักษณะของวังน้ำในคลองวังเย็น บริเวณหลังวัดวังเย็น (2554, หน้า 34) ที่เป็นวังน้ำที่มีความเย็นตลอดเวลาเพราะไม่ถูกแสงแดดด้วยริมสองฝั่งคลองถูกปกคลุมไปด้วยความร่มรื่นต้นไม้หนาพรรณโดยเฉพาะไผ่สีสุกอันอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรอันมีค่าซึ่งเป็นที่มาของภูมิปัญญาจักสานของชุมชนแห่งนี้ แม้ในหน้าแล้งคลองวังเย็นก็ไม่เคยเหือดแห้ง ในอดีตชาวบ้านวังเย็นจึงนิยมนำวัควาย

มาอาบน้ำในบริเวณนี้เป็นประจำ อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนคือ เกษตรกร ทำนา ทำมาค้าขายบ้างไม่มากนัก ภาพความสุข มิตรไมตรี แบบชุมชนเกษตรที่ไม่เร่งรีบจึงเป็นความทรงจำที่ไม่เคยลืมเลือนของชาวบ้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่แห่งนี้มาอย่างยาวนาน ซึ่งสัมผัสได้เมื่อยามสนทนาพูดคุยกับผู้สูงอายุถึงความหลังของชุมชนบ้านวังเย็น ที่มีวัดวังเย็นเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่เมื่อวันพระหรือทำบุญเมื่อใด ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนรายล้อมในชุมชนทั้งใกล้และไกลต่างพร้อมแรงพร้อมใจไปทำบุญด้วยหน้าตามยิ้มแย้ม แจ่มใส ได้ยินเสียงทักทายด้วยความสนิทสนม รู้จักไว้วางใจกัน ที่นับวันจะหายากไปทุกทีในสังคมเมือง แต่ที่บ้านวังเย็น ภาพเหล่านี้ยังมีให้เห็นจนคุ้นตา

เนื่องจากลักษณะภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงวิถีชีวิตแบบชนบท ทำให้ชาวชุมชนวังเย็นทำจักสานเพื่อเป็นข้าวของเครื่องใช้กันมาอย่างยาวนานสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเกิดเป็นภูมิปัญญา จนกลายเป็นที่รู้จักของชุมชนอื่น ๆ ว่าเป็นชุมชนที่มีความชำนาญเรื่องการทำตะกร้าเพราะที่นี่มีทรัพยากรธรรมชาติ คือ ไม้ไผ่ ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านในชุมชนรู้จักนำวัสดุในท้องถิ่นมาจักสานเพื่อทำเป็นข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ช้อนจับปลา กระจาด กระบุง ตะแกรงตากปลา

“ชาวบ้านทำจักสานมาก่อน (ก่อนมีกลุ่ม) รวมทั้งทำของใช้ของเนกประสงค์ เช่น ตะแกรง กระบุง ๆ ไว้ใช้เอง เพราะมีไม้ไผ่เยอะ มีคลอง ไม่มีถนน ไปบางคล้าก็มีเรือ เมื่อก่อนวังเย็นจะถูกเรียกว่า วังเย็นทำกระชะ (กระชะหมายถึง ตะกร้าใส่ของ)”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

27 พ.ค. 2564

ในปี พ.ศ. 2525 ทางราชการได้มาจัดอบรมจักสานตะกร้าสืบทอดจากก้านมะพร้าว มีกลุ่มแม่บ้านที่สนใจเข้ารับการอบรมและมีการออกแบบเป็นตะกร้ารูปทรงต่างๆ รวมถึงของใช้ชนิดต่าง ๆ จนก่อให้เกิดเป็นกลุ่มจักสานแม่บ้านวังเย็น (2545, หน้า 35)

2. ประวัติความเป็นมาของการทำหัตถกรรม (กลุ่มจักสานแม่บ้านวังเย็น)

เครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดจากการคิดที่สร้างสรรค์ของมนุษย์ในการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาสอดคล้อง จัก สาน เป็นรูปแบบอย่างง่าย ๆ แล้วพัฒนาจนเป็นข้าวของเครื่องใช้ที่มีประโยชน์ ต่อเติม ตกแต่งจนมี รูปทรงสวยงาม ประณีตบรรจง สอดคล้องไปตามความนิยม ชนบทธรรมเนียม ประเพณี ชีวิต ความเป็นอยู่ของแต่ละท้องถิ่นมาเป็นเวลายาวนาน กล่าวกันว่ากลุ่มประเทศในแถบเอเชียเป็นแหล่งผลิตเครื่องจักสานที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะดินแดนแห่งนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่บ้านวังเย็น การมีวิถีชีวิตเกษตรพื้นบ้าน นับตั้งแต่อดีตสืบเนื่องกันมา และ ชาวบ้านวังเย็นได้นำทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ไม้ไผ่ หวาย ก้านมะพร้าว และผักตบชวา ที่มีมากมายในพื้นที่มาสร้างสรรค์และพัฒนาเป็นข้าวของเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย สวยงาม เป็นมิตร

กับธรรมชาติ เช่น เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องจักสาน ตะกร้า กระจาด กระบุง เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันมาอย่างยาวนานจนก่อเกิดเป็นสิ่งสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์ชุมชนระดับ 5 ดาวที่สามารถวัดใครๆ ได้อย่างภาคภูมิใจ

เนื่องจากบ้านวังเย็นเต็มไปด้วยต้นไม้ จึงทำให้ชาวบ้านมีทรัพยากรไม้ใช้อย่างเหลือเฟือมาสานเป็นของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ช้องจับปลา กระจาด กระบุง ตะแกรงตากปลา ซึ่งหากลองเดินไปถามบ้านชาวบ้านที่เป็นคนเฒ่าคนแก่หรืออยู่อาศัยในชุมชนมาช้านานก็ยังพอทำกันได้ไม่น้อยทีเดียว แต่กระนั้นองค์ความรู้ในการจักสานไม้ไผ่อันเป็นภูมิปัญญาที่ติดเนื้อติดตัวชาวบ้าน ก็ได้เริ่มลดน้อยถอยลงไปเรื่อย ๆ เมื่อชุมชนเติบโตและพัฒนา เนื่องจากชีวิตสมัยใหม่ได้นำพาความเจริญความสะดวกสบายและความทันสมัยเข้ามา ทำให้เครื่องจักสานที่ต้องใช้เวลาในการทำนานเริ่มได้รับการถ่ายทอดน้อยลงและหาคนทำยากขึ้นทุกที อย่างไรก็ตามเนื่องจากความพยายามของทางการ ที่ได้เข้ามาส่งเสริมและชักชวนแม่บ้านในชุมชนบ้านวังเย็น ผ่านการอบรมเรียนรู้ และพูดคุยความต้องการของชุมชนจึงเกิดกลุ่มแม่บ้านจักสานวังเย็นขึ้นมาและเติบโตแบ่งบานจนกระทั่งเข้าสู่ช่วงเวลาอันรุ่งเรืองในห้วงเวลาปัจจุบัน ตามลำดับเวลาดังนี้

ในปีพ.ศ. 2525 ด้วยแนวคิดการพัฒนาชุมชนที่เริ่มเติบโตแข็งแรงและการเล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญา หน่วยงานราชการจึงได้เข้ามาจัดอบรมการสานตะกร้าสื่เปลี่ยนจากก้านมะพร้าว โดยมีกลุ่มแม่บ้านสนใจเข้าร่วมอบรมและช่วยกันพัฒนาการออกแบบตะกร้าและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชนให้มีความหลากหลายและสวยงามเป็นที่ต้องการของตลาด

“เริ่มทำตั้งแต่ปี พ.ศ. 24 เกือบ 40 ปี อบรมตะกร้า มีคนมาให้ความรู้ทำหลายอย่าง แต่สู้จักสานไม่ได้ สมัยนั้นสื่อสารกันทางโทรเลข ไม่มีมือถือ ไม่มีคอมพิวเตอร์ การคมนาคมสะดวกพอไปได้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

27 พค 2564

“ปี พ.ศ. 2525 กศน. พัฒนาชุมชน และเกษตรอำเภอ จัดให้มีการอบรมกลุ่มแม่บ้านใน ที่วัดวังเย็นนี้ ละคะ อบรมวิชาการอะไรจ้ะ อบรมตั้ง 10 วันพอใกล้จะเลิกเริ่มสอบถามว่าใครอยากจะทำอะไร กลุ่มไหนอยากจะทำอะไร ...ก็ได้ข้อตกลงว่าจะทำตะกร้า ก้านมะพร้าว ” ก้านมะพร้าวจากในหมู่บ้านสาวกันเองนี่ละ ทางราชการจึงนำอาจารย์จากบ้านโพธิ์ ที่ฉะเชิงเทรานี่ละ มาสอน และมีการจัดตั้งกลุ่ม เลือกประธานกลุ่ม มีสมาชิกกลุ่มเริ่มแรกประมาณ 40-50 คน อยู่มาวันนี้ก็เสียไปหลายคนแล้ว

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

27 พ.ค. 2564

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2532 จึงได้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์ ชื่อว่า “สหกรณ์จักสานบริการ”

“อยู่มาปี พ.ศ. 2532 ทางเกษตรสหกรณ์แนะนำให้ตั้งสหกรณ์ จึงมีการตั้งสหกรณ์ “สหกรณ์จักสาน
บริการ”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6
27 พ.ค. 2564

“พ.ศ. 2535 ไปอบรมที่พัฒนาชุมชนชลบุรี จำได้ พาณิชย์หาตราสินค้าให้คือ NOP (นพ)”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6
27 พ.ค. 2564

กลุ่มจักสานบ้านวังเย็น จากเดิมที่ทำไมทำอะไรนานา เวลาว่าง ๆ ทำจักสาน ได้ค่อย ๆ พัฒนาจากการทำใช้
กันในครัวเรือน ต่อมามีคนจากนอกชุมชน เช่น กศน. มาสอนทำจักสานจากบ้านมะพร้าว ผักตบชวา ทำเชือก
หวาย ไม้ไผ่ ฯลฯ จึงเกิดเป็นกลุ่มอาชีพที่สร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชน กลุ่มเริ่มแรก
ประกอบด้วยคนหลัก ๆ เช่น ป้าบุญเรือน ป้าหลี่ ป้ามานพ ที่บ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ กัน เดิมทีจะมีคนมารับสินค้า
ที่บ้านสมาชิกที่ผลิต รวมทั้งที่บ้านป้ามานพซึ่งเป็นศูนย์กลางการซื้อขายและส่งสินค้าจากคนในกลุ่มไปยัง
ภายนอกชุมชนที่เป็นแหล่งรับซื้อหรือผู้บริโภค และได้ลงทะเบียน OTOP และเข้ารับการคัดสรรสุดยอดหนึ่ง
ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ช่วงที่กลุ่มจักสานเฟื่องฟูและคึกคักมากคือ ช่วงปีที่ทักษิณเป็นนายกรัฐมนตรี คือ
พ.ศ. 2544-2549 การค้าขายสินค้าของกลุ่มพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว มีการพาชุมชนไปศึกษาดูงาน มีรายการ
มาขอถ่ายทำจักสาน มีการสนับสนุนสินค้าจากบุคคลสำคัญ ๆ

ผู้สัมภาษณ์: ช่วงไหนคะที่จักสาน ได้รับการตอบรับดี?

หนูหริ่ง : ช่วงนายกทักษิณ ช่วงนั้นขายดีมาก

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 5
27 พ.ค. 2564

“ปี 2544-45 จักสานเติบโตดีมาก”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4
27 พ.ค. 2564

“ทักษิณเขาเกณฑ์ พาชุมชนไปเที่ยวดูงานจังหวัดอื่น มีคนมาถ่ายทำรายการ ชื่อ แก้วแก่อะไรจำไม่ได้”

“สส. จาตุรนต์ ฉายแสง มาช่วยเหมา เมื่อก่อนขายดี งานหลวงพ่อก งานศาลากลาง งานกาชาด”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6
27 พ.ค. 2564

ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงและโดดเด่นที่สุดของกลุ่มคือ “ตะกร้าไม้ไผ่ลายคุณนายมะเฟือง” ที่ได้รับรางวัล OTOP 5 ดาว ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์จักสานก้านมะพร้าวของกลุ่มคือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากก้านมะพร้าว หรือไม้ไผ่ ที่มีความประณีต ละเอียด สวย ทน เวลาถือมีน้ำหนักเบา ใช้ใส่สิ่งของต่าง ๆ ได้จีปาะ ที่สำคัญคือ มีความแข็งแรง ดุติ มีราคา อันแสดงถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีการนำมาปรับประยุกต์ให้มีคุณค่า แต่ราคาไม่แพง หากซื้อราคาส่ง โดยเฉพาะตะกร้าไม้ไผ่ลายคุณนายมะเฟืองราคาประมาณ 700-800 บาท ส่วนราคาขายหลัก เพียงหลักพัน ซึ่งมีหลายแบบ หลากหลายให้ลูกค้าเลือก รวมทั้งยังสามารถผลิตตามความต้องการของลูกค้าได้ด้วย เพียงแต่อาจใช้เวลาเพิ่มขึ้นสักนิด ต้นแบบที่เป็นแรงบันดาลใจให้กับกลุ่มจักสานวังเย็น ส่วนหนึ่งเกิดจากการไปดูงานจักสานทั้งที่พินสของคุณนายปราณี ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ซึ่งได้สมาชิกที่มีความสามารถในการจำ ไปดูแบบอะไรมาแล้วก็สามารถนำกลับมาทำได้หมด ทำให้กลุ่มจักสานมีผลิตภัณฑ์ที่สวยงามและได้รับการยอมรับเพิ่มขึ้น

ภายหลังจากผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้ระดับ 3 ดาว 5 ดาว กลุ่มได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายต่อเนื่องมาโดยตลอด แต่ในช่วง 2-3 ปีหลัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 ผลิตภัณฑ์ขายไม่ดี ไม่มีลูกค้าประกอบกับป่ามานพ ประธานกลุ่มไม่ค่อยสบายมีปัญหาสุขภาพ กลุ่มจึงดูขบเขาลงไป

“ตอนนี้บ้านพ่อบ่วย ก็เลยจะงักใจ เราไม่ได้เป็นคนส่ง เราไม่ได้เกี่ยวกับเขา เรามีหน้าที่สานอย่างเดียว”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1
27 พ.ค. 2564

“ตอนนี้ป่ามานพเขาไม่ไหวแล้ว ไปผ่าท้อง งานไม่ค่อยมีช่วงนี้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3
27 พ.ค. 2564

“ป่ามานพป่วย เลยจะงัก”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1
27 พ.ค. 2564

สรุป ช่วงเวลา (Timeline) ประวัติย่อการเกิดกลุ่มจักสานวังเย็น

พ.ศ. 2525 หน่วยงานราชการเข้ามาอบรมการสานตะกร้าก้านมะพร้าว โดยชาวบ้านมีความสามารถในด้านนี้บ้างพอสมควรเพราะทำจักสานในเวลารว่างจากการทำไร่ทำนา และทำเป็นของใช้ในชีวิตประจำวัน

พ.ศ. 2532 กลุ่มได้รับรางวัลชนะเลิศประกวดศิลปาชีพ ก้านมะพร้าว ในงานศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนครั้งที่ 1 ปี พ.ศ. 2532

พ.ศ. 2546 มีชาวเดนมาร์กสั่งทำกระจาดแต่ทำไม่เป็น กลุ่มจึงมีความพยายามในการพัฒนาเพื่อผลิตสินค้าตามความต้องการของลูกค้ามากขึ้น

พ.ศ. 2549 กลุ่มฯได้รับการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ระดับ 5 ดาว พ.ศ. 2549

พ.ศ. 2552 กลุ่มฯได้รับการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ระดับ 3 ดาว พ.ศ. 2549

พ.ศ. 2554 จัดทำโครงการขยายภูมิปัญญาแผ่นดินเศรษฐกิจพอเพียง ปี พ.ศ. 2554 ได้เป็น 1 ใน 4 โครงการนำร่องจังหวัดฉะเชิงเทรา มีชื่อว่า โครงการจักสานเชิงสร้างสรรค์สู่สากล ซึ่งได้ดำเนินการต่าง ๆ เช่น

1. วันที่ 16 มิถุนายน-8 กรกฎาคม จัดการอบรมถ่ายทอดความรู้ 20 วัน
2. ศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เศรษฐกิจ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรและอำเภอบางปะหัน จังหวัดอยุธยา
3. พัฒนาผลิตภัณฑ์
4. ประชาสัมพันธ์เผยแพร่กลุ่มและผลิตภัณฑ์
5. จัดแสดงโอท็อป ณ พิวเจอร์ปาร์ค รังสิต วันที่ 8-13 กันยายน 2554

พ.ศ. 2564 กลุ่มคณาจารย์และนักศึกษาเรียนรู้ ทำวิจัยภูมิปัญญากับกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การระบาดของเชื้อโควิด 19 จัดเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเป็นอย่างมาก เพราะเศรษฐกิจไม่ดี ทำให้ขายสินค้าไม่ได้ งานต่าง ๆ ที่เคยตั้งใจได้ออก หรือได้จัดก็จำเป็นต้องเลื่อนออกไป ทำให้รายได้ลดลง กลุ่มไม่มีงาน ต้องหยุดกิจกรรม อย่างไรก็ตามก่อนสถานการณ์โควิด 19 แพ้ระบาด กลุ่มจักสานวังเย็นก็เริ่มมีอาการไม่ค่อยเติบโตอยู่ก่อนแล้วเพราะขาดการสนับสนุน ส่งเสริมจากรัฐบาล

ช่วงนี้ไม่เติบโต แะ ไม่ติดโควิดก็ไม่เติบโตแล้ว เพราะรัฐบาลไม่สนับสนุนแล้ว รัฐบาลหลัง ๆ ไม่ได้เรื่อง ส่งเสริมน้อย 7-8 ปีแล้วละ”

“ตอนนี้ 2 ปีแล้วจักสานไม่ดี ลูกค้าเราเขาก็ขายไม่ได้ ลูกค้าอยู่นี้ก็มี แกวบางคล้า บุญมีเบเกอร์นี่ แกวอื่นอยู่ไกล ที่แม่กลอง ที่กรุงเทพ ที่ได้ก็มี”

“ความจริงกลุ่มแม่บ้านมีผลกระทบไปหมด แม่ค้ามีผลกระทบ เซเวนขึ้นเยอะไปหมด อยู่ไม่ได้”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6, 7

27 พ.ค. 2564

“โควิดทำให้คนไม่ออกไปไหน ไม่ค่อยออกจากบ้าน รายได้ลด ทำให้ขายสินค้าไม่ได้ ไม่รู้จะไปขายที่ไหน ไม่มีใครซื้อ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

27 พ.ค. 2564

กลุ่มจักสานวันนี้กำลังตกอยู่ในห้วงเวลาขาลง คนรุ่นใหม่ ๆ ไม่สนใจสืบสาน หรือสนใจก็ไม่ได้ไม่เก่ง หรือสอยเท่าที่คนเก่าแก่ทำกัน ซึ่งวันนี้ผู้สูงอายุเริ่มหมดกำลังวังชา หลายคนก็ล้มหายตายจากกันไป แต่หากมีการสนับสนุนช่วยเหลือตรงตามความต้องการและศักยภาพของกลุ่มอาจทำให้กลุ่มกลับมาศึกษาค้นคว้าอีกครั้งก็เป็นได้ สิ่งที่เป็นปัญหามากในเวลานี้คือการที่มีสินค้าค้างอยู่ในที่เก็บสินค้าจำนวนมาก ที่ยังไม่สามารถจำหน่ายได้ทำให้ทุนจม จนสร้างความเหนื่อยล้าให้กับกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำจักสานบ้านวังเย็นอย่างมาก

“อนาคตของกลุ่มจะมีแต่แก่ ๆ ทั้งนั้น มีเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ทำขายกันบ้าง มีบ้างตรงโน้น แต่ก็หยุดกันไป หมู่ 3 นะ”

“อนาคตก็ไม่เจริญ”

“ถ้ามีทางการมาส่งเสริม มีตลาดให้ มีคำสั่งมาก็ทำได้นะ”

“พวกป้าเขาถึงกันอยู่แล้ว แจกงานกันไปแล้วและไปทำกัน”

“สานได้ แต่ช่วยป้ามากกว่า....แต่สานสวยยากนะ”

“ตอนนี้ของที่ร้านราคาเป็นแสนยังไม่ได้ออก ของค้างอยู่เต็มไปหมด

“ทุนจ่ายไปเอง รอป้าไปขายถึงจะได้เงินคืน ของเหลือในสต็อกเยอะเลย ตะกร้าเยอะเลย

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6,7,8

27 พ.ค. 2564

จากประวัติของกลุ่มจักสานบ้านวังเย็นจะเห็นได้ว่าเหตุการณ์พื้นบ้านจักสานนี้เป็นความภาคภูมิใจของกลุ่มผู้สูงอายุและชุมชนที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นที่รู้จักในระดับจังหวัดและมีกลุ่มเครือข่ายลูกค้าที่กว้างขวางได้รับการยอมรับในระดับประเทศและต่างประเทศ

สถานที่ผลิตสินค้าและกระบวนการในการผลิตสินค้า มีรายละเอียดดังนี้

สถานที่ผลิต ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 1/11 หมู่ 1 ต. วังเย็น อ.แปลงยาว จ. ฉะเชิงเทรา โทร 089-962-8667 และบ้านเรือนของสมาชิกกลุ่มที่รับไปผลิตตามบ้าน ถึงเวลานักนำสินค้ามาส่ง ซึ่งวิธีการทำ ทุกคนจะเริ่มต้นจากขั้นตอนต่าง ๆ ที่เรียนรู้มา ทำเป็นขั้นเป็นตอน จากพื้นฐานเบื้องต้นก่อนแล้วค่อย ๆ สานจนครบตามรูปแบบ

“ก่อนทำ เราจะเหลาไม้ไว้ ก่อน”

“ทำของใครของมัน ทำเป็นขั้นเป็นตอน ขึ้นไว้เป็นสิบ

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6,9

27 พ.ค. 2564

กระบวนการผลิต ขั้นตอนการดำเนินการและเทคนิคการผลิต

โดยพิจารณาจากตัวอย่างการผลิตตะกร้าก้านมะพร้าว มีรายละเอียดดังนี้

1.กระบวนการผลิตตะกร้าก้านมะพร้าว

วัตถุดิบและส่วนประกอบ

1. ก้านมะพร้าว ไม้ไผ่ หวาย ผักตบชวา
2. น้ำมันสน น้ำมันวานิช กาวน้ำ
3. เชือกไนล่อน
4. ด้ายสีเหลือง
5. หวายเทียม
6. อุปกรณ์อื่น ๆ เช่น แปรงทาสี กรรไกร มีด ฝ้ายลาย ลวด

ขั้นตอนการผลิต (ตะกร้ามะพร้าว)

1. นำไม้ไผ่มาตัดเป็นท่อน ๆ วัดขนาดความยาวของตะกร้า
2. นำไม้ไผ่มาเหลาให้เรียบได้ขนาดตามต้องการ
3. นำไม้ไผ่ที่เหลือมาตัดเป็นรูปทรงตามที่ต้องการให้ครบจำนวน
4. นำก้านมะพร้าวมาเหลาให้เรียบ และมีสีขาวทั้งก้าน
5. นำก้านมะพร้าวที่เหลือเสร็จเรียบร้อยมาคัดขนาดให้เท่ากัน
6. เตรียมด้ายและเข็มเพื่อนำทางมะพร้าวมาสานติดกับขอบไม้ไผ่ที่เตรียมไว้
7. พอสานได้รูปทรงตามต้องการแล้ว นำหวายเทียมที่เตรียมไว้ถักจนวงที่ปากตะกร้าและที่ก้น

ตะกร้านำหวายเทียมมาถักเป็นลายปลาตะเพียน พร้อมตกแต่งให้สวยงาม

8. ทำที่หิ้วตะกร้า โดยนำหวายเทียมมาพันที่วงตะกร้า แล้วนำหวายมาทำจูงนางบนหลังวงตะกร้า เพื่อเพิ่มความสวยงามนำน้ำมันวานิชมาทาให้ทั่วตะกร้า นำไปตากแดดให้แห้งเพิ่มความแข็งแรงและสวยงาม

เทคนิคหรือเคล็ดลับในการผลิต

การเลือกใช้วัสดุดิบ ต้องใช้ก้านมะพร้าวที่ไม่มีจุดดำ ไม่แฉะจัด เพราะจะกรอบไม่สามารถจักสานได้รูปตามที่ต้องการ ขั้นตอนการจักสานให้ใส่ใจเป็นพิเศษ วางช่องมัดให้เสมอ ความห่างของช่องไปให้เท่ากันจึงสวยงาม การทำขอบต้องเหลาไม้ไผ่ให้เรียบ การมัดเชือกต้องไม่ให้เห็นปุ่มเก็บบางให้เรียบร้อย ร้อยต่อต่าง ๆ ต้องจัดให้เป็นแนวเดียวกัน

3.บริบทที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโต การพัฒนา และการตกต่ำของหัตถกรรมพื้นบ้านจักสาน

ผลิตภัณฑ์จักสานบ้านวังเย็น เกิดจากการสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านจากรุ่นสู่รุ่นเนื่องจากความพร้อมของสภาพธรรมชาติและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเกษตรกรรม และการเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมของทางราชการ จึงทำให้กลุ่มจักสานแม่บ้านวังเย็นได้ปรากฏตัวขึ้นมาในสังคมเชิงเทราและสังคมไทย

การเกิดและเติบโตของกลุ่มจึงมีความเกี่ยวข้องกับนโยบายและการดำเนินการต่าง ๆ ของหน่วยงานราชการหรือรัฐบาลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาบริหารจัดการประเทศของ พล.ต.อ. ทักษิณ ชินวัตร ที่สนับสนุนและกระจายความเจริญให้กับท้องถิ่น ผ่านการกระตุ้นการให้เกิดกลุ่มอาชีพ การสร้างรายได้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน OTOP ที่นำมาจากแนวคิด OVOP ของประเทศญี่ปุ่นมาใช้พัฒนาสังคมไทย ได้ส่งผลให้ชุมชนจักสานบ้านวังเย็นมีความคึกคัก ในการผลิตสินค้า และการค้าขายเริ่มเติบโต กลุ่มได้มีโอกาสสร้างสรรค์พัฒนาผลิตภัณฑ์จนเป็นที่สนใจของผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศ ส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มมี

รายได้เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจของชุมชนและจังหวัดดีขึ้นตามไปด้วย แต่หากรัฐไม่สนับสนุนหรือสนับสนุนไม่ดี กลุ่มจะได้รับผลกระทบและขายสินค้าไม่ได้ โดยเฉพาะในระยะหลังรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา

“พอเป็นกลุ่ม ปี 44 รุ่นทักษิณ ให้หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จากนั้น ทางการก็สร้างชุมชนของ ทางการที่อำเภอแปลงยาว สร้างให้ให้อาครละตำบลๆ 4 ตำบล”

“ไม่มี (รัฐ) เขาไม่ได้สนับสนุน ให้ไปออกงาน เราก็ไปไม่ได้มา”

“ร้านประชารัฐ เอาของไปขายไม่ได้เงินหรอก ป้าสูญไปเป็นหมื่น ให้ไปวางร้านประชารัฐ ไม่ให้เงิน ของก็ไม่ได้คืน หมาดเยอะ รากหญ้าแย้

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6,7

27 พ.ค. 2564

4. ความภูมิใจ: หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานที่มีต่อผู้สูงอายุและชุมชน

การเติบโตและพัฒนาของกลุ่มจักสานบ้านวังเย็น ได้ก่อร่างสร้างความภูมิใจให้กับตัวผู้สูงอายุและชุมชนทั้งในด้านการมีรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว การสร้างชื่อเสียงให้ชุมชนเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับกับคนในชุมชนอื่น ๆ จนมีการสั่งซื้อสินค้ารวมทั้งเชิญให้ไปออกร้าน ไปสอนหรือเป็นวิทยากรให้กับกลุ่มคนต่าง ๆ

“ภูมิใจที่ป้ามาอยู่นี่นะป้าไม่ใช่คนแถวนี้ะภูมิใจเพราะว่าชุมชนแถวนี้เขาก็นับถือปากัน ภูมิใจป้าทำอะไรขึ้นมาก็มีคนเห็นด้วยช่วยเหลือ ชุมชนภูมิใจที่ว่าทำอยู่ก็คือจักสานภูมิใจที่เราได้ทำสิ่งนี้ได้ช่วยเหลือชุมชนให้มีรายได้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

27 พ.ค. 2564

อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุบางท่านก็ไม่ได้คิดว่าเป็นความภาคภูมิใจแต่ถือเป็นจักสานเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้การดำรงชีวิตของท่านยังคงดำเนินต่อไปได้

“มันไม่ได้เป็นภาคภูมิใจหรอกออกบ้านมางานอดิเรกใจมันไปทั่ว แล้วก็ทำงานก่อสร้างอะทำนานช่วงนี้ ก็ไม่ได้ทำงานก่อสร้าง มันหมดไม่มีงานก็ไม่ได้ทำทำบ้างไม่ทำบ้าง สบายก็ไม่มีใคร แฟนก็ตายแล้วเหลือลูก คนนี้ ลูกก็เอาอะไรไม่ได้ ก็ไปทำงานโรงเห็ดธรรมชาติเขาไม่เอาหรอกอายุ 60 นี่เขาสงสารเขาไม่ให้ทำ แล้วกลับมาทำจักสาน ป้าอายุมากแล้วงานก่อสร้างก็จะไม่ค่อยไหวก็มาทำตรงนี้แทนถ้าเขามีให้ทำ”

สัมภาษณ์เชิงลึก ป้าสมจิต

27 พ.ค. 2564

ตะกร้าก้านมะพร้าวถือเป็นจักสานที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมากเพราะทำเป็นอันแรก คนนิยมใช้ มีคนสั่งซื้อมาก เป็นที่ต้องการของตลาด

ผู้สัมภาษณ์: คุณป้าภูมิใจกับลายจักสานชิ้นไหนมากที่สุดคะ?

ป้าลัดดา: ตะกร้าก้านมะพร้าวเพราะว่าป้าทำเป็นลายแรก อันแรกป้าก็เลยฝังใจชอบอันนั้น

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

27 พ.ค. 2564

นอกจากนี้ตะกร้าของชุมชนยังได้รับการคัดเลือกให้นำไปถวายสมเด็จพระเทพฯ เนื่องจากเป็นของเด่นของอำเภอแปลงยาว ตอนที่ได้ออกโอกาสเข้าเฝ้าฯ ป้ามานพ ตื่นเต้นมากซึ่งถือเป็นความภูมิใจที่ยิ่งใหญ่ของชาวชุมชน

“ได้พบพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่เก้าและพระราชินี ป้าเหมือนหุ่นปั้นเลยนะไม่กระดุกกระดิก ได้อยู่ใกล้ๆ ได้กราบท่าน”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

27 พ.ค. 2564

อย่างไรก็ตามตะกร้าลายมะเพื่อจัดว่าเป็นลายที่ทำยาก ต้องใช้ฝีมือละเอียดปราณีต ซึ่งในชุมชนมีคนทำอยู่เพียง 2 คน นอกจากตะกร้าดังกล่าวนี้ ชุมชนยังมีตะกร้าที่ทำจากเชือกซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการพัฒนาของกลุ่มที่จัดเป็นอีกความภาคภูมิใจของชาวบ้าน เพราะทำแล้วขายได้มาก มีความทนทาน

5. การพัฒนาศักยภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน และการถ่ายทอดองค์ความรู้

การพัฒนาศักยภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานเป็นผลจากภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่ได้รับการพัฒนาต่อยอดจากการเข้ามาสนับสนุนของหน่วยงานราชการ

สิ่งที่ชุมชนต้องการการสนับสนุนเพื่อพัฒนาศักยภาพหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน คือ ตลาดและช่องทางการจำหน่ายสินค้า (Place)

“ตลาดรองรับทำแล้วขายได้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

27 พ.ค. 2564

“ต้องการตลาด”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

27 พ.ค. 2564

“สนับสนุนตลาด รองรับ ให้ขายได้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 5

27 พ.ค. 2564

เนื่องจากเรื่องการผลิตสินค้า (Product) เป็นสิ่งที่กลุ่มสามารถทำได้ทุกคน อันเป็นผลมาจากการสืบทอดความรู้จากครอบครัว ชุมชนและการเข้ามาสอนอบรมที่หน่วยงานราชการต่าง ๆ ของจังหวัดได้เข้ามาส่งเสริม เช่น การศึกษานอกโรงเรียน พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ รวมทั้งการสนับสนุนเรื่อง โดยวัตถุดิบแต่อย่างไรก็ตามกลุ่มต้องการการสนับสนุนเรื่องเงินทุนเพราะตอนนี้ราคาวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตมีราคาสูงขึ้น

“วัตถุดิบค่อนข้างหายาก ก้านมะพร้าวไม่ค่อยมีขาย”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

27 พ.ค. 2564

“วัตถุดิบ น้ำมันขึ้นราคา วัตถุดิบหายาก”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

27 พ.ค. 2564

นอกจากนี้ทางชุมชนยังต้องการให้สนับสนุนการรวมกลุ่มอยากให้มีการทำต่อในกลุ่มเพื่อให้จักสานอยู่ได้ อีกทั้งยังต้องการการสนับสนุนพื้นที่การเรียนรู้เพราะที่มีอยู่มีขนาดเล็กและปัจจุบันใช้เป็นที่เก็บของแน่นไปหมด

“อยากให้มียักษ์สานอยู่นาน ๆ มีคนมาสอน มีโครงการ มีการพัฒนามากกว่านี้”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

27 พ.ค. 2564

เนื่องจากราคาของสินค้าที่จัดจำหน่ายอยู่ในปัจจุบันนับว่าราคาไม่แพง (Price) ทั้งในการขายส่งและขายปลีก ทำให้มีลูกค้าทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัด ส่วนเรื่องการส่งเสริมการขายมีไม่มากนักอย่างไรก็ตามทางกลุ่มมีการไปออกร้านและจัดบูธเพื่อแนะนำสินค้าในที่ต่าง ๆ เช่น กรุงเทพฯ เมืองทองธานี ห้างสรรพสินค้าฟิวเจอร์ปาร์ค รังสิต งานบุญหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา และอื่น ๆ อย่างสม่ำเสมอ มีเพียงระยะหลังที่รัฐเริ่มสนับสนุนน้อยลง ผู้นำและผู้สูงอายุในกลุ่มเจ็บป่วย รวมทั้งสถานการณ์โควิด ทำให้กิจกรรมของกลุ่มค่อนข้างซบเซา รายได้จึงลดลงหรือแทบไม่มีรายได้จากจักสานเลย

ผู้สัมภาษณ์: ตอนนี้สิ่งที่ต้องการให้คนข้างนอกหรือว่าหน่วยงานอื่นมาสนับสนุนชุมชนอยากให้เขาสนับสนุนเรื่องอะไรบ้างเกี่ยวกับจักสาน

คุณป้า: ตอนนี้จะเป็นเงินทุนมันก็ยังงี้ วัสดุดิบไม่เอาแล้วมันต้องมีแบบว่ามีการฝากมีการตลาดแบบนี้เนี่ยนะถ้าเขาล้างผลิตภัณฑ์ไปใส่ของเป็นชะลอมเป็นอะไรมาทำให้ได้

ผู้สัมภาษณ์: อยากได้คำสั่งซื้อใช่ไหมคะ

คุณป้า: ใช่อยากจะให้ช่วยที่มันมีอยู่เนี่ยอยากจะพัฒนาแบบใหม่ๆกลุ่มเราก็มียคนแก่มากๆกลุ่มเครือข่ายมีมาช่วยกันต่อได้เขาทำอยู่แล้ว

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

27 พ.ค. 2564

6. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบพื้นบ้านจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและสุขภาพผู้สูงอายุอย่างไร

ผลต่อวิถีชีวิต

ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ไม่มากนัก กระนั้นก็ช่วยทำให้วิถีชีวิตของผู้สูงอายุดีขึ้นเพราะมีรายได้สำหรับใช้จ่ายใช้สอยเพิ่มขึ้น

“ผลของจักสานทำให้ มีอาชีพ ทำขาย มีรายได้เพิ่ม”

“ต้องคนทำเป็นอาชีพเลย ยาย(ระเบียบ) ทำตะกร้าอย่างเดียว ทำส่งพนัส ตอนนี้เป็นกลุ่มส่งสหกรณ์ ส่งกลุ่มบ้านพ ตอนนี้บ้านพไม่ทำ”

“กำไร ไม่เท่าไร ค่าจ้างสารพัด”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6,7,9

27 พ.ค. 2564

นอกจากนั้นการเข้ามาทำจักสาน ยังทำให้วิถีชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนได้พบกับกลุ่มคนใหม่ๆ ทำให้มีเพื่อน ได้เข้าสังคม มีความสนุกสนานและมีประสบการณ์ใหม่ๆ

ผลต่อสุขภาพ

สุขภาพกาย

การทำจักสานมีผลทำให้ได้ออกกำลังกาย ร่างกายแข็งแรงแต่บางคนการทำจักสานได้ส่งผลให้ร่างกายทรุดโทรมลง เพราะการทำจักสานเป็นเวลานาน แต่กระนั้นก็ขึ้นกับงานที่รับผิดชอบด้วย แต่หากใครทำจักสานนาน ๆ จะมีปัญหาสุขภาพเพราะต้องนั่งจักสานเป็นเวลานานจึงมีอาการ ปวดเมื่อย ปวดหลัง นิ้วบวม ขา และบางรายมีอาการกระเพาะปัสสาวะอักเสบ ฯ

“ทำแยะ ๆ เหนื่อย หุงข้าวไม่ได้ ทำทั้งวันทั้งคืน ทำเกิน 8 ชั่วโมง”

“เราเป็นแผนกขาย ไม่เท่าไร”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6,7,9

27 พ.ค. 2564

“เมื่อยหลัง หลังขดหลังแข็ง”

สัมภาษณ์เชิงลึก, ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

27 พ.ค. 2564

“นั่งนาน ปวดหลัง ปวดเมื่อย เส้นสายมันตึงปวดเมื่อย เพราะทำนาน อยากให้เสร็จไวๆ ไม่อยากค้าง”

สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

27 พ.ค. 2564

สุขภาพทางสมอง

การทำจักสานช่วยให้มีสติและมีความจำที่แม่นยำ เนื่องจากต้องพยายามจดจำลวดลายและการฝึกฝนการสานลวดลายแบบต่าง ๆ

สุขภาพสมอง

การทำจักสานช่วยให้มีสมาธิ มีระเบียบ มีสติ จดจ่อ ไม่ต้องคิดอะไร แต่ผู้สูงอายุบางรายก็ไม่สามารถจำลายใหม่ๆ แต่จำลายเก่าๆ ได้อยู่เป็นอย่างดี โดยวิธีการจำลายที่สำคัญคือการทำบ่อย ๆ เป็นประจำซึ่งช่วยกระตุ้นให้ความจำดี บางรายเห็นแล้วทำได้เลย ขณะที่บางรายต้องใช้เวลาลองผิดถูกอยู่พอสมควร อย่างไรก็ตามแต่ละคนมีเทคนิควิธีสำคัญในการจักสานของกลุ่มผู้สูงอายุคือ การจำ

“เทคนิคการจำอย่างเดียว มีการดัดแปลงทำลายที่คิดเอง ตอนนี้จำได้บ้าง เลอะเลือนบ้าง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 5

27 พ.ค. 2564

สุขภาพจิตใจ อารมณ์ ความคิด ความรู้สึก

การทำจักสานได้มีส่วนอย่างสำคัญในการฟื้นฟูจิตใจ เพราะทำให้มีเพื่อนและโอกาสในการออกไปพบเจอประสบการณ์ใหม่ ๆ ซึ่งได้สร้างทั้งรอยยิ้มและความทุกข์บ้างเมื่อต้องเผชิญปัญหาอุปสรรค แต่ก็ทำให้จิตใจชุ่มชื่น ไม่รู้สึกเหงาเหมือนอยู่บ้าน ได้เฮฮา ไม่ต้องคิดอะไรมาก มุ่งมั่นอยู่กับลายสาน ทำแล้วรู้สึกจิตใจดี อยากทำให้เสร็จ ทำไปก็สนุกสนาน คุยไปหัวเราะไป ทำไป

“ได้เพื่อน ไม่เหงา”

“ได้ไปออกงาน ได้ไปประกวด ได้ 3 ดาว 5 ดาว ดาวสองดาว เขาไม่ไปขายหรอก ครั้งแรกसान ตะกร้าประกวด ได้โล่จากเขาหินซ้อน ได้กระຈาดใส่ไข่ เขาเชิญไป ได้รางวัล”

“สมัยก่อนไปสบาย ขายคนเดียวก็ได้ ตอนนี้ไปเขาตรวจ กระเป๋า ตรวจหมด ค่าใช้จ่ายสูง ออกเอง ค่าที่พัก ค่าอะไร”

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6,7,9

27 พ.ค. 2564

“เฮฮา ทำไปคุยไป ไม่มีการผูกมัดกัน ใครสนใจก็มาทำ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

27 พ.ค. 2564

สุขภาพจิตวิญญาณ

ทำให้ชีวิตมีเป้าหมาย มี สร้างความภาคภูมิใจให้กับตนเอง หวังให้มีคนสืบทอดภูมิปัญญาต่อไป ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าเจ้านายทำให้เกิดความภาคภูมิใจ มีความสุข ครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้ง

คุณป้า : ยอมรับแล้วก็ภูมิใจที่เราทำได้ ก็มีคนชมบางอย่างเขาก็ติ้มงเราก็ยอมรับ

ผู้สัมภาษณ์ : คุณป้าว่ามันเกี่ยวข้องกับเป้าหมายการดำเนินชีวิตของคุณป้าไหม

คุณป้า : มันก็เกี่ยวทั้งไม่ได้ หวังอยากให้คนมาสืบสาน

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

27 พ.ค. 2564

7.ความเกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ มีส่วนส่งเสริมให้เกิดความผาสุกทางใจอย่างไร

หัตถกรรมพื้นบ้านจักสานทำให้ผู้สูงอายุนับถือตัวเอง ภูมิใจตัวเองที่มีความสามารถ ภูมิใจที่มีคนช่วยเหลือและได้ช่วยเหลือชุมชนให้มีรายได้

“เราคิดทำลายได้ เวลาทำไม่ได้ก็ไปถามเพื่อน ถ้าเพื่อนบอกว่าถูกต้องก็ดีใจ ภูมิใจที่เราทำถูก”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

27 พ.ค. 2564

“ภูมิใจมีคนช่วยเหลือได้ช่วยเหลือชุมชนให้มีรายได้ ภูมิใจทำแล้วได้ประกวด ภูมิใจตัวเองว่าเราทำได้ มีคนชมมั่งคั่งมั่ง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

27 พ.ค. 2564

นอกจากนี้ยังทำให้รู้สึกมีอิสระเป็นตัวของตัวเองในการได้ดูแลตัวเอง สามารถตัดสินใจทำอะไรได้ด้วยตนเองไม่ต้องพึ่งพาลูกหลานมากนัก มีความสามารถในการต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม อีกทั้งการทำจักสานยังทำให้เกิดการพัฒนาองคกรรวมทั้งทักษะและความรู้เพราะต้องฝึกทำลวดลายให้มีความละเอียดเพราะยิ่งละเอียดยิ่งได้ราคา

“ได้พัฒนาตนเองให้ดีขึ้นรู้จักทำโน่นทำนี่ ทำอะไรใหม่ๆ สานตะกร้าขายได้”

สัมภาษณ์ ป้าหนูหรั่ง

27 พ.ค. 2564

“การจักสานช่วยให้มีอิสระ แต่ละคนจะมีเทคนิคของตนเอง เช่น เทคนิคการทำหู เราจำทำอย่างไรให้ใส่ของหนักได้ ทำให้หูแน่นแล้วแต่จะคิด”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2

27 พ.ค. 2564

“มีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า ตีราคาเอง”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6

27 พ.ค. 2564

“เมื่อก่อนทำอะไรไม่ค่อยเยอะ ไม่ค่อยเป็น มาหัดทำก็ค่อยเป็นขึ้นมา พัฒนาขึ้นเยอะ รู้จักบริหารเวลา แบ่งเวลา”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

27 พค 2564

ทำให้ชีวิตมีเป้าหมายเพิ่มขึ้น เช่น การหารายได้เพิ่มขึ้น ช่วยครอบครัวได้อีกทาง ทำได้ขายได้ก็มีกำลังใจ การถ่ายทอดองค์ความรู้ยังคนรุ่นต่อไป การได้ไปท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ นอกจากนี้หัตถกรรมนี้ยังเกี่ยวโยงกับสำนึกเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย โดยกลุ่มเห็นว่าการทำจักสานไม่ได้ทำให้ทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมเสียหายเนื่องจากใช้วัสดุธรรมชาติไม่มากนักและที่สำคัญช่วยจัดการผักตบชวา แต่หากจะเสียหายก็ไม่ใช้เพราะการจักสานแต่เป็นผลจากการรื้อที่เพื่อทำนาหรือทำอย่างอื่นมากกว่า อย่างไรก็ตามทางการได้พยายามส่งเสริมการปลูกพืชที่สามารถเป็นวัตถุดิบ แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อม ดิน ไม่เหมาะสมกับการปลูกฝังจึงต้องหันไปซื้อ

วัตถุดิบจากพื้นที่ใกล้เคียงคือพืชน้ำสนิม ยิ่งทำให้สภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรต้นทุนของชุมชนไม่ได้รับผลกระทบอะไรนัก อย่างไรก็ตามชาวชุมชนยังรู้จักคิดวิธีการในการรีไซเคิล (Recycle) ของเสีย ด้วยการย้อมสีธรรมชาติเครื่องจักสานที่เก่าเพื่อสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่สามารถขายได้

จึงอาจกล่าวได้ว่า การทำจักสานไม่ได้ทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนเสียหาย โดยเฉพาะทรัพยากรต้นทุน คือ ป่าไม้ เพราะจักสานใช้ไม้ไม่มากและส่วนใหญ่ระยะหลังมาจะรับซื้อจากนอกชุมชน เพื่อนำมาผลิตสินค้ามากกว่าใช้ทรัพยากรในชุมชนดังเช่นในอดีต นอกจากนี้การเติบโตของธุรกิจจากนอกชุมชนก็ส่งผลต่อการเติบโตของจักสานด้วยเช่นกันเพราะคนหันไปนิยมซื้อสินค้าจากร้านที่ทันสมัย

“จักสาน ไม่ได้ทำให้ทรัพยากรหมดไปหรอก เพราะเขารื้อที่ปลูกอย่างอื่น ทำนามากกว่า”

“จักสานไม่ได้ใช้ไม้เยอะ ตอนหลังไปซื้อไม้ไผ่พินัส ที่เอามาจากแถวเขมร”

“สมเด็จพระนางเจ้าฯ เคยส่งเสริมปลูกไม้แต่ไม้ขึ้น มันขึ้นตามเขา มันอยู่ตามป่า

สนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 6,7,8

27 พ.ค. 2564

อย่างไรก็ตามเป้าหมายการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ คือ ต้องการให้มีคนมาสืบสานงานจักสาน และพวกท่านเต็มใจมากที่จะถ่ายทอดความรู้ที่มีให้กับคนอื่น ๆ

สำหรับความสัมพันธ์กับผู้อื่น จักสานมีส่วนอย่างมากทำให้ได้รู้จักคนเพิ่มขึ้น มีความสุขได้พบเพื่อน ได้พูดคุย ได้ไปประชุม ทำให้จิตใจสดชื่น กระฉับกระเฉงได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ ได้รวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งกันและกัน เช่นป่าลัดดา ช่วงของขาดไม่มีวัตถุดิบ ก็มีเพื่อให้หยิบยืมแบ่งปันกัน หรือชวนกันไปขายของ ชิมอเตอร์ไซด์ไปด้วยกัน ใครไม่มีก็ซ้อนท้าย แต่ก็มีเชิงลบบ้าง เช่น ป่าสวงค์มีคนมาสั่งของแล้วไม่มารับ หายไปไม่ได้วางมัดจำ

“มีความสุข ได้เจอเพื่อนเยอะ ได้คุย”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 5

27 พค 2564

“ได้รู้จักเพื่อนๆ มีคนมาคุย มีเพื่อนไปส่งบ้าน ได้เจอคน พูดคุยมีเพื่อนฝูงมากขึ้น รวมกลุ่มพูดคุย ป้าชอบ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4

27 พค 2564

ประวัติป๋ามานพ แกนนากลุ่ม

ป๋ามานพ ประธานกลุ่มฯ ปัจจุบันอายุ 77 ปี พื้นเพเป็นคนพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี บิดาชื่อบุญช่วย เป็นน้องชายของเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อโสธร มารดาชื่อนางเล็ก ป๋ามานพจบการศึกษาชั้นมัธยม 3 แต่งงานและมาใช้ชีวิตอยู่กับสามีซึ่งเป็นกำนันที่อ.แปลงยาว ป๋ามานพมีลูกชายคนเดียว ปัจจุบันเป็นสารวัตรทำงานที่แสนภูคาฯ จังหวัดฉะเชิงเทรา ปัจจุบันสามีของป๋ามานพเสียชีวิตแล้ว และลูกชายดูแลป๋ามานพเป็นอย่างดี

เนื่องจากเป็นภรรยาของกำนันที่มีความรู้เกี่ยวกับการจักสาน ด้วยเดิมเป็นชาวพนัสนิคม ป๋ามานพจึงเป็นหนึ่งในกลุ่มแม่บ้านที่สนใจเข้าร่วมการอบรมการสานตะกร้า ในปี พ.ศ. 2525 หรือเมื่อประมาณเกือบ 40 ปีที่แล้ว ในสมัยที่คนป๋ายังเป็นสาว หน้าตาสดใสและงดงาม คุณป๋ามานพ ท่านได้เล่าให้ฟังว่า

“ทางการเข้ามาอบรม ปากก็ไปอบรมด้วย กลุ่มป่าที่ไปก็มี ป่าบุญเรือน ป่าฉวี ป่าวิไล....นี่ละ....หลายคนก็ตายไปแล้วตอนนี้เหลืออยู่ไม่กี่คนแล้ว”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

27 พ.ค. 2564

ด้วยความชอบและสนใจการจักสาน การเข้าร่วมอบรมในครั้งนั้นจึงช่วยเพิ่มพูนความรู้และสร้างแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานให้กับป๋ามานพและผู้เข้าร่วม ต่อมาจึงมีการรวมกลุ่มเกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวังเย็น โดยมีป๋ามานพเป็นแกนนำคนสำคัญและรับทำหน้าที่ในการเป็นประธานวิสาหกิจชุมชนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 จนกระทั่งปัจจุบัน พ.ศ. 2564 นับเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานกว่า 40 ปีมาแล้ว อย่างไรก็ตามกว่าจะกลายเป็นวิสาหกิจและเกิดเป็น OTOP 5 ดาว จนเป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียงอย่างในปัจจุบัน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านวังเย็นก็ต้องเรียนรู้ ต่อสู้ ฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ นานานับการกันมานานทีเดียว ซึ่งอาจเห็นการทำงานของป๋ามานพได้จากคำพูดของผู้คนในกลุ่มจักสาน ดังนี้

“ป๋ามานพเป็นคนตั้งกลุ่ม เป็นคนสอน เป็นคนที่วงการใหญ่ เป็นคนหลัก ถ้าเขาไม่เอาของมาให้ทำ ก็ไม่มีอะไรทำ”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3

27 พ.ค. 2564

“ป๋ามานพสั่งได้หลายคน ป๋ามานพเป็นหัวหน้าใหญ่ เป็นคนชักชวนเข้ากลุ่ม มีครูมาสอน เรียนจักสาน ผักตบ พลาสติก เชือก ทำตะกร้า”

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1

27 พ.ค. 2564

หัตถกรรมพื้นบ้านจักสานมีผลกับการเปลี่ยนแปลงชีวิตของป้า โดยป้ามานพเล่าให้ฟังถึง การเปลี่ยนแปลงของร่างกายพร้อมชี้ให้ดูที่มือ “คู่มือป้าชิ เดียวนี้ทำไม่ค่อยได้แล้ว” การทำตระกร้าและ ผลิตภัณฑ์จักสานจากไม้ไผ่ที่สวยงามและเป็นที่ยอมรับ กว่าจะได้มาต้องแลกเปลี่ยนกับการทุ่มเทเวลา แรงกาย แรงใจอย่างมาก กว่าจะได้ตระกร้าแต่ละใบ เพราะไม่ใช่เรื่องง่าย เมื่อ 40 ปีที่แล้วตอนยังแข็งแรง ปัญหาจากการต้องเพ่ง ต้องฝึกฝน พัฒนาทักษะและใช้ความคิดในการจดจำลวดลายและรูปแบบทั้งจากที่พ่อแม่เคยสอน และจากวิทยากรที่ทางการส่งมาฝึกอบรมอาจไม่ยากนัก แต่วันนี้ดูเหมือนคุณป้ามานพจะอ่อนแรงลงไปมากทีเดียว และในฐานะที่เป็นแกนนำกลุ่มฯ คู่มือความกังวลในสายตาว่าต่อไปกลุ่มจักสานบ้านวังเย็นจะเป็นอย่างไร เพราะวันนี้คนที่มาสานต่อจะน้อยลงทุกที คนที่ทำอยู่ตอนนี้ก็เหลือไม่กี่คน ส่วนใหญ่ก็มีอายุมากแล้ว

แต่เนื่องจากคนในชุมชนรู้จักกันดี และมีความชำนาญในการจักสานไม่ได้อยู่แล้ว ประกอบกับการถ่ายทอดสืบต่อภูมิปัญญาโดยกลุ่มแม่บ้านวังเย็นเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายและทำให้สมาชิกกลุ่มในชุมชนมีรายได้ แม้บางคนไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มก็ได้รับการว่าจ้างจากกลุ่มให้จักสานผลิตภัณฑ์เพื่อมีรายได้เสริมด้วย คนในชุมชนจึงได้รับประโยชน์ ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่ความสามัคคี การรวมกันกลุ่มทำ จักสานจึงเป็นเครื่องมือส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่การร่วมมือในพัฒนาชุมชนในเรื่องอื่น ๆ ให้มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น ด้วย เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจ กิจกรรมงานบุญ งานกุศลต่าง ๆ เช่น งานของ วัดโกรกแก้ววังพระจันทร์ วัดวังเย็น วัดป่าบุญคุ้ม วัดหนองศิลาราม เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักศึกษา และกลุ่มสนใจทั่วไป จัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ของชุมชน เช่น เลี้ยงอาหารกลางวันในวันเด็ก

จุดเริ่มต้นที่สำคัญของการเกิดกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านวังเย็น มีเหตุผลมาจากทั้งสภาพพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ความพร้อมของสังคมและวัฒนธรรม แต่ที่เป็นจุดขับเคลื่อนจริง ๆ จึงต้องยอมรับว่าคือ ป้ามานพ เนื่องด้วยป้ามานพเป็นภรรยาของกำนันและเป็นแม่บ้านที่มีความรู้ในการจักสานเป็นอย่างดี ประกอบกับการเป็นที่รักและนับถือของผู้คนในหมู่บ้าน การมีเพื่อนฝูงและความมีน้ำใจไมตรี คอยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น นิสัยประหยัด อดออมและซื่อสัตย์ จึงทำให้ป้ามานพเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจในเป็นผู้นำของแม่บ้านในการก่อร่างสร้างกลุ่มจักสานบ้านวังเย็นนี้ขึ้นมา และป้ามานพนี่เองที่คอยเป็นธุระและเป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านและทางการอยู่อย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีการอบรมเรียนรู้ใด ๆ หรือการศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาต่อยอดความรู้ด้านผลิตภัณฑ์ การตลาด ฯลฯ ป้ามานพจะพากลุ่มแม่บ้านไปเข้าร่วมเรียนรู้อย่างตั้งใจ ด้วยความมุ่งมั่นในการกลับมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนตนเอง

สำหรับแผนจะทำการเปลี่ยนแปลงการทำหัตถกรรมแบบจักสานของป้ามานพ ในฐานะประธานและผู้นำคนสำคัญวัย 77 ปี ที่สภาพร่างกายที่เริ่มอ่อนล้าและไม่แข็งแรงนัก วันนี้ดูเหมือนป้ามานพเริ่มจะไม่ไหวบ้างแล้ว แผนการในการเปลี่ยนแปลงการทำจักสานจึงดูเลือนลาง ประกอบกับการดำเนินการกลุ่มที่กำลังซบเซาลูกค่าน้อยลง และคนทำก็หายาก ไม่ค่อยมีใครว่างมาสนใจทำกันมากขึ้นทุกที ระยะหลัง ๆ มา มีหลายครั้งที่มีการสั่งทำเครื่องจักสานของชุมชนซึ่งป้ามานพต้องประสานทางกลุ่มพนัสนิคมที่เคยทำงานและเรียนรู้ด้วยกันมา ให้ช่วยกันทำเพื่อจะมีของส่งให้ทันความต้องการของลูกค้า โดย รูปแบบที่ทำส่วนใหญ่จะเป็นการสาน ก้านมะพร้าว เช่น ตะกร้าเปียแปดเหลี่ยม ตะกร้าทรงเหลี่ยม ตะกร้าทรงกลม

อย่างไรก็ตามป้ามานพ พยายามช่วยสนับสนุนให้หัตถกรรมพื้นบ้านจักสานขยายวงกว้าง...โดยที่ผ่าน มาป้ามานพได้มีโอกาสไปเป็นวิทยากรสอนชุมชนอื่น ไปแลกเปลี่ยนดูงาน ส่งสินค้าไปแสดงและจัดจำหน่าย เผยแพร่ข้อมูลในเว็บไซต์ของทางการ มีผู้คน นักเรียน นิสิต นักศึกษา อาจารย์ นักวิจัย ข้าราชการ เข้ามาดูงาน ในชุมชน ป้ามานพก็เต็มใจและตั้งใจถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อย่างเต็มที่มาโดยตลอด แต่การเติบโต ของกลุ่มไม่ได้ขึ้นกับสมาชิกภายในกลุ่มและแกนนำอย่างเดียว ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ เป็นปัจจัยขับเคลื่อน ด้วย เช่น นโยบายของรัฐบาล ความต้องการหรือความนิยมของลูกค้า สภาพเศรษฐกิจสังคม ซึ่งป้ามานพได้ กล่าวไว้ว่า “สมัยนายกทักษิณ ทางการเขามาช่วยพัฒนา ช่วยทำสื่อ พาไปจัดแสดงสินค้า ... หนังสือนี้เขาก็ช่วย ทำ ดูซินี้ป้าให้....!!”

สิ่งที่ป้าอยากจะให้บอกเด็กและเยาวชน หรือผู้ที่สนใจจะทำหัตถกรรมพื้นบ้านจักสาน คือ ให้ช่วยกัน มาทำ เพราะมีคนทำน้อย

“ตอนนี้ไม่ค่อยมีใครทำกันแล้ว... คนรุ่นป้าก็เหลือไม่กี่คน อายุก็เยอะๆ ทั้งนั้น อยากให้มาช่วยกันทำ ต่อไป เสียหาย...ถ้าไม่มีใครทำต่อ” ประโยคสั้น ๆ ของป้ามานพ สะท้อนให้เห็นว่าความหวังของท่านคือคนรุ่น ต่อไปอย่างเรา ๆ ท่านๆ ที่กำลังอ่านเรื่องราวของชาวบ้านวังเย็น ให้มาช่วยคิด ช่วยทำสานต่อภูมิปัญญาที่มีค่า และงดงามของชุมชนต่อไป

ภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน)

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เก็บรวบรวมข้อมูล จากผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60 – 75 ปี ที่อาศัยในเขตพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก ระหว่าง ปี พ.ศ. 2563 – ปี พ.ศ. 2564 และที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) ครอบคลุม 3 พื้นที่ ได้แก่

1. ชุมชนจักสาน ต.พนัสนิคม อ.พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี จำนวน 70 คน ถนัดงานหัตถกรรม ประเภทไม้ไผ่
2. กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ต.วังเย็น อ.แปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 70 คน ถนัด งานหัตถกรรมประเภทก้านมะพร้าว รองลงมาได้แก่ประเภทไม้ไผ่
3. กลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ต. ชากพง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง จำนวน 60 คน ถนัดงานหัตถกรรมประเภทกระจูด

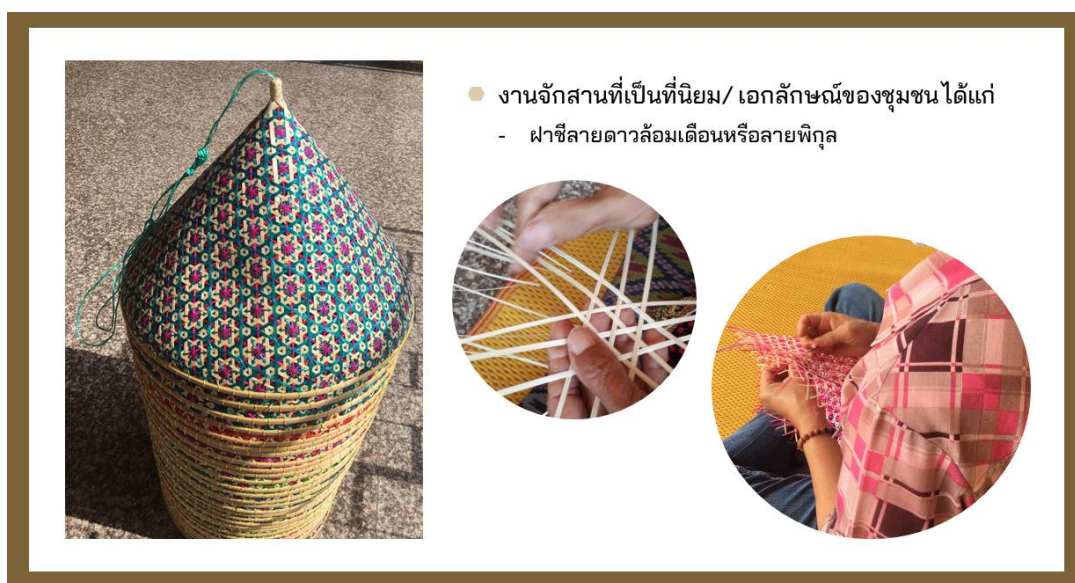
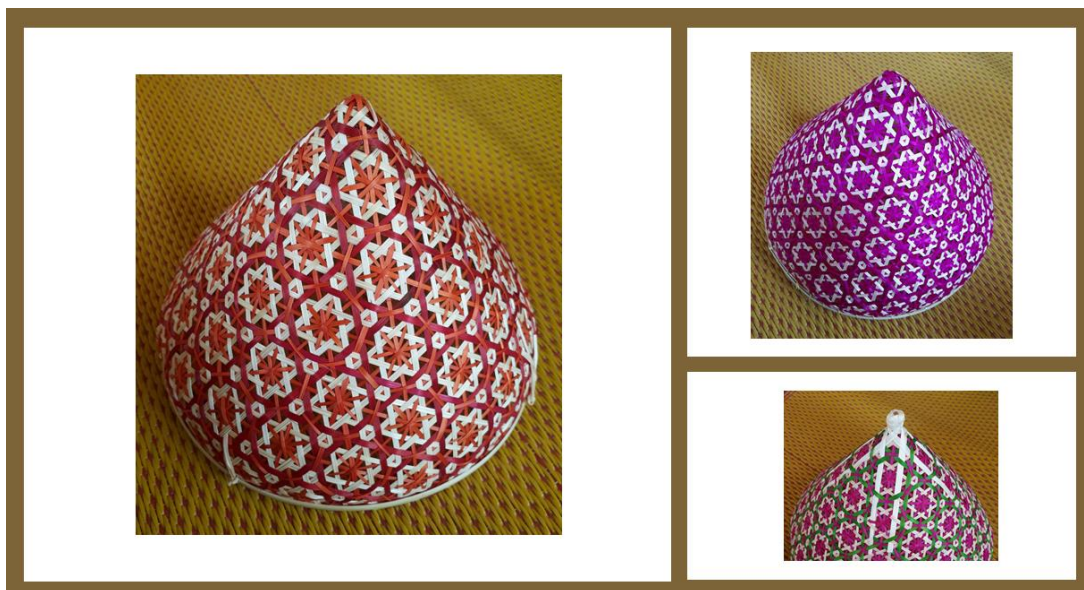
พบภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) ของแต่ละชุมชน ดังนี้

ชุมชนจักสาน ต.พนัสนิคม อ.พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

1. หัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) ที่โดดเด่น: จักสานที่ทำจากไม้ไผ่หรือไม้รวก
2. ลายที่ทำ: ลายดาวล้อมเดือน ลายพิกุล ลายผีเสื้อ ลายหนามทุเรียน

3. ลายที่นิยมหรือทำบ่อย: ลายดาวล้อมเดือน หรือลายพิกุล

4. งานจักสานที่เป็นที่นิยม/ เอกลักษณ์ของชุมชน: ฝาชี

5. ไม้ที่ใช้นำมาทำจักสาน: ไม้ไผ่หรือไม้นวล

6. วิธีการเตรียมไม้: ใช้มีดฝานออกและทำให้ไม้เรียบ แบ่งเป็น 3 แบบ

1) แบบแข็ง จะใช้สานโครง

2) แบบนิ่ม (ขนาดใหญ่กว่า) ใช้สานล้อม และ

3) แบบนิ่ม (ขนาดเล็กกว่า) ใช้สานทำลาย หากต้องการย้อมไม้ ให้นำไม้ไปย้อมในสีย้อมผ้าผสมในน้ำเดือด จากนั้นนำไปตากให้แห้ง (ถ้าจับแล้วสีไม่ติดมือแสดงว่าแห้งแล้ว)

- หากต้องการย้อมไม้ให้นำไม้ไปย้อมในสีย้อมผ้าผสมในน้ำเดือด จากนั้นนำไปตากให้แห้ง (ถ้าจับแล้วสีไม่ติดมือแสดงว่าแห้งแล้ว)

ไม้แบบแข็ง สำหรับสานโครง

ไม้แบบนี้มีขนาดใหญ่ สำหรับสานล้อม

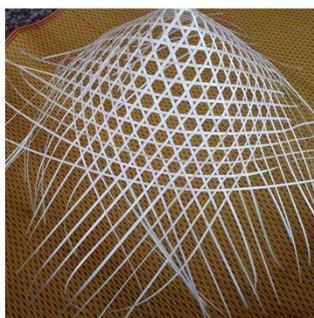
ไม้แบบนี้มีขนาดเล็ก สำหรับสานทำลาย

7. ขั้นตอนการทำฝาชี

7.1 สานเป็นโครง: นำไม้แบบแข็งมาสานต่อกันเป็นโครงฝาชี

7.2 ยอนลายดอกพิกุล: สานเป็นลายโดยใช้ไม้แบบนี้มีขนาดเล็กที่นำไปย้อมสี

7.3 สานเพิ่มให้เป็นลายดาวล้อมเดือน: สานเพิ่มให้มีความละเอียดขึ้น (ดังภาพ)

สานโครง

ลายดอกพิกุล

ลายดาวล้อมเดือน

ข้อมูลจาก: ชุมชนบ้านไร่ วันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2564 (วัดหน้าพระธาตุ)

กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ต.วังเย็น อ.แปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

1. หัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) ที่โดดเด่น: จักสานที่ผลิตจากก้านมะพร้าว
2. ลายที่ทำ: ลายมะเฟือง ลายเป็ย ลายข้าวหลามตัด (สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน) ลายปลาทะเพียน
3. ลายที่นิยมหรือทำบ่อย: ลายมะเฟือง ลายข้าวหลามตัด (สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน)

4. งานจักสานที่เป็นที่นิยม/ เอกลักษณ์ของชุมชน: ตะกร้าไม้ไผ่คุณนายลายมะเฟือง ตะกร้าน้ำพริกคุณนาย ตะกร้าไม้ไผ่ก้านมะพร้าวสีเหลี่ยมทรงมน ทรงกลม (ขนาด 10 นิ้ว 13 นิ้ว และ 15 นิ้ว)

- งานจักสานที่เป็นที่นิยม/
เอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่
 - ตะกร้าไม้ไผ่คุณนายลายมะเฟือง
 - ตะกร้าน้ำพริกคุณนาย
 - ตะกร้าไม้ไผ่ก้านมะพร้าว
สีเหลี่ยมทรงมน ทรงกลม

5. ไม้ที่ใช้นำมาทำจักสาน: ไม้ไผ่ (ปล้องยาว) / ก้านมะพร้าว

6. วิธีการเตรียมจักสานตะกร้าก้านมะพร้าว: เตรียมอุปกรณ์ (มีด กรรไกร เลื่อย เหล็กแหลม คีม กาว น้ำมันวานิช) วัสดุดิบ เชือก หวายเทียม ไม้ไผ่-ก้านมะพร้าว

7. ขั้นตอนการทำตะกร้าก้านมะพร้าว

7.1 นำไม้ไผ่มาตัดเป็นท่อน ๆ วัดขนาดความยาวของตะกร้า

7.2 นำไม้ไผ่มาเหลาให้เรียบได้ขนาดตามต้องการ

7.3 นำไม้ไผ่ที่เหลามาตัดเป็นรูปทรงตามที่ต้องการให้ครบจำนวน

7.4 นำก้านมะพร้าวมาเหลาให้เรียบ และมีสีขาวทั้งก้าน

7.5 นำก้านมะพร้าวที่เหลาเสร็จเรียบร้อยมาคัดขนาดให้เท่ากัน

7.6 เตรียมด้ายและเข็มเพื่อนำทางมะพร้าวมาสานติดกับขอบไม้ไผ่ที่เตรียมไว้

7.7 พอสานได้รูปทรงตามต้องการแล้ว นำหวายเทียมที่เตรียมไว้ถักจูงนางที่ปากตะกร้าและที่ก้นตะกร้า นำหวายเทียมมาถักเป็นลายปลาตะเพียน พร้อมตกแต่งให้สวยงาม

- นำวัสดุที่ใช้ได้แก่ ไม้ไผ่ปล้องยาว ก้านมะพร้าว และหวายเทียม มาสานตามรูปทรงที่ต้องการ

7.8 ทำที่หิ้วตะกร้า โดยนำหวายเทียมมาพันที่วงตะกร้า แล้วนำหวายมาทำจูงนางบนหลังวงตะกร้า เพื่อเพิ่มความสวยงามให้น้ำมนวนิชมาทำให้ที่หิ้วตะกร้า นำไปตากแดดให้แห้งเพิ่มความแข็งแรงและสวยงาม

“ปากตะกร้ามีจูงนาง”

- นำหวายเทียมมาพันที่วงตะกร้า แล้วนำหวายมาทำจูงนางบนหลังวงตะกร้า เพื่อเพิ่มความสวยงาม

8. เคล็ดลับความคิดในการทำตะกร้าสี่เหลี่ยมของชุมชน: การทำตะกร้าจ่ายตลาดหรือตะกร้าใส่ของไปทำบุญเราต้องใส่ใจจดจำ ตอนทีหนึ่งมีอะไรบ้าง ต้องลองทำดูทำได้หรือไม่ ผู้ที่จะต้องใส่ใจรักและอดทนมีมานะ ทำแล้วต้องให้ติชมได้ด้วย ทำแล้วต้องได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มผข)

ข้อมูลจาก: นางมานพ เมรสนัด ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวังเย็น อำเภอลำปางยาว จ.ฉะเชิงเทรา วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2564 (บ้านเลขที่ 1/1 หมู่ที่ 1 ต. วังเย็น อ.ลำปางยาว จ. ฉะเชิงเทรา)

กลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ต. ชากพง อำเภอลำปางยาว จังหวัดระยอง

1. หัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) ที่โดดเด่น: จักสานที่ทำจากกระจูดหรือต้นกก
2. ลายที่ทำ: พื้นฐานลายที่ดำเนินการในกลุ่ม มี 4 ลาย ได้แก่ ลาย 1 ลาย 2 ลาย 3 และ ลาย 4
3. ลายที่นิยมหรือทำบ่อย: ลาย 2
4. งานจักสานที่เป็นที่นิยม/ เอกลักษณ์ของชุมชน: กระเป๋า

5. ไม้ที่ใช้นำมาทำจักสาน: กระจูดหรือต้นกก
6. วิธีการเตรียมกระจูดหรือต้นกก มีดังนี้
 - 1) ตัดกระจูดจากสระ แล้วนำไปตากเป็นเวลา 2 วัน เพื่อให้แห้งและป้องกันเชื้อรา
 - 2) เตรียมดินนวล สำหรับคลุกกระจูดโดยผสมกับน้ำสะอาดให้ดินกับน้ำเข้ากัน ดินนวลมีคุณสมบัติทำให้กระจูดนิ่มและเหนียวมากขึ้น
 - 3) ริดเส้นกระจูด (ตักก) ให้แบนมีขนาดใหญ่ขึ้นและนิ่ม เหมาะสำหรับผลิตเครื่องจักสาน
 - 4) นำเส้นกระจูดที่ได้มัดรวมเก็บไว้ในที่ร่มและแห้ง ล้างดินนวลออกจากเส้นกระจูดให้สะอาดเพื่อนำไปย้อมสี (ไม่ย้อมสี)
 - 5) นำเส้นทั้งที่ไม่ย้อมสี/ ย้อมสีเสร็จแล้ว ไปตากจนแห้ง พร้อมสำหรับการผลิตเป็นสินค้าประเภทต่าง ๆ

● ไม้ที่ใช้นำมาทำจักสาน: กระชูดหรือต้นกก

7. ขั้นตอนการทำกระเป่า

7.1 นำกกที่แห้งและตัดเสร็จแล้วมาสานเป็นแผ่นด้วยใช้ลาย 2

7.2 นำแผ่นลาย 2 มาขึ้นเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์: โครงฐาน (สามารถนำไปประกอบเป็นกระเป่าหรือผลิตภัณฑ์อื่น ๆ)

7.3 สานเพิ่มให้เป็นกระเป่าหรือตกแต่งตามที่ลูกค้าต้องการ

ข้อมูลจาก: กลุ่มจักสานบ้านกวี มาบเหลาชะโอน

ระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
 การค้นหาข้อมูลในระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษ
 ภาคตะวันออก ฐานข้อมูลเขียนด้วยภาษา PHP และใช้ระบบจัดการฐานข้อมูล MySQL จากเว็บไซต์
<http://agingwisdom.buu.ac.th/>

[หน้าแรก](#)
[เกี่ยวกับเรา](#)
[ฐานข้อมูลภูมิปัญญา](#)
[เครือข่ายความสูงอายุสูงอายุใหม่](#)
[50ปีนวัตกรรมและนวัตกรรม](#)
[สารสนเทศสารสนเทศ](#)

“ บมปัญญาตะวันออก ”
เพื่อสังคมแห่งความสุข
ของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพื้นที่ EEC
Wisdom of the East for Happiness and Active Aging Society in EEC

ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

องค์ความรู้และพัฒนารากภูมิปัญญาสวนทุเรียนอินทรีย์ของผู้สูงวัย

ปราชญ์เรือนอินทรีย์วิถีชาวบ้าน

อาหารพื้นถิ่น

กีฬาพื้นบ้าน

ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัดและนวัตกรรม (ววน.)
 ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2564

ติดต่อเรา
 ผศ.วราภรณ์ อรุณกิจ นามรุ่งเรือง
 email: uthit@buu.ac.th , Tel. 038-102058, 089-5624349

ภาควิชาวัฒนธรรมและภาคในวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 169 ถนนเลขาภิบาล 5 ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

กองบริหารการวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยบูรพา
 169 ถนนเลขาภิบาล 5 ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

Research and Innovation Administration Division Burapha University
 169 Long-hard Bangsaen Rd., Saensuk, Mueang Chonburi, 20131 THAILAND

Copyright © 2021 บมปัญญาตะวันออกเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพื้นที่ EEC

สามารถดำเนินการได้โดยคลิกที่ “ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก”

BUU
 BURAPHA UNIVERSITY
 Wisdom of the East for Happiness and Active Aging Society in EEC

หน้าแรก
 เกี่ยวกับเรา
 งานวิจัยและนวัตกรรม
 การถ่ายทอดความรู้สู่สังคม
 วิจัยนวัตกรรมและนวัตกรรม
 สารสนเทศประชาสัมพันธ์

**“ ขุมปัญญาตะวันออก
 เพื่อสังคมแห่งความสุข
 ของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพื้นที่ EEC
 Wisdom of the East for Happiness and Active Aging Society in EEC ”**

ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจันทนาในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

องค์ความรู้และพัฒนากาทางภูมิปัญญาสวนทุเรียนอินทรีย์ของผู้สูงอายุ

ปราชญ์ทุเรียนอินทรีย์วิถีชาวบ้าน

อาหารพื้นถิ่น

กีฬาพื้นบ้าน

BUU
 BURAPHA UNIVERSITY
 Wisdom of the East for Happiness and Active Aging Society in EEC

ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
 ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2564

ติดต่อเรา
 เลขที่ 41 ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพฯ 10900
 email: uthitb@buu.ac.th , Tel: 038-102058, 089-5624349

ภาควิชาวิจัยและนวัตกรรมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

กองบริหารการวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยบูรพา
 169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

Research and Innovation Administration Division Burapha University
 169 Long-hard Bangsaen Rd., Saensuk, Mueang Chonburi, 20131 THAILAND

Copyright © 2021 ขุมปัญญาตะวันออกเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพื้นที่ EEC

เว็บไซต์จะปรากฏปุ่มให้ เข้าสู่ฐานข้อมูล ดังรูป

 ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจกสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เข้าสู่ฐานข้อมูล	 องค์ความรู้และพัฒนาการทางภูมิปัญญาสวนทุเรียนอินทรีย์ของผู้สูงวัย	
 ปราชญ์ทุเรียนอินทรีย์วิถีชาวบ้าน	 อาหารพื้นถิ่น	 กีฬาพื้นบ้าน

จากนั้นระบบจะเชื่อมโยงไปยังหน้าจอฐานข้อมูลภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ดังรูป

[หน้าแรก](#)
[เกี่ยวกับเรา](#)
[งานวิจัยและนวัตกรรม](#)
[เครือข่ายความสูงอุ้งจากอุ้งอุ้ง](#)
[วิสัยทัศน์และพันธกิจ](#)
[สารสนเทศประชาสัมพันธ์](#)

ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60 – 75 ปี ที่อาศัยในเขตพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก ระหว่าง ปี พ.ศ. 2563 – ปี พ.ศ. 2564 และที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นภูมิปัญญาความรู้อยู่ในร่องหัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) ครอบคลุม 3 พื้นที่ ได้แก่

- ชุมชนจักสาน ต.พนาลัย อ.พนาลัย จ.จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 70 คน ณ หน่วยงานหัตถกรรมประเภทไม้ไผ่
- กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ต.วังเย็น อ.แม่เปิน จ.จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 70 คน ณ หน่วยงานหัตถกรรมประเภทไม้ไผ่และผ้า รองลงมาได้แก่ประเภทไม้ไผ่
- กลุ่มจักสานกระจูด บ้านนาเหลา อ.นาเหลา จ.จังหวัดระยอง จำนวน 60 คน ณ หน่วยงานหัตถกรรมประเภทกระจูดแบบจักสาน

กรุณาเลือกที่ต้องการค้นหา

Filter by หมวด

☒ หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน

☐ ประเพณีวัฒนธรรมอันดีของชาวไทย

ได้รับการสนับสนุนวิจัยจากงบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
 Prasin Fundamental Fund ปีงบประมาณ 2564

ติดต่อเรา
 ผศ.ดร.ธีรศักดิ์ อ.อุทิศ บำรุงธัญ
 email: uthitt@buu.ac.th, Tel: 038-102050, 089-5624349

ภาควิชาวิศวกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 169 ถนนกลางบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

กองบริหารการวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยบูรพา
 169 ถนนกลางบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

Research and Innovation Administration Division Burapha University
 169 Long-hard Bangsaen Rd., Saensuk, Mueang Chonburi, 20131 THAILAND

Copyright © 2021 บุคลากร: ธีรศักดิ์ อ.อุทิศ เพื่อสงวนลิขสิทธิ์งานวิจัยและนวัตกรรมในเขตพื้นที่ EEC

การค้นหาข้อมูลสามารถระบุคำค้นลงในช่องค้นหาที่อยู่ด้านล่าง และคลิกเลือกหมวดหมู่เหตุการณ์พื้นบ้านแบบจักษสาน ดังรูป

ระบุรายละเอียด ที่ต้องการค้นหา

Search here...

Filter by หมวดหมู่

☒ เหตุการณ์พื้นบ้านแบบจักษสาน

☐ ประชาชนเรียนรู้วิถีชีวิตชาวบ้าน

ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากงบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
 ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2564

ติดต่อเรา
 ผศ.วาทิเรตรี ดร.อุทิศ บำรุงชีพ
 email: uthitb@go.buu.ac.th , Tel: 038-102058, 089-5624349

ภาควิชาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง ชลบุรี 20131

กองบริหารการวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยบูรพา
 169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง ชลบุรี 20131

Research and Innovation Administration Division Burapha University
 169 Long-hard Bangsaen Rd., Saensuk, Mueang Chonburi, 20131 THAILAND

Copyright © 2021 ทุนปีงบประมาณเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพื้นที่ EEC

ในเบื้องต้นระบบจะแสดงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคำค้น ที่มีอยู่ในเว็บไซต์ขึ้นมาให้เลือกดู ดังรูป

← → ↻ ไม่ปลอดภัย | agingwisdom.buu.ac.th/?page_id=68 ☆ ไม่ระบุตัวตน

Japan Dell GoogleApps Excel Knowledge Moodle ITA คำคม Know อบรม e-learning Mooc TQA SW ปริญญา Tools-Free Online-Marketing » | เรื่องราว

สรุปสาระสำคัญของเนื้อหา

Search here...

นวัตกรรมการพัฒนาบ้านจิกสาน: กลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน
กลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ต. ชากพง อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง (1) ชื่อชุมชนนวัตกรรมการพัฒนาบ้าน (จักสาน)...

นวัตกรรมการพัฒนาบ้านจิกสาน: กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น
กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา (1) ชื่อชุมชนนวัตกรรมการพัฒนาบ้าน (จักสาน) กลุ่ม OTOP...

นวัตกรรมการพัฒนาบ้านจิกสาน: ชุมชนจักสานพนัสนิคม
ชุมชนจักสาน ต.พนัสนิคม อ.พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี (1) ชื่อชุมชนนวัตกรรมการพัฒนาบ้าน (จักสาน)...

8-102058, 089-5624349

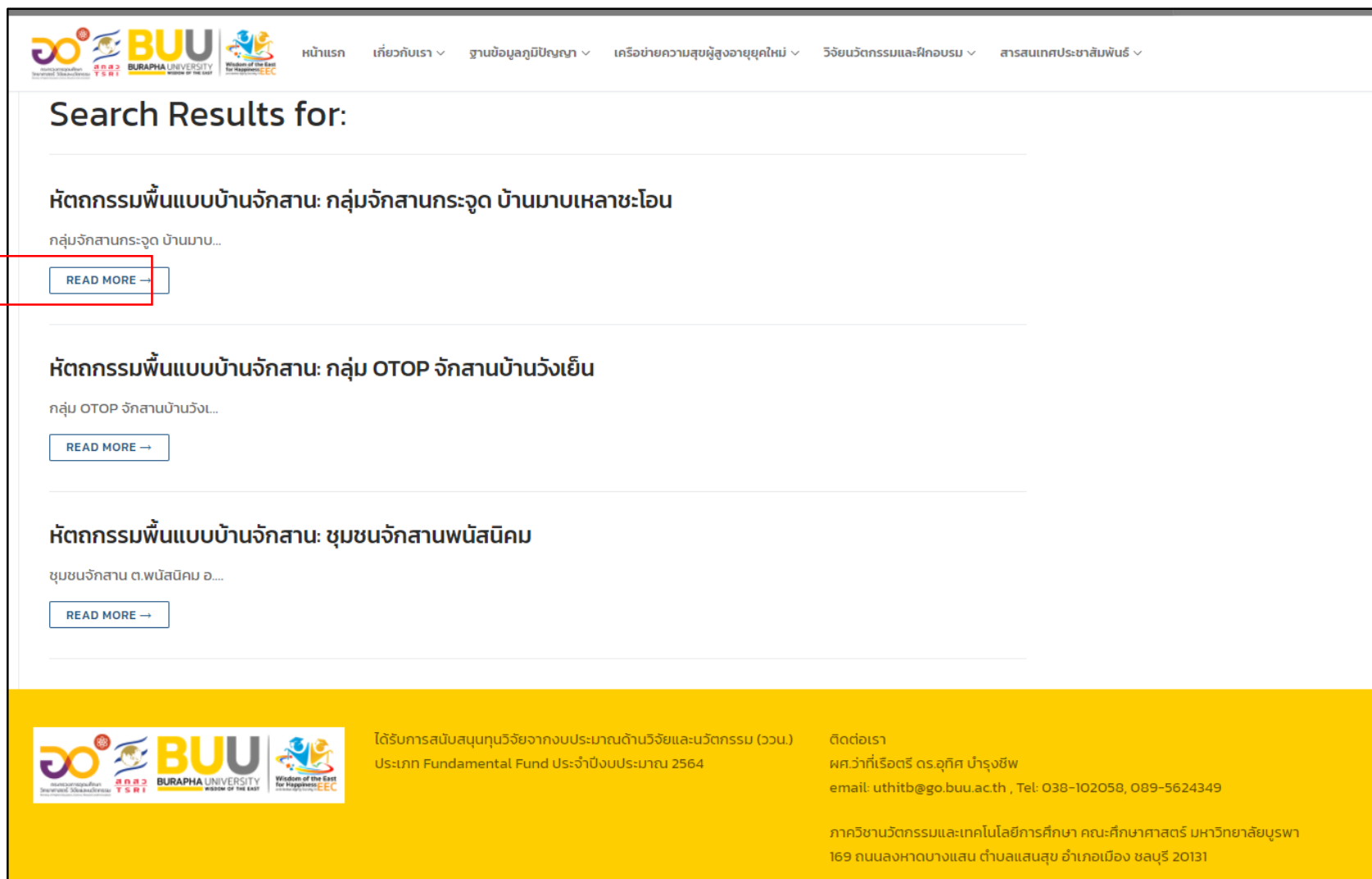
ภาควิชา นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

กองบริหารการวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยบูรพา
169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

Research and Innovation Administration Division Burapha University
169 Long-hard Bangsaen Rd., Saensuk, Mueang Chonburi, 20131 THAILAND

Copyright © 2021 บุณยนิคมวัฒนาเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพื้นที่ EEC

หรือเมื่อใส่คำค้น แล้วกดค้นหา ระบบจะแสดงรายการสืบค้นมาให้ เมื่อต้องการดูรายละเอียดให้คลิกที่ Read More ดังรูป

Search Results for:

หัตถกรรมพื้นแบบบ้านจ๊กสาน: กลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน
 กลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบ...

[READ MORE →](#)

หัตถกรรมพื้นแบบบ้านจ๊กสาน: กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น
 กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวัง...

[READ MORE →](#)

หัตถกรรมพื้นแบบบ้านจ๊กสาน: ชุมชนจักสานพนัสนิคม
 ชุมชนจักสาน ต.พนัสนิคม อ....

[READ MORE →](#)

Footer:

 ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากงบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
 ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2564

ติดต่อเรา
 ผศ.ว่าที่เรือดรี ดร.อุทิศ บำรุงชีพ
 email: uthitb@go.buu.ac.th , Tel: 038-102058, 089-5624349

ภาควิชาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

ข้อมูลชุมชนจักสาน ตำบลพนัสนิคม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี (ข้อมูลที่ 1)

[หน้าแรก](#)
[เกี่ยวกับเรา](#)
[ฐานข้อมูลภูมิปัญญา](#)
[เครือข่ายความสุขสู่สังคมยุคใหม่](#)
[วิจัยนวัตกรรมและฝึกอบรม](#)
[สารสนเทศประชาสัมพันธ์](#)

หัตถกรรมพื้นแบบบ้านจักสาน: ชุมชนจักสานพนัสนิคม

ชุมชนจักสาน ต.พนัสนิคม อ.พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

(1) ชื่อชุมชนหัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน)

พื้นที่ที่ดำเนินการจักสานส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอพนัสนิคม ได้แก่ ตำบลไร่หลักทอง นามะตูม สระสี่เหลี่ยม และหมู่บ้านนาजू เป็นต้น แต่ละหมู่บ้านจะทำจักสานแต่ละประเภทตามความถนัด

ข้อมูลชุมชนจักษาน ตำบลพนัสนิคม อำเภอพุนนนิคม จังหวัดชลบุรี (ข้อมูลที่ 1, 2)

ชุมชนจักษาน ต.พนัสนิคม อ.พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

(1) ชื่อชุมชนเหตุการณ์บ้าน (จักษาน)

พื้นที่ที่ดำเนินการจักษานส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอพุนนนิคม ได้แก่ ตำบลไร่หลักทอง นามะตุม
สระสี่เหลี่ยม และหมู่บ้านนาฏ เป็นต้น แต่ละหมู่บ้านจะทำจักษานแต่ละประเภทตามความถนัด

(2) สถานที่ตั้งชุมชน

อำเภอพุนนนิคม จังหวัดชลบุรี

- ชุมชนย่อยที่ 1 กลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องจักษานบ้านคุณปราณี บริบูรณ์ ศูนย์การเรียนรู้
จักษานใหญ่ที่สุดในโลก
- บ้านนุ่งคล้ายและบ้านเรือนใหญ่ นิยมสานตะแกรง กะโหลก และกระบุง
- บ้านหนองบึก นิยมสาน กระบุงและตะกร้า
- บ้านนาฏ นิยมสาน ตะกร้าจั่ว และตะแกรงซ้อนปลา
- บ้านศรีวิชัย นิยมสาน หมวก ปิ่นปักผม
- บ้านหน้าพระธาตุ นิยมสาน ฝาชีดอกพิกุล กุ้ง และถาด
- บ้านคลองหลวง ตำบลไร่หลักทอง นิยมสาน กระบุง ตะกร้า
- บ้านวัดหลวง วัดโบสถ์ นิยมสาน ตะกร้าจั่วหลายแบบ
- บ้านสระสี่เหลี่ยม นิยมสาน ตะกร้าทางมะพร้าว
- บ้านหนองเพียง หนองสังข์ นิยมสาน ฝาชีดาว ถาด และถังขยะ
- บ้านหัวถนน นิยมสาน กระบุง สุ่ม ไซ และรอบ

ข้อมูลชุมชนจักสาน ตำบลพนัสนิคม อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี (ข้อมูลที่ 3)

(3) หัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) ที่โดดเด่น
(ข้อความและรูปภาพไม่เกิน 1 MB)

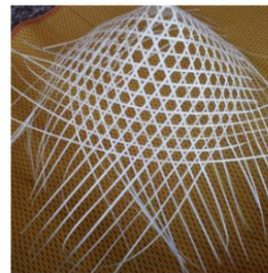
การสานฟ้ายี่

ข้อมูลชุมชนจักสาน ตำบลพนัสนิคม อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี (ข้อมูลที่ 4)

(4) ลายจักสานที่สร้างสรรค์

ลายดอกพิกุล ลายดาวล้อมเดือน

สานโครง

ลายดอกพิกุล

ลายดาวล้อมเดือน

ข้อมูลชุมชนจักสาน ตำบลพนัสนิคม อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี (ข้อมูลที่ 5)

(5) ลายจักสานที่นิยมหรือสร้างสรรค์บ่อยครั้ง

ลายดอกพิกุล ลายดาวล้อมเดือน

- งานจักสานที่เป็นที่นิยม/ เอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่
 - ฝาชีลายดาวล้อมเดือนหรือลายพิกุล

ข้อมูลชุมชนจักสาน ตำบลพนัสนิคม อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี (ข้อมูลที่ 6, 7)

(6) งานจักสานที่เป็นที่นิยม/ เอกลักษณ์ของชุมชน	ผ้าซิ่น
(7) วัสดุที่นำมาสร้างสรรค์	ไม้ไผ่หรือไม้ไผ่นวล

- ➡ ไม้แบบแข็ง สำหรับสานโครง
- ➡ ไม้แบบนุ่มขนาดใหญ่ สำหรับสานล้อม
- ➡ ไม้แบบนุ่มขนาดเล็ก สำหรับสานทำลาย

ข้อมูลชุมชนจักสาน ตำบลพนัสนิคม อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี (ข้อมูลที่ 8)

(8) วิธีการจัดเตรียมไม้ไผ่

ใช้มีดฝานออกและทำให้ไม้เรียบ แบ่งเป็น 3 แบบ

- 1) แบบเชิง จะใช้สานโครง
- 2) แบบป้อม (ขนาดใหญ่กว่า) ใช้สานล้อม
- 3) แบบป้อม (ขนาดเล็กกว่า) ใช้สานกำลาย หากต้องการย้อมไม้ ให้นำไม้ไปย้อมในสีย้อมผ้าผสมในน้ำเดือด จากนั้นนำไปตากให้แห้ง (ถ้าจับแล้วสีไม่ติดมือแสดงว่าแห้งแล้ว)

- หากต้องการย้อมไม้ ให้นำไม้ไปย้อมในสีย้อมผ้าผสมในน้ำเดือด จากนั้นนำไปตากให้แห้ง (ถ้าจับแล้วสีไม่ติดมือแสดงว่าแห้งแล้ว)

ข้อมูลชุมชนจักษาน ตำบลพนัสนิคม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี (ข้อมูลที่ 9, 10)

(9) ขั้นตอนการสร้างสรรค์กิจกรรมพื้นบ้าน	ขั้นตอนการทำผ้าซี
	1) สานเป็นโครง: นำไม้แบบแข็งมาสานต่อกันเป็นโครงผ้าซี 2) ยอนลายดอกพิกล: สานเป็นลายโดยใช้ไม้แบบที่มีขนาดเล็กที่นำไปย้อมสี 3) สานเพิ่มให้เป็นลายดาวล้อมเดือน: สานเพิ่มให้มีความละเอียดขึ้น
(10) แหล่งข้อมูลภูมิปัญญา	นางอุดม เป้าการะ ประธานกลุ่มจักสานชุมชนบ้านไร่ (วัดหน้าพระธาตุ) วันเดือนปีการให้ข้อมูล วันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2564 สถานที่ให้ข้อมูล วัดหน้าพระธาตุ ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ได้รับการสนับสนุนวิจัยจากงบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
 ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2564

ติดต่อเรา
 ผศ.ว่าที่เรือดรี ดร.อุทิศ บำรุงชีพ
 email: uthitb@go.buu.ac.th , Tel: 038-102058, 089-5624349

ภาควิชาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

ข้อมูลกลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา (ข้อมูลที่ 1, 2)

[หน้าแรก](#)
[เกี่ยวกับเรา](#)
[ฐานข้อมูลภูมิปัญญา](#)
[เครือข่ายความสูงผู้สูงอายุยุคใหม่](#)
[วิจัยนวัตกรรมและฝึกอบรม](#)
[สารสนเทศประชาสัมพันธ์](#)

หัตถกรรมพื้นแบบบ้านจักสาน: กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น

กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา

(1) ชื่อชุมชนหัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน)	กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น
(2) สถานที่ตั้งชุมชน	ตำบลวังเย็น อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา

ข้อมูลกลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา (ข้อมูลที่ 3, 4, 5)

(3) หัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) ที่โดดเด่น (ข้อความและรูปภาพไม่เกิน 1 MB)	จักสานที่ผลิตจากก้านมะพร้าว
	
(4) ลายจักสานที่สร้างสรรค์	ลายมะเฟือง ลายเบี๋ย ลายข้าวหลามตัด (สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน) ลายปลาตะเพียน
(5) ลายจักสานที่นิยมหรือสร้างสรรค์บ่อยครั้ง	ลายมะเฟือง ลายข้าวหลามตัด (สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน)

ข้อมูลกลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา (ข้อมูลที่ 6, 7)

(6) งานจักสานที่เป็นที่นิยม/ เอกลักษณ์ของชุมชน

ตะกร้าไม้ไผ่คุณนายลายมะเฟือง ตะกร้าน้ำพริกคุณนาย ตะกร้าไม้ไผ่ก้านมะพร้าวสีเหลี่ยมทรงมน ทรงกลม (ขนาด 10 นิ้ว 13 นิ้ว และ 15 นิ้ว)

- งานจักสานที่เป็นที่นิยม/
เอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่
 - ตะกร้าไม้ไผ่คุณนายลายมะเฟือง
 - ตะกร้าน้ำพริกคุณนาย
 - ตะกร้าไม้ไผ่ก้านมะพร้าวสีเหลี่ยมทรงมน ทรงกลม

(7) วัสดุที่นำมาสร้างสรรค์

ไม้ไผ่ (ปล้องยาว) / ก้านมะพร้าว

ข้อมูลกลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา (ข้อมูลที่ 8)

(8) วิธีการจัดเตรียมไม้ไผ่

- 1) นำไม้ไผ่มาตัดเป็นท่อน ๆ วัดขนาดความยาวของตะกร้า
 - 2) นำไม้ไผ่มาเหลาให้เรียบได้ขนาดตามต้องการ
 - 3) นำไม้ไผ่ที่เหลามาตัดเป็นรูปทรงตามที่ต้องการให้ครบจำนวน
 - 4) นำก้านมะพร้าวมาเหลาให้เรียบ และมีสีขาวทั้งก้าน
 - 5) นำก้านมะพร้าวที่เหลาเสร็จเรียบร้อยมาคัดขนาดให้เท่ากัน
 - 6) เตรียมด้ายและเอ็นเพื่อทำกานมะพร้าวมาสานติดกับขอบไม้ไผ่ที่เตรียมไว้
 - 7) พอสานได้รูปทรงตามต้องการแล้ว นำหวายเทียมที่เตรียมไว้ตัดจูงนางที่ปากตะกร้าและที่ก้นตะกร้า นำหวายเทียมมาตักเป็นลายปลาตะเพียน พร้อมตกแต่งให้สวยงาม
 - 8) ทำที่หัวตะกร้า โดยนำหวายเทียมมาพันที่หัวตะกร้า แล้วนำหวายมาทำจูงนางบนหลังของตะกร้า
- เพื่อเพิ่มความสวยงามนำน้ำมันงาเช็ดมากำหัวตะกร้า นำไปตากแดดให้แห้งเพิ่มความแข็งแรงและสวยงาม
- เคล็ดลับความคิดในการทำตะกร้าที่สวยงามของชุมชน:** การทำตะกร้าจายตลาดหรือตะกร้าใส่ของไปทำบุญการใส่ใจจดจำ ขั้นตอนการทำ การฝึกหัดจักสาน ผู้ที่จะทำต้องมีใจรักและอดทนมีมานะ ทำแล้วต้องให้ดีขึ้นได้ด้วย ทำแล้วต้องได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มผช)

- นำวัสดุที่ใช้ได้แก่ ไม้ไผ่ปล้องยาว ก้านมะพร้าว และหวายเทียม มาสานตามรูปทรงที่ต้องการ

ข้อมูลกลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น ตำบลวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา (ข้อมูลที่ 9 ,10)

(9) ขั้นตอนการสร้างสรรค์หัตถกรรมพื้นบ้าน	ขั้นตอนการทำผ้าย
1) สานเป็นโครง: นำไม้แบบแข็งมาสานต่อกันเป็นโครงผ้าย 2) ยอนลายดอกพิกุล: สานเป็นลายโดยใช้ไม้แบบมีขนาดเล็กที่นำไปย้อมสี 3) สานเพิ่มให้เป็นลายดาวล้อมเดือน: สานเพิ่มให้มีความละเอียดขึ้น	
(10) แหล่งข้อมูลภูมิปัญญา	นางมานพ เมรสนัด
	ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา
	วันเดือนปีการให้ข้อมูล วันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564
	สถานที่ให้ข้อมูล บ้านเลขที่ 1/1 หมู่ที่ 1 ตำบลวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากงบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2564

ติดต่อเรา
ผศ.ว่าที่เรอตรี ดร.อุทิศ บำรุงชีพ
email: uthitb@go.buu.ac.th , Tel: 038-102058, 089-5624349

ภาควิชานวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

กองบริหารการวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยบูรพา
169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี 20131

Research and Innovation Administration Division Burapha University
169 Long-hard Bangsaen Rd., Saensuk, Mueang Chonburi, 20131 THAILAND

Copyright © 2021 ขุนปัญญาตะวันออกเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพื้นที่ EEC

ข้อมูลกลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ตำบลชากพง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง (ข้อมูลที่ 1, 2)

หน้าแรก เกี่ยวกับเรา ฐานข้อมูลภูมิปัญญา เทคโนโลยีความสูงจากจุดดำจุดใหม่ 5 อันดับกรรมและผลิตภัณฑ์ สารสนเทศประชาสัมพันธ์

Search ...

หัตถกรรมพื้นแบบบ้านจักสาน: กลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน

กลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ต. ชากพง อ.อำเภอกาหลง จ.จังหวัดระยอง

(1) ชื่อชุมชนหัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

(2) สถานที่ตั้งชุมชน ตำบลชากพง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

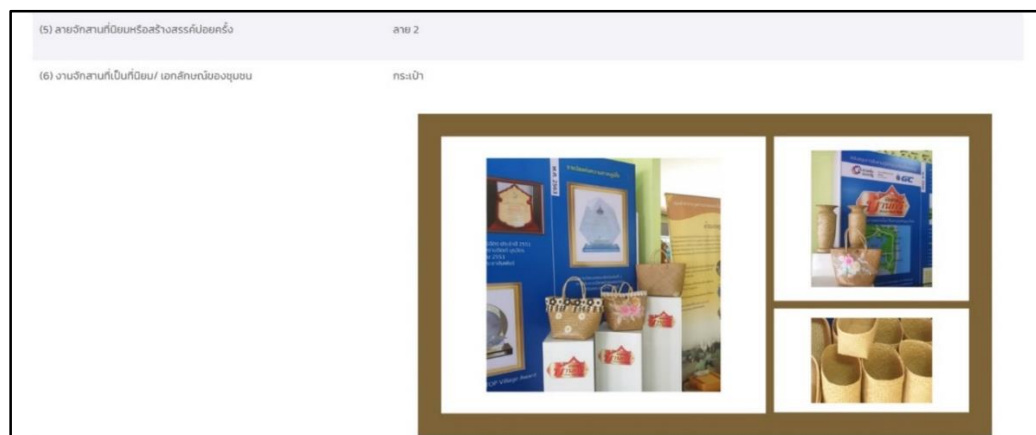
ข้อมูลกลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ตำบลชากพง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง (ข้อมูลที่ 3, 4)

(3) หัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) ที่โดดเด่น (เชิงความสนใจทางวัฒนธรรม 1 MB) จักสานที่ทำจากกระจูดหรือต้นกก

(4) ลายจักสานที่สร้างสรรค์ พื้นฐานลายที่ดำเนินการในกลุ่ม มี 4 ลาย ได้แก่ ลาย 1 ลาย 2 ลาย 3 และ ลาย 4

ข้อมูลกลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ตำบลชากพง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
(ข้อมูลที่ 5, 6)

ข้อมูลกลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ตำบลชากพง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
(ข้อมูลที่ 7, 8)

ข้อมูลกลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ตำบลชากพง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
(ข้อมูลที่ 9)

ข้อมูลกลุ่มจักสานกระจูด บ้านมาบเหลาชะโอน ตำบลชากพง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
(ข้อมูลที่ 10)

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสาน (Mixed method) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพ บริบท สังคม วัฒนธรรม และปัจจัยด้านการพัฒนาศักยภาพด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และการถ่ายทอดองค์ความรู้หัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งการสร้างฐานข้อมูลแผนที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับ โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของผู้สูงอายุที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ระยะที่ 3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสร้างฐานข้อมูลแผนที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้ผู้วิจัยสรุปและอภิปรายผล ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของผู้สูงอายุที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้วิจัยศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของผู้สูงอายุที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะและความผาสุกและศึกษาระดับของความสุขและความผาสุกเชิงจิตวิทยาของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60 – 70 ปี ที่อาศัยในเขตพื้นที่พิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2563 – ปี พ.ศ. 2564 และที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้าน (จักสาน) และอาศัยในพื้นที่ 3 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนจักสาน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี จำนวน 70 คน 2) กลุ่ม OTOP จักสานบ้านวังเย็น อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 70 คน และ 3) กลุ่มจักสานกระจูด อำเภอแกลง จังหวัดระยอง จำนวน 60 คน รวมจำนวน 200 คน ที่ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ซึ่งขนาดของกลุ่มตัวอย่างไม่ส่งผลกระทบต่อปัญหาเรื่องการแจกแจงแบบปกติของข้อมูล (Normality) ที่จะทำให้งานวิจัยมีความแกร่ง (Robust) และสามารถวิเคราะห์ข้อมูล

ทางสถิติได้ ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างสนใจและยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย รวมทั้งได้รับการพิทักษ์สิทธิ์ตามหลักจริยธรรมของคณะกรรมการจริยธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

- 1) แบบสอบถามข้อมูลเบื้องต้นและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของผู้สูงอายุเป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนปีที่ทำหัตถกรรมจักสาน ความถนัด ประสบการณ์ การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ข้อมูลด้านสุขภาพ การสูบบุหรี่หรือดื่มสุรา/เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ และการปฏิบัติสมาธิ
- 2) มาตรวัดความผาสุกเชิงจิตวิทยา (The Scale of Psychological Well-being, Ryff, 2014) ฉบับภาษาไทย (จุฬามาศ แหนจน, 2559) และ
- 3) แบบสอบถามความสุขของคนไทยของกรมสุขภาพจิต (อภิชัย มงคลและคณะ, 2544) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพระหว่าง เดือน มกราคม พ.ศ. 2564 หรือหลังจากการได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์แล้ว ถึง กันยายน พ.ศ. 2564 ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลกับผู้สูงอายุโดยใช้เวลาประมาณ 20 นาที หากกลุ่มตัวอย่างไม่สะดวกในการอ่านข้อความ ผู้วิจัยจะเป็นผู้อ่านข้อความให้ฟังอย่างช้า ภายใต้การควบคุมหลักการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ผู้วิจัยได้แบบประเมินกลับมาครบ จำนวน 200 ฉบับ โดยเป็นของผู้สูงอายุเพศหญิง จำนวน 188 คน และเพศชาย จำนวน 2 คน อายุระหว่าง 60-70 ปี หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ดังนี้ 1) จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง 2) จำนวนและร้อยละปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เพศ อายุ ประเภทความถนัดของการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การได้รับการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน อาชีพดั้งเดิม รายได้ ช่องทางรายได้ ระยะเวลาในการทำจักสานต่อวัน จำแนกตามชุมชน 3) จำนวนและร้อยละของประเด็นด้านสุขภาพและการดูแลตนเอง 4) จำนวน ร้อยละ และระดับของความสุขและความผาสุก และ 5) การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความผาสุกของผู้สูงอายุด้วยการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ (Multivariate Analysis of Variance: MANOVA) จำแนกตามชุมชน ประสบการณ์ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การปฏิบัติสมาธิและทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยด้วยวิธีการของ Scheffe โดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สรุป

1. ผู้สูงอายุที่ทำหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 94.00) มีอายุเฉลี่ย 67.13 ปี ระดับการศึกษาสูงสุด คือ ประถมศึกษาชั้นบังคับ (ร้อยละ 79.50) ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 54.00)

2. ผู้สูงอายุชุมชนในพื้นที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ถัดงานหัตถกรรมประเภทไม้ไผ่ (ร้อยละ 100) ชุมชนในพื้นที่อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนใหญ่ถนัดทั้งกำนมะพร้าว (ร้อยละ 55.71) และไม้ไผ่ (ร้อยละ 41.43) ส่วนชุมชนในพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ถัดงานหัตถกรรมประเภทกระจูด (ร้อยละ 100.00) โดยได้รับการถ่ายทอดการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานมาจากบุคคลในชุมชน (พนัสนิคม ร้อยละ 45.71 แปลงยาว ร้อยละ 60.00 และแกลง ร้อยละ 71.67) ผู้สูงอายุชุมชนในพื้นที่อำเภอพนัสนิคม (ร้อยละ 37.14) และอำเภอแปลงยาว (ร้อยละ 54.29) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมก่อนเริ่มทำหัตถกรรมพื้นบ้าน ส่วนอำเภอแกลงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 45.00) รายได้จากการทำจักสานต่อของผู้สูงอายุชุมชนในพื้นที่อำเภอพนัสนิคม (ร้อยละ 57.14) และแปลงยาว (ร้อยละ 67.14) ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี ส่วนอำเภอแกลง อยู่ระหว่าง 10,000 – 50,000 บาทต่อปี (ร้อยละ 63.33) ซึ่งมาจากการขายส่งหัตถกรรมจักสาน (พนัสนิคม ร้อยละ 62.86 แปลงยาว ร้อยละ 71.43 และ แกลง ร้อยละ 75.00) ผู้สูงอายุทั้งสามจังหวัดใช้ระยะเวลาในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานวันละ 6 – 8 ชั่วโมง (พนัสนิคม ร้อยละ 47.14 แปลงยาว ร้อยละ 48.57 และแกลง ร้อยละ 65.00)

3. ประเด็นที่เกี่ยวกับสุขภาพและการดูแลตนเอง พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่นอนหลับวันละ 6 – 8 ชั่วโมง (ร้อยละ 69.00) ผู้สูงอายุ ร้อยละ 70.50 มีโรคประจำตัว เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง หัวใจ ไขมัน และมะเร็ง ส่วนใหญ่ไม่สูบบุหรี่หรือดื่มสุรา/เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ (ร้อยละ 89.50) และฝึกสมาธิด้วยวิธีการนั่งสมาธิ และสวดมนต์ (ร้อยละ 69.50) และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานที่มีต่อสุขภาพกาย พบว่า ร้อยละ 23.50 คิดว่าการทำจักสานส่งผลทำให้สุขภาพร่างกายแย่ลง เช่น การปวดเมื่อยต่าง ๆ ในขณะที่ร้อยละ 14.00 คิดว่าส่งผลทำให้สุขภาพร่างกายดีขึ้น ร้อยละ 62.50 ระบุว่า ไม่ส่งผลต่อสุขภาพกาย ส่วนมิติในด้านสุขภาพจิตผู้สูงอายุส่วนใหญ่คิดว่าทำให้สุขภาพจิตดีขึ้น (ร้อยละ 54.00) เพราะได้มาพูดคุยกับเพื่อน ๆ และทำแล้วได้รับเงินจะได้ไม่ต้องไปขอลูกหลานใช้ และร้อยละ 43.00 คิดว่าไม่ส่งผลต่อสุขภาพจิต โดยมีเพียงร้อยละ 3.00 เท่านั้นที่คิดว่าทำให้สุขภาพจิตแย่ลง

4. ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ร้อยละ 51.00 มีความสุขมากกว่าคนทั่วไป (Good) และร้อยละ 36.50 มีความสุขเท่ากับคนทั่วไป (Fair) โดยมีเพียงร้อยละ 12.50 เท่านั้นที่มีความสุขน้อยกว่าคนทั่วไป (Poor) โดยผู้สูงอายุๆ ที่อาศัยในชุมชนพื้นที่อำเภอแปลงยาว (ร้อยละ 61.43) และอำเภอแกลง (ร้อยละ 41.67) มีความสุขมากกว่าคนทั่วไป ส่วนผู้สูงอายุๆ ที่อาศัยในชุมชนพื้นที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 37.14) มีความสุขเท่ากับคนทั่วไป

5. ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก มีความผาสุกด้านสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.74$, $SD=0.68$) ส่วนด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = 4.40$, $SD=0.56$) การยอมรับตนเอง ($\bar{X} = 4.14$, $SD=0.59$) ความมั่งคั่งของตนเอง ($\bar{X} = 4.30$, $SD=0.78$) การมีอิสระแห่งตน ($\bar{X} = 4.30$, $SD=0.59$) และการมีเป้าหมายในชีวิต ($\bar{X} = 3.83$, $SD=0.65$) อยู่ในระดับค่อนข้างมาก

6. ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำแนกตามชุมชนมีความผาสุกเชิงจิตวิทยาในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และเมื่อเปรียบเทียบเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีอิสระแห่งตน ($F=4.88$, $p=0.01$) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง มีคะแนนเฉลี่ยด้านการมีอิสระแห่งตนสูงกว่าผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี และผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และด้านการมีเป้าหมายในชีวิต ($F=8.03$, $p=0.00$) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี มีความผาสุกฯ ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต สูงกว่าผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา และผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในขณะที่ความผาสุกทางจิตวิทยา อีก 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความมั่งคั่งของตนเอง ($F=1.90$, $p=0.15$) ด้านการยอมรับตนเอง ($F=3.00$, $p=0.05$) ด้านการเชี่ยวชาญในสิ่งแวดล้อม ($F=0.21$, $p=0.81$) และด้านการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ($F=2.45$, $p=0.09$) มีค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน

7. ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกจำแนกตามประสบการณ์ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน มีความผาสุกเชิงจิตวิทยาไม่แตกต่างกัน และเมื่อเปรียบเทียบเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความมั่งคั่งของตนเอง ($F=5.80$, $p=0.00$) และด้านการมีเป้าหมายในชีวิต ($F=4.63$, $p=0.01$) ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเมื่อทำการทดสอบภายหลังด้วยการทดสอบของ Scheffe พบว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ มากกว่า 20 ปีขึ้นไป มีความผาสุกฯ ด้านความมั่งคั่งแห่งตนสูงกว่ากลุ่มที่มีประสบการณ์ 1 – 5 ปี และกลุ่มที่มีประสบการณ์ 6 – 20 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในขณะที่กลุ่มที่มีประสบการณ์ 1 – 5 ปี และ กลุ่มที่มีประสบการณ์ 6 – 20 ปี ไม่แตกต่างกัน ในขณะที่ด้านการมีเป้าหมายในชีวิต กลุ่มที่มีประสบการณ์ มากกว่า 20 ปีขึ้นไป มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มที่มีประสบการณ์ 6 – 20 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

8. ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกจำแนกตามการปฏิบัติและไม่ปฏิบัติสมาธิ มีความผาสุกเชิงจิตวิทยาในภาพรวมไม่แตกต่างกัน และเมื่อเปรียบเทียบเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มที่ปฏิบัติสมาธิมีค่าเฉลี่ยด้านการยอมรับตนเองสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ปฏิบัติสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($F=4.44$, $p=0.04$) ในขณะที่ด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

ระยะที่ 2 และระยะที่ 3 ศึกษาสถานภาพ บริบท สังคม วัฒนธรรม และปัจจัยด้านการพัฒนาศักยภาพด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และการถ่ายทอดองค์ความรู้หัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก

ผู้วิจัยศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุเกี่ยวกับความภาคภูมิใจของตนเองและชุมชนจากหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การพัฒนาศักยภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การถ่ายทอดองค์ความรู้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ อิทธิพลที่มีต่อวิถีชีวิตและสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสุขและความผาสุก โดยข้อมูลสรุปจากการวิจัยระยะที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญของ 3 ชุมชน ชุมชนละ 5 คน รวมจำนวน 15 คน ด้วยการเลือกตัวอย่างตามวัตถุประสงค์ (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1 คน ตัวแทนสมาชิกกลุ่ม 3 คน ระยะที่ 3 การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้สูงอายุที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของ 3 ชุมชน ชุมชนละ 8-10 คน รวมจำนวน 24-30 คน และ ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ

ชุมชนจักสาน ตำบลพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ความเป็นมาในเรื่องการจักสานเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 100 ปี มีการถ่ายทอดความรู้การจักสานจากรุ่นสู่รุ่นโดยบุคคลในครอบครัว ทำงานจักสานเป็นอาชีพเสริมจากอาชีพหลัก เริ่มต้นทำจักสานเครื่องใช้ในครัวเรือนต่อมามีการพัฒนาเป็นการจักสานของฝาก ซึ่งก่อให้เกิดรายได้ที่มั่นคง วัสดุที่ใช้ในการจักสานเป็นไม้ไผ่ จุดเด่นคือ ฝาชีลายดาวล้อมเดือน จดลิลิทธิ์ลายฝาชีจำนวน 4 ลาย ช่วง 10 ปีที่ผ่านมาได้มีการรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มจักสานที่ใหญ่ที่สุดในโลก สมาชิกของกลุ่มมีประมาณ 50 คน โดยมีหัวหน้ากลุ่มไปรับคำสั่งซื้อสินค้า จากนั้นมอบหมายให้สมาชิกกลุ่มรับไปดำเนินการ และสิ่งนี้เองที่ทำให้สมาชิกมีรายได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้มีหน่วยงานของภาครัฐมาสนับสนุนด้านต่าง ๆ เช่น งบประมาณวิทยากรที่สอนการออกแบบลายจักสาน ทำให้สามารถส่งงานจักสานไปขายได้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในผู้สูงอายุ เพราะเคยทำงานถวายพระราชวงศ์ ภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทำให้คนทั่วไปรู้จักอำเภอพนัสนิคม เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ความต้องการการสนับสนุนใน 3 ด้าน ได้แก่ การช่วยเหลือในเรื่องการตลาด จักหาแหล่งขายงานจักสาน

และวิทยากรด้านการตลาดและงานฝีมือ เพื่อที่จะพาลวดลายงานจักสานให้มีความหลากหลายเป็นที่ต้องการของตลาด การถ่ายทอดองค์ความรู้งานจักสานจะมีการสอนงานจักสานให้กับเด็กนักเรียน ในบางครั้งมีวิทยากรจากศูนย์พระเทพฯ มาสอน

กิจกรรมเกี่ยวกับหัตถกรรมพื้นบ้านจักสาน มีผลต่อสุขภาพของผู้สูงอายุบ้าง ที่พบบ่อย ได้แก่ ปวด เมื่อย ที่ต้องนั่งทำจักสานเป็นระยะเวลานาน สำหรับสุขภาพจิต การมารวมกลุ่มกันเพื่อทำจักสาน ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข ได้ฝึกการใช้ความจำลวดลายต่าง ๆ ช่วยคลายเครียดได้ ผู้สูงอายุจะรู้สึกภูมิใจ เมื่อทำงานจักสานสำเร็จ ก่อให้เกิดรายได้สำหรับเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์อันดี กับสมาชิกกลุ่มคนอื่นด้วย

กลุ่มจักสานกระจูด มาบเหลาชะโอน จังหวัดระยอง

ความเป็นมาของการจัดทำจักสาน พบว่ามีการทำจักสานตั้งแต่สมัยสุนทรภู่ ซึ่งมีหลักฐานมาจากนิราศเมืองแกลง และมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน วัสดุที่ใช้ทำจักสาน คือ กกหรือกระจูด เป็นพืชที่มีขึ้นอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก การถ่ายทอดงานจักสานเป็นการเรียนรู้สืบทอดกันภายในครอบครัว ปัจจุบันมีการสอนในโรงเรียน โดยสมาชิกกลุ่มสานกระจูดเป็นวิทยากรสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่เชิญมา อีกส่วนหนึ่งนักเรียนมาเรียนรู้การทำจักสาน ณ กลุ่มจักสานกระจูด มาบเหลาชะโอน นอกจากนี้ผู้นำกลุ่มได้จัดกิจกรรมเพิ่มพูนความรู้ให้กับสมาชิกส่งผลให้ทุกคนมีความรู้และประสบการณ์ที่สามารถเป็นวิทยากรได้ทุกคน และให้ข้อมูลแก่บุคคลทั่วไปที่มาเยี่ยมชมสินค้าได้ สิ่งสำคัญที่ทำให้กลุ่มจักสานกระจูดมีความเข้มแข็ง คือ การที่ผู้นำชุมชนได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ส่งผลให้มีการพัฒนาสินค้าเป็นที่ต้องการของตลาด ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียง คือ กระเป่า ซึ่งมีการออกแบบงานจักสานประมาณ 100 แบบ มีการใช้เครื่องหมายการค้า นอกจากนี้ยังได้ไปงานแสดงสินค้า ทำให้พบกับลูกค้าญี่ปุ่น จากนั้นจึงทำจักสานส่งให้กับลูกค้าญี่ปุ่นมาโดยตลอด การผลิตหัตถกรรมจักสานมีผลต่อสมองส่วนให้ความจำดีขึ้น เพราะต้องจดจำลวดลายต่าง ๆ การมารวมกลุ่มกันก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี มีความสนุกสนานเมื่อได้พูดคุยกัน มีความภาคภูมิใจในความสามารถของตนเมื่อทำงานจักสานสำเร็จ มีรายได้ สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการเข้าโครงการขยะเป็นศูนย์ (Zero waste)

กลุ่มจักสานแม่บ้านวังเย็น จังหวัดฉะเชิงเทรา

ความเป็นมาของการทำหัตถกรรมจักสานมาจากการนำวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นมาเป็นของใช้ ต่อมา พ.ศ. 2525 มีหน่วยงานราชการเข้ามาอบรมการสานตระกร้าสี่เหลี่ยมจากก้านมะพร้าว ปี พ.ศ. 2532 มีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์จักสานบริการ และได้ลงทะเบียน OTOP เข้ารับการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียง คือ กระกร้าไม้ไผ่ลายคุณนายมะเฟือง นโยบายของหน่วยงานราชการมีผลต่อการเกิดและเติบโตของผลิตภัณฑ์จักสาน งานจักสานก่อให้เกิดความภาคภูมิใจให้กับ

ผู้สูงอายุ เพราะมีรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว และเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน สิ่งที่ต้องการสนับสนุน คือ ตลาดและช่องทางในการจำหน่ายงานจักสาน การทำงานจักสานทำให้ผู้สูงอายุมีเพื่อน เกิดความสนุกสนาน มีผลต่อร่างกายในบางกรณี เช่น ทำงานจักสานเป็นระยะเวลานาน ก่อให้เกิดความปวดเมื่อย การทำจักสานส่งผลดีต่อสมอง ทำให้มีความจำดี มีสมาธิ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีความเป็นอิสระดูแลตัวเองได้ และก่อให้เกิดความงอกงามทั้งทักษะและความรู้

3. ได้ข้อมูลเพื่อสร้างฐานข้อมูลแผนที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้ง 3 ชุมชน ฐานข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมจักสาน ซึ่งสามารถเข้าถึงได้จาก ฐานข้อมูลภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากเว็บไซต์ <http://agingwisdom.buu.ac.th/> และคลิกต่อที่ “ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”

การอภิปรายผล

1. บริบทสังคมหัตถกรรมพื้นบ้านของผู้สูงอายุยุคใหม่ จากข้อมูลทั้ง 3 แหล่ง ได้แก่ 1) อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี 2) อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา และ 3) อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านมาจากบุคคลในชุมชนและจากบุคคลในครอบครัว เป็นลักษณะที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายทำจักสาน ต่อมาเมื่อมีบุตรหลานก็สั่งสอนสืบทอดให้บุตรหลานต่อไป สอดคล้องงานวิจัยที่ได้มีการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น จินต์ประวีร์ เจริญนิมและสิริชัย ดีเลิศ (2563, หน้า 152-167) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า มีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครที่มีการถ่ายทอดให้กับสมาชิกในครอบครัว และสอดคล้องกับ อุทัยวรรณ ภูเทศ (2560) ที่ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการจักสานได้มาจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ได้รับการฝึกหัดในการทำจักสานมาตั้งแต่อายุน้อย การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเป็นการสืบทอดความรู้ภายในชุมชน โดยมีครอบครัวเป็นแหล่งการเรียนรู้หลักที่สำคัญ จะเห็นได้ว่าวิธีการสืบทอดการทำหัตถกรรมจักสานที่สำคัญเริ่มต้นจากครอบครัว การเรียนรู้เริ่มต้นจากเห็นบุคคลในครอบครัวทำจักสาน เมื่อเด็กเติบโตขึ้นมีการเรียนรู้ และพัฒนามาเป็นอาชีพจวบจนปัจจุบัน

2. องค์ความรู้เกี่ยวกับสุขภาวะความผาสุกของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านความงอกงามของตนเอง และการมีเป้าหมายในชีวิต ผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานมากกว่า 20 ปีขึ้นไป มีการประเมินตนเองสูงกว่า

กลุ่มที่มีประสบการณ์น้อยกว่า เป็นเพราะว่าผู้สูงอายุที่มีการทำหัตถกรรมจักสานมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จะตระหนักว่า อาชีพนี้ก่อให้เกิดรายได้ และมีความมั่นคงในชีวิต ช่วยให้ตนเองเกิดความงอกงามทางด้านจิตใจ เพราะเมื่อไปทำหัตถกรรมจักสานจะได้พบเพื่อนมีการพูดคุยกัน ก่อให้เกิดความสนุกสนาน โดยที่ผู้สูงอายุบางคนมีเป้าหมายในการทำหัตถกรรมจักสานเพื่อสร้างรายได้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัว

3. องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นฐานข้อมูลแผนที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ทั้ง 3 ชุมชน ฐานข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมจักสาน ซึ่งสามารถเข้าถึงได้จาก ฐานข้อมูลภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จากเว็บไซต์ <http://agingwisdom.buu.ac.th/> และคลิกต่อที่ “ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรพัฒนาหลักสูตรหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานจากเดิมที่เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบุคคลในชุมชนและจากบุคคลในครอบครัว เพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. งานหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานเป็นภูมิปัญญาที่สามารถนำไปฝึกเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ ความภาคภูมิใจและความผาสุกเชิงจิตวิทยาให้แก่ผู้สูงอายุได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลควรกำหนดนโยบายและงบประมาณสนับสนุนการทำจักสาน ทั้งในส่วนของอุปกรณ์ การดำเนินงาน เช่น เครื่องอบไม้ไฟ อบกระจุฑาลฯ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การพัฒนาฝีมือ และการจัดจำหน่าย เป็นต้น
2. รัฐบาลควรกำหนดนโยบายให้สถานศึกษามีรายวิชาที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานให้กับนักเรียนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ให้งานหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานคงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรพัฒนาและยกระดับคุณภาพและมาตรฐานหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานให้มีคุณภาพและมาตรฐาน เช่น เทคนิควิธีการทำ การออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานที่มีความแปลกใหม่ตรงตามความต้องการของตลาด
2. ควรพัฒนาและยกระดับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์
3. ควรศึกษาศักยภาพของผู้สูงอายุที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อเป็นต้นแบบที่ดีของสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

ผลผลิต (Output)

1.ฐานข้อมูล แผนที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถค้นหาข้อมูลในระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักษุในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากเว็บไซต์ <http://agingwisdom.buu.ac.th/>

2. บทความวิชาการการตีพิมพ์ผลงานวิจัยในระดับชาติ

3. การพัฒนาศักยภาพทางความคิด จิตใจ ความสุข เพิ่มคุณค่า ศักดิ์ศรี และการพึ่งพาตนเอง ได้แก่ รายงานระดับและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความผาสุกและความผาสุกในกลุ่มผู้สูงอายุ EEC ที่ทำจักษุ

รายงานสรุปการเงิน

เลขที่โครงการระบบบริหารงานวิจัย (NRMS 13 หลัก) 3160400087948

สัญญาเลขที่ ววน. 22.9/2564

โครงการวิจัยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

งบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ประเภท Basic Research Fund

ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

ชื่อโครงการ โครงการขุมปัญญาทดแทนกรรมพื้นฐานเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่

ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน รองศาสตราจารย์ ดร. จุฑามาศ แหนจอน

รายงานในช่วงตั้งแต่วันที่ 1 เดือน ตุลาคม 2563 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2564

ระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี 3 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2563 ถึง 31 ธันวาคม 2564

รายรับ

จำนวนเงินที่ได้รับ

งวดที่ 1 (30%)	129,675 บาท	เมื่อวัน เดือน ปี	1/10/2563
งวดที่ 2 (30%)	129,675 บาท	เมื่อวัน เดือน ปี	18/03/2564
งวดที่ 3 (30%)	129,675 บาท	เมื่อวัน เดือน ปี	24/06/2564
งวดที่ 4 (10%)	43,225 บาท	เมื่อวัน เดือน ปี	30/12/2564

รวม 432,250 บาท

รายจ่าย

รายการ	งบประมาณที่ตั้งไว้	งบประมาณที่ใช้จริง	จำนวนเงินคงเหลือ/เกิน
1. ค่าตอบแทน	97,000	97,000	0
2. ค่าจ้าง	-	-	-
3. ค่าวัสดุ	5,025	5,025	0
4. ค่าใช้สอย	287,000	287,000	0
5. ค่าครุภัณฑ์	-	-	-
6. ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ	43,225	43,225	0
- งบบริหารโครงการ			
รวม	432,250	432,250	0

(จุฑามาศ แหนจอน)

รองศาสตราจารย์ ดร. จุฑามาศ แหนจอน

หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

บรรณานุกรม

- กัลยกร จันทรสาขา. (2556). รายงานการวิจัยศึกษาวิจัยหัตถกรรมพื้นถิ่น: เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์. สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะศิลปกรรมและออกแบบอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา.
- กัลยรัตน์ ศรีกล้า, วารี กังใจ และสัทยา รัตนจรณะ. (2562). ปัจจัยทำนายความยืดหยุ่นของผู้สูงอายุที่อาศัยในสถานสงเคราะห์คนชรา. *วารสารวิจัยสุขภาพและการพยาบาล*, 35(2), 163-173.
- กิตติวงศ์ สาสวด. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดภาคตะวันออก. *วารสารชุมชนวิจัย*, 11(2), 21-38.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2560). รายงานประจำปี 2560 กรมกิจการผู้สูงอายุ. <https://www.dop.go.th/th/implementation/2/1/1152>
- ชุตินา สันชัยวนิชกุล และจิราพร เกศพิชญวัฒนา. (2561). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการสูงวัยอย่างมีสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารพยาบาลทหารบก*, 19, 100-109.
- จิตติยา สมบัติบุรณ์, นุชนาถ ประกาศ และบุศริน เอี้ยวสีหยก. (2562). ความสุขของผู้สูงอายุไทยในยุค Thailand 4.0. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี*, 30(2), 219-228.
- จันทประวีร์ เจริญนิมและสิริชัย ดีเลิศ. (2563). กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 33(2), 152-167.
- จุฑามาศ แหนจอน. (2564). จิตวิทยาการรู้คิด (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ :แกรนด์พอยท์.
- จุฑามาศ แหนจอน. (2559). อิทธิพลของการเพ่งความสนใจที่มีต่อสมรรถนะทางอารมณ์และความผาสุกของนิสิตปริญญาตรี. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 27(2), 208-222.
- จุฑามาศ วงจันทร์, มยุรี ลีทองอิน และสิริมาศ ปิยะวัฒนพงศ์. (2563). ผลของโปรแกรมบริหารสมองต่อการรู้คิดในผู้สูงอายุ. *วารสารสภากาชาดพยาบาล*, 35(2), 70-84.
- เจษฎา พัฒรานนท์. (2553). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษากลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาศิลปศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ณัฐจิตรดา เทวเลิศสกุล, วณิศา ศิริวรสกุล และชัชสรีย์ รอดยิ้ม. (2559). แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุจากภาระให้เป็นพลัง กรณีศึกษาเทศบาลนครรังสิต. *วารสาร Veridian E Journal สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 9(1), 529-545.

- ธีระภัทร์ เอกผาชัยสวัสดิ์. (2547). การพัฒนาผู้สูงอายุ. ในเอกสารประกอบคำสอนคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์. แพชรบุรณ: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- นัฐทิธีรนนท์ รอดชื่น. (2560). การออกแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นวิสาหกิจ ชุมชนกลุ่มหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน บ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัด นครสวรรค์. *วารสารวิชาการศิลปสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 8(1), 12-23.
- นิรมล อินทฤทธิ์. (2547). พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ ในชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาล เจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี/. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ท.
- บงกช สุกข์ ฌ อยุธยา, พิธากรณ์ ธนิตเบญจสิทธิ์, สุชาติ เมฆพัฒน์ และมนีวรรณ ชลย์. (2561). การพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านถวายเป็นชุมชน. *วารสารธรรมศาสตร์*, 37(1), 125-148.
- ปิยา สุนทรปิยะพันธ์ และภัทรวดี อินทปันตี. (2562). การถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ด้าน หัตถกรรม ผลิตภัณฑ์จักสานกระจูดบ้านห้วยลึก จ.สุราษฎร์ธานี. *วารสารจันทร์เกษมสาร*, 25(1), 61-75.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล. (2557). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2556*. มูลนิธิสถาบันวิจัย และพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- พิสิฐ คลังกุล, กฤษณ์ วิไลโอฬาร และกัลยกร จันทร์สาขา. (2556). *ศึกษาวิจัยหัตถกรรมพื้นถิ่น: เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
- พรทิพย์ สุขอดิศัย, จันทรีชลี มาพุท และรุ่งฟ้า กิติญาณสุนต์. (2557). วิถีชีวิตและแนวทางการมี สุขภาวะของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*, 10(1), 90-102.
- ภริตพร แก้วแกมเลื่อม. (2562). การอนุรักษ์ สืบสานและพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน โดยแนวคิดทางการออกแบบผลิตภัณฑ์. *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์*, 19(2), 68-96.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2561). *รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ปี 2561*. <https://thaitgri.org/?p=38670>
- เมธาวี อื้ออารีย์กุล และกฤษณาทิพย์ พานิชภักดิ์. (2563). สุขภาวะทางใจของผู้สูงอายุในที่อยู่อาศัย: การทบทวนวรรณกรรมและข้อเสนอแนะ. *วารสารสาระศาสตร์*, 3, 557-570.
- ยุพา ทองสุข, ดวงใจ วัฒนสินธุ์ และภรภัทร เฮงอุดมทรัพย์. (2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความผาสุก ทางใจของผู้สูงอายุ. *วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต*, 33(1), 95-110.

รสสุคนธ์ แยมทองคำ, นพปฎล ชิงทอง, ศศินันท์ ศาสตรสาร และมณฑาทิพย์ เดือนสุกแสง. (2557).

การพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา กลุ่มจักสาน ตะกร้าหวาย
อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคลสุวรรณภูมิ.

ละอียด แจ่มจันทร์ และสุรี ชันธรักษ์วงศ์. (2549). สารบททวน: การพยาบาลผู้ใหญ่.
กรุงเทพฯ :จุดทอง.

เลิศวัลลภ ศรีชะพลภูสิทธิ และ ธมนพัชร ศรีชะพลภูสิทธิ. (2561). การปรับตัวเพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ
ในประเทศไทย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 20(1),
253-265.

วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. (2553). ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน: เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร
ฉบับภาษาไทย, 30(1), 163-182.

วุฒิชัย วิภาทานัง. (2559). การศึกษาและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมงานจักสานประเภท
ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของตกแต่งและเครื่องเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารวิจัยและ
พัฒนาวิจัยท้องถิ่น ในพระบรมราชูปถัมภ์, 11(3), 107-119.

ศิริมา เขมะเพชร และรจนา หอมดี. (2563). การส่งเสริมสุขภาพเพื่อป้องกันภาวะสมองเสื่อม. วารสาร
พยาบาลตำรวจ, 12(2), 457-463.

ศิริพันธุ์ สาสัดย์. (2554). การพยาบาลผู้สูงอายุ: ปัญหาที่พบบ่อยและแนวทางในการดูแล. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2561). พระราชบัญญัติ
เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561. <https://www.eeco.or.th/th/eec-act>

สมศักดิ์ ทองแก้ว, พิชัย สดภิบาล และอุดมศักดิ์ สาริบุตร. (2558). การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อ
การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารวิชาการศิลปะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 6(2), 133-147.

สุพรรณษา แสงพระจันทร์, จินห์จุฑา ชัยเสนา ดาลลาส, ภรภัทร เสงอุดมทรัพย์ และเวทิส ประทุมศร.
(2559). การรับรู้ความหมายควมมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุที่มีภาวะซึมเศร้า. วารสาร
พยาบาลกระทรวงสาธารณสุข, 26(2), 76-88.

สมเกียรติ สุขุมพันธ์, กิตติ สถาพรประสารณ์ และวิชัย แหวนเพชร. (2560). การพัฒนาระบบการจัดการ
ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมอาชีพชุมชน. วารสารวิชาการอุตสาหกรรมศึกษา, 11(2),
163-180.

- อัจฉรา ประเสริฐสิน, ทักษา สุริโย และปพน ญัฐเมธาวิณ. (2561). สุขภาวะของผู้สูงอายุ: แนวคิดและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง. *วารสารสุขศึกษา*, 41(1), 1-15.
- อัมเรศ เนตาสีทธิ์ และเศรษฐวิชัย ชโนวรรณ. (2563). การพัฒนาชุดกิจกรรมส่งเสริมพลังสุขภาพจิตสำหรับผู้สูงอายุโดยใช้ครอบครัวและชุมชนเป็นฐาน. *วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย*, 28(4), 327-336.
- อะเคื้อ กุลประสูติติก, โสภณา จีรวงศ์สรณ์, ญัฐดี จิตรมานะศักดิ์, และดุชนิ ศุภวรรณกุล. (2557). การวิเคราะห์เส้นทางปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ*, 8(2), 35-46.
- อภิชัย มงคล, วัชนี หัตถพนม, ภัสรา เชษฐโชติศักดิ์, วรณประภา ชะลอกุล, ละเอียด ปัญโญใหญ่ และสุจริต สุวรรณชีพ. (2544). การศึกษาดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทย. *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*, 46(3), 227-232.
- อุทัยวรรณ ภูเทศ. (2560). กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอไกรภพระ จังหวัดนครสวรรค์. *วารสาร มจร สังคมปริทัศน์*, 6(4), 180-188.
- Dadfar, M., Momeni Safarabad, N., Asgharnejad Farid, A. A., Nemati Shirzy, M., & Ghazie pour Abarghouie, F. (2018). Reliability, validity, and factorial structure of the World Health Organization-5 Well-Being Index (WHO-5) in Iranian psychiatric outpatients. *Trends in psychiatry and psychotherapy*, 40, 79-84.
- Delle Fave, A., Bassi, M., Boccaletti, E. S., Roncaglione, C., Bernardelli, G., & Mari, D. (2018). Promoting well-being in old age: The psychological benefits of two training programs of adapted physical activity. *Frontiers in psychology*, 9, 828.
- Hanlon, J. J. , & Pickett, G. E. (1984). *Public health administration and practice*. St. Louis, MO: Time Mirror/ Mosby.
- Papalia, D. E., Sterns, H. L., Feldman, R. D., & Camp, C. J. (2007). *Adult development and aging*. McGraw-Hill.
- Ryff, C. D. (2014). Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychotherapy and psychosomatics*, 83(1), 10-28.
- World health Organization. (1996). WHOQOL-BREF. Introduction, Administration, Scoring and

Generic of the Assessment: Field Trial Version. Geneva. World Health Organization.

Noncommunicable diseases fact sheet (Updated January 2015)

[Internet]. [cited 2016 Aug 26]; Available from

<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs355/en/>

UNESCO. (1998). Evaluating the quality of life in Belgium. Social Indicators Research

United Nations. (2007). *World Population Ageing 2007*.

<https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeingReport2007.pdf>

Yuriek, A. G., et al. (1980). *The aged person and nursing process*. New York:

Appleton. Century-Crofts.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป แบบวัดความผาสุกเชิงจิตวิทยา แบบวัดความสุข
แนวคำถามในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสอบถาม (ตัวอย่าง)

คำชี้แจงในการตอบแบบสอบถาม

1. แบบสอบถามมีทั้งหมด 3 ตอน จำนวน 6 หน้า
2. โปรดตอบคำถามให้ครบทุกข้อ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

โปรดทำเครื่องหมาย ☒ ลงใน ☐ ที่เป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. อายุ _____ ปี เกิดวันที่ _____ เดือน _____ พ.ศ. _____
3. ชื่อชุมชน _____ จังหวัด _____
4. ระดับการศึกษาสูงสุด

☐ ไม่ได้รับการศึกษา	☐ ประถมศึกษาชั้นบังคับ	☐ มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย	☐ ปวช.	☐ ปว.ส.
☐ ปริญญาตรี	☐ สูงกว่าปริญญาตรี	☐ อื่น ๆ ระบุ _____
5. สถานภาพสมรส

☐ โสด	☐ สมรส	☐ หย่าร้าง
☐ หม้าย	☐ แยกกันอยู่	
6. ท่านดำเนินงานหัตถกรรมที่บ้านแบบจักสานประเภทใด

☐ หวาย	☐ ไม้ไผ่	☐ กระจูด
☐ ก้านมะพร้าว	☐ กก	
☐ ฟาง	☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ _____)	
7. ท่านมีประสบการณ์ในการทำหัตถกรรมที่บ้านแบบจักสานมานานเท่าไร

☐ 1-5 ปี	☐ 6-10 ปี	☐ 11-15 ปี
☐ 16-20 ปี	☐ มากกว่า 20 ปีขึ้นไป	
8. ท่านเคยประกอบอาชีพอะไรมาก่อนการทำหัตถกรรมที่บ้านแบบจักสาน

☐ เกษตรกร	☐ รับจ้างทั่วไป	☐ ค้าขาย
☐ รับเหมาก่อสร้าง	☐ พนักงานบริษัท/ เอกชน	☐ พนักงานรัฐวิสาหกิจ
☐ รับราชการ	☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ _____)	
9. ท่านได้รับการถ่ายทอดการทำหัตถกรรมที่บ้านแบบจักสานมาจากใคร

☐ บุคคลในครอบครัว (ใคร โปรดระบุ _____)
☐ บุคคลในชุมชน (โปรดระบุ _____)
☐ เรียนรู้ด้วยตนเอง

- ☐ เรียนรู้จากหน่วยงานรัฐและเอกชน (โปรดระบุ _____)
- ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ _____)
10. ท่านมีรายได้จากการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานต่อปี โดยประมาณเท่าไร
- ☐ ต่ำกว่า 10,000 บาท/ ปี ☐ 10,001-50,000 บาท/ ปี
- ☐ 50,001-100,000 บาท/ ปี ☐ 100,001-150,000 บาท/ ปี
- ☐ 150,001-200,000 บาท/ ปี ☐ มากกว่า 200,000 บาทขึ้นไป / ปี

ตอนที่ 2

กรุณาทำเครื่องหมาย ○ ล้อมรอบตัวเลขที่อธิบายเกี่ยวกับตัวท่านได้ดีที่สุดว่าท่านเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างไร	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่อนข้างไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยเล็กน้อย	เห็นด้วยเล็กน้อย	ค่อนข้างเห็นด้วย	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1. ฉันเป็นที่รักและชอบช่วยเหลือในสายตาผู้อื่น	1	2	3	4	5	6
2. โดยทั่วไปแล้ว ฉันรู้สึกว่าเป็นผู้ที่รับผิดชอบชีวิตของฉัน	1	2	3	4	5	6

ตอนที่ 3

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่มีข้อความตรงกับตัวท่านมากที่สุด

คำถามต่อไปนี้จะถามถึงประสบการณ์ของท่านใน ช่วง 1 เดือนที่ผ่านมา ให้ท่านสำรวจตัวท่านเองและประเมินเหตุการณ์ อากาหรือความคิดเห็นและความรู้สึกของท่านว่า อยู่ในระดับใด และตอบลงในช่องคำตอบที่เป็นจริงกับตัวท่านมากที่สุด โดยคำตอบจะมี 4 ตัวเลือก คือ

ไม่เลย	หมายถึง	ไม่เคยมีเหตุการณ์ อากา ความรู้สึก หรือไม่เห็นด้วยกับเรื่องนั้น ๆ
เล็กน้อย	หมายถึง	เคยมีเหตุการณ์ อากา ความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เพียงเล็กน้อย หรือเห็นด้วยกับเรื่องนั้น ๆ เพียงเล็กน้อย
มาก	หมายถึง	เคยมีเหตุการณ์ อากา ความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ มาก หรือเห็นด้วยกับเรื่องนั้น ๆ มาก
มากที่สุด	หมายถึง	เคยมีเหตุการณ์ อากา ความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ มากที่สุด หรือเห็นด้วยกับเรื่องนั้น ๆ มากที่สุด

ข้อความ	ระดับ อาการ/ ความคิดเห็น/ ความรู้สึก			
	ไม่เลย	เล็กน้อย	มาก	มากที่สุด
1. ท่านรู้สึกว่าคุณมีความสุข				
2. ท่านรู้สึกภูมิใจในตนเอง				

แนวคำถามที่ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Dept interview)

1. หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ที่มีความภาคภูมิใจของชุมชนนี้ คืออะไร
2. การพัฒนาศักยภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน และการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นอย่างไร
3. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและสุขภาพผู้สูงอายุอย่างไร (กรุณายกตัวอย่างจากประสบการณ์ที่เคยประสบ)
4. ความเกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน การสืบสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ มีส่วนส่งเสริมให้เกิดความผาสุกทางใจอย่างไร

แนวคำถามที่ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

1. ประวัติความเป็นมาของการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานของท่านว่าเป็นอย่างไร (เหตุผล/ แรงบันดาลใจ แหล่งต้นแบบความรู้หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ระยะเวลา วิธีการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน)
2. หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตท่านอย่างไรบ้าง (เวลา สุขภาพ สิ่งแวดล้อม รายได้ สังคม)
3. ท่านคิดเห็น หรือ รู้สึกอย่างไร เกี่ยวกับ อนาคตของหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน (สำหรับตนเอง ชุมชน และสังคม)
4. ท่านมีแผนจะทำการเปลี่ยนแปลงการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานอย่างไร
5. ท่านคิดว่าจะมีส่วนช่วยสนับสนุนอย่างไรบ้าง เพื่อให้หัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานขยายวงกว้าง ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งภาคตะวันออก ประเทศ และระดับโลก (มีช่องทางการถ่ายทอดความรู้ การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ความคิด/ ความเชื่อ ความชอบ/ความสนใจ ทั้งระดับนโยบาย สังคม ชุมชน และบุคคล)
6. หากจะให้ท่านบอกเด็กและเยาวชน หรือ ผู้ที่สนใจจะทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสานให้หันมาทำหัตถกรรมพื้นบ้านแบบจักสาน ท่านจะบอกอะไรบ้าง เพราะเหตุใด

ภาคผนวก ข

ผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

มหาวิทยาลัยบูรพา

ที่ ๐๘๗/๒๕๖๓

**เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยบูรพา**

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้พิจารณาโครงการวิจัย

รหัสโครงการวิจัย : HU 104/2563

โครงการวิจัยเรื่อง : ชุมปัญญาทดแทนกรรมพืชน้ำเพื่อสังคมแห่งความสุขของผู้สูงอายุยุคใหม่ ในเขตพัฒนาพิเศษ
ภาคตะวันออก

หัวหน้าโครงการวิจัย : รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑามาศ แทนจอน

หน่วยงานที่สังกัด : คณะศึกษาศาสตร์

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ สวัสดิภาพ และไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ (ดูตามเอกสารตรวจสอบ)

๑. แบบเสนอเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	ฉบับที่ ๑ วันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓
๒. เอกสารโครงการวิจัยฉบับภาษาไทย	ฉบับที่ ๑ วันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓
๓. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย	ฉบับที่ ๑ วันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓
๔. เอกสารแสดงความยินยอมของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย	ฉบับที่ ๑ วันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓
๕. เอกสารแสดงรายละเอียดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยซึ่งผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว หรือชุดที่ใช้เก็บข้อมูลจริงจากผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย	ฉบับที่ ๑ วันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓
๖. เอกสารอื่น ๆ	ฉบับที่ - วันที่ - เดือน - พ.ศ. -

วันที่รับรอง : วันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

วันที่หมดอายุ : วันที่ ๒๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

ลงนาม

(นายเจนวิทย์ นวลแสง)

ประธานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ชุดที่ ๒ (กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.สมศรี ทองนุช
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวุฒิ เฟื่องพันธ์ คณะศึกษาศาสตร์
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด หนูอ้อม ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์